

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM „OKTATÁS ÉS TÁRSADALOM”
NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA**

Dr. Rémes Jenőné Köpeczi Bócz Edit

**KÖZÉPISKOLÁS DIÁKOK SZOCIALIZÁCIÓS KÖRNYEZETE
NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN**

DOKTORI (PH.D) ÉRTEKEZÉS

TÉMAVEZETŐ: PROF.DR. MELEG CSILLA

PÉCS, 2008

**NEVELÉSTUDOMÁNY DOKTORI ISKOLA „OKTATÁS ÉS TÁRSADALOM”
NEVELÉSSZOCIOLÓGIA PH.D. PROGRAM**

**A KÖZÉPISKOLÁS DIÁKOK SZOCIALIZÁCIÓS KÖRNYEZE
NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN**

**DR.RÉMES JENŐNÉ
KÖPECZI BÓCZ EDIT**

TARTALOMJEGYZÉK

ÁBRÁK JEGYZÉKE.....	5
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE.....	6
KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS.....	8
MOTTÓ.....	9
1. KUTATÁS ÁTTEKINTÉSE.....	10
1.1. Bevezetés.....	10
1.2. Előzmények, a témaválasztás indoklása.....	10
1.3. Kutatási célok megjelölése, a probléma megfogalmazása.....	11
1.4. Hipotézisek.....	14
1.5. Módszerek.....	14
2. KÖZOKTATÁS-NEVELÉS OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK.....	16
2.1. Oktatás.....	17
2.1.1. Demográfiai áttekintés.....	20
2.1.2. Zala megye népessége, és az oktatás helyzete.....	22
2.2. Nevelés.....	24
2.2.1. Pedagógiai programokban meghatározott nevelési célkitűzések.....	25
2.3. Oktatási intézmények.....	44
2.3.1. Zala megye iskolái.....	47
3. DIÁKOK ELÉGEDETTSÉGÉNEK MÉRÉSI EREDMÉNYE.....	52
4. CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓ.....	56
5. IDŐMÉRLEG.....	69
6. DEVIÁNS MAGATARTÁSOK VIZSGÁLATA.....	71
6.1. Deviancia elméleti megközelítése.....	71
6.2. Rövid áttekintés társadalmunk devianciájáról.....	72
6.3. Zala megyei diák- ifjúság, deviáns viselkedésformáinak alakulása.....	74
6.3.1. Kábítószer fogyasztás.....	76
6.3.2. Alkoholfogyasztás.....	77
6.3.3. Dohányzási szokások.....	78
6.4. Lányok és fiúk deviáns szokásai korévenként.....	80
7. TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK HATÁSA A FIATALOK VALLÁSI FELFOGÁSÁBAN.....	82
7.1. Vallásosság.....	82
7.2. Vallásosság változásának tendenciái.....	84
7.3. Vallásosság több dimenziós vizsgálata.....	86
8. MAGYAR KÖZÉPISKOLÁS DIÁKOK SZLOVÉNIÁBAN ÉS HORVÁTORSZÁGBAN, A KUTATÁS TÜKRÉBEN.....	89
8.1. Magyarország a határon túl.....	89
8.2. Szlovéniában élő magyarok történeti és demográfiai áttekintése, oktatási rendszere.....	89

8.3. Horvátországban élő magyarok történeti és demográfiai áttekintése oktatási rendszere.....	92
8.4. „Magyar hagyományok ápolása”, eredmények összehasonlítása.....	95
8.5. A családok szocializációs környezete és a diákok elégedettségének mutatói.	96
8.6. Szabadidős tevékenységek összehasonlítása.....	100
8.7. Deviáns viselkedésformák jellemzői.....	101
8.8. Területi különbségek.....	102
9. ÖSSZEGZÉS.....	104
IRODALOMJEGYZÉK.....	108
MELLÉKLETEK.....	112

Ábrák jegyzéke

2.1. ábra: Rendszeresen sportoló diákok településtípusok szerint	35
2.2. ábra: A diákok kulturális szokásainak százalékos megoszlása	41
2.3. ábra: Zala megyei középiskolák a Quinn-modell szerint.....	49
3.1. ábra: Diákok elégedettségének mérése, az ötfokú skálán.....	53
4.1. ábra: Lányok véleménye a családról.....	63
4.2. ábra: Fiúk véleménye a családról.....	63
4.3. ábra: Szülők foglalkozása.....	68
6.1. ábra: Fiúk és a lányok alkoholfogyasztása italtípusonként ...	77
6.2. ábra: Dohányzás a családban.....	79
6.3. ábra: Lányok deviáns szokásai korévenként	81
6.4. ábra: Fiúk deviáns szokásai korévenként	82
7.1. ábra: Régiók, egyházhoz, felekezethez tartozásuk szerint, a 2001-es népszámlálás alapján	85
7.2. ábra: Vallásosság a diákok és családjuk életében	88
8.1. ábra: Horvátországi magyarok számának csökkenése 1948-2001 évek között....	92
8.2. ábra: Szabadidős tevékenységek összehasonlítása, százalékos gyakoriság.....	100
8.3. ábra: Lendva, dohányzás a családban	102

Táblázatok jegyzéke

2.1. táblázat: Magyarország népességének várható alakulása az iskolai végzettség szerinti előreszámítás alapján.....	21
2.2. táblázat: Zala megye városok adatai, 2003.....	22
2.3. táblázat: Középiskolai oktatás 2002/2003.....	23
2.4. táblázat: Foglalkozások presztízse, rangsorolása.....	29
2.5. táblázat: A diákok példaképei.....	38
2.6. táblázat: A hazai környezetszennyezési problémákra adott válaszok	43
2.7. táblázat: Globális problémákról alkotott vélemények	43
2.8. táblázat: Befelé és kifelé összpontosító iskolák különbségei a tanulóknál mért eredmények alapján.....	49
2.9. táblázat: Kiemelkedő szervezeti kultúrával rendelkező középiskolában mért eredmények összehasonlítása, a megyei átlaggal.....	51
3.1. táblázat: Az 1-5-ig skálán mért elégedettségi rangsor.....	55
4.1. táblázat: Problémák megbeszélése.....	62
4.2. táblázat: Családok hangulata.....	65
4.3. táblázat: Családok életszínvonala az átlaghoz képest.....	66
4.4. táblázat: Szülők iskolai végzettsége.....	67
5.1. táblázat: A tanulók hétköznapi időbeosztása a legfontosabb tevékenységük alapján.....	70
6.1. táblázat: Egy főre jutó alkoholfogyasztás italtípus szerint (liter).....	72
6.2. táblázat: Dohányzási szokások a korcsoportonként megkérdezettek százalékában.....	80
7.1. táblázat: Népesség vallás szerint, a 2001-es népszámlálási adatok alapján	86
7.2. táblázat: Templomba járás a deviáns viselkedések százalékában.....	87
8.1. táblázat: Magyar lakosság foglalkoztatási csoportjai 1991-ben.....	90
8.2. táblázat: A nemzetiségileg vegyesen lakott terület lakosainak összetétele nemzeti hovatartozásuk szerint, az 1981 és 2002 közötti időszakban	90
8.3. táblázat: Magyar tannyelvű általános és középiskolák, osztálytagozatok száma, tanulók és pedagógusok létszáma.....	93
8.4. táblázat: Magyarok a volt közösségekben az 1971 és az 1991-es népszámlálási adatok szerint.....	94

8.5. táblázat: „Magyar hagyományok ápolásáról” adott vélemények összehasonlítása	96
8.6. táblázat: Család életszínvonala az átlaghoz képest.....	96
8.7. táblázat: Problémák megbeszélése.....	97
8.8. táblázat: A szülők foglalkozásának összehasonlítása.....	98
8.9.táblázat: Diákok elégedettségi rangsora 1-5-ig skálán.....	99
8.10.táblázat: Családról alkotott vélemények	99
8.11.táblázat: Diákok példaképei.....	101

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Köszönöm témavezetőmnek, Prof. Dr. Meleg Csillának a disszertációm elkészítéséhez nyújtott segítségét és a személyes konzultációt.

Külön köszönettel tartozom Prof.Dr. Forray R. Katalinnak, aki értékes tanácsokkal és konzultációkkal segítséget nyújtott a kutatásom megvalósításában. Lehetőséget biztosított és segített a kutatás eredményeiből készült elemzés szakmai folyóiratban történő megjelenéséhez.

Köszönettel tartozom a Központi Statisztikai Hivatal Zala megyei Igazgatóság Vezetőjének támogatásáért, mert engedélyével megvalósulhatott a Zala megyei középiskolákban a „diák-ifjúság” kérdőíves felmérés, melynek eredményei hivatalos adatként, önálló KSH kiadványban megjelenhetett.

Továbbá köszönöm az Alpok-Adria munkaközösség Zala megyei munkatársainak, valamint a lendvai és eszéki középiskolák igazgatóinak segítségét. Támogatásukkal, Szlovéniában és Horvátországban „a határon átnyúló együttműködés keretében” elkészülhetett a diákok körében a kutatás.

Köszönet illeti még a Zala megyében működő középiskolák igazgatóit, mert engedélyezték tanulóiknak, a kérdőívek osztályfőnöki órákon történő kitöltését. Az osztályfőnökök és diákok közreműködése nélkül, nem lett volna eredményes a kitűzött cél.

MOTTÓ:

„Sohasem tudjuk elméleti hipotézisünket végérvényesen igazolni, legfeljebb cáfolni. (Karl Popper (1976) Legtöbbször csak annyit állíthatunk biztosan, hogy eddigi empirikus vizsgálataink nem cáfolták hipotézisünket, ezért egyelőre joggal feltételezhetjük, hogy az az igazságot jól megközelíti” (Andorka 2003, 32)

1. KUTATÁS ÁTTEKINTÉSE

1.1. Bevezetés

Az emberiség több ezer éves történelme során gazdag tárházát állította fel a tanításnak. A társadalmi változások következtében a pedagógiai és nevelési folyamatok, valamint a szocializációs tényezők hatására a tanuló ifjúság folyamatosan formálódik, változik, ami a társadalmi fejlődés és a jövő szempontjából az egyik minőségi meghatározó tényező. Empirikus kutatások segítettek és folyamatosan hozzájárultak a változások következtében felmerült problémák megoldásában, a tanulási eredmények, a hatékonyság javításában. Kiss Árpád, már az ötvenes évek végétől vizsgálatokat végzett a középiskolások körében, feltérképezve általános műveltségüket. A hatvanas évek közepétől az Amerikai Egyesült Államokban J.S.Coleman az iskolai esélyegyenlőséget vizsgálta. Magyarországon a nyolcvanas években a középfokú oktatás átalakulása kezdődött el, a szakmunkásképzés szerves beillesztése a szakközépiskolákba, ami magával hozta a tanítási-tanulási programok koordinálását. A középfokú oktatás kiterjedése az oktatáspolitikai új irányt eredményezte, és szükségessé tette a szakmai irányítás új módszereinek kidolgozását. A gimnáziumok számát csökkentették, a középfokú technikumok helyett szerveztek új szakközépiskolákat növelték. A rendszerváltást követően a kilencvenes években, elkezdődött a közép- és felsőfokú oktatás nagymértékű kiterjesztése, de az iskolai expanzió területi egyenlőtlenségek mellett ment végbe. (Forray, 1988)

Az oktatási reformok és célkitűzések megvalósulását, a hiányosságok feltárását és átláthatóságát segítik az országos kutatások, de megnőtt a regionális és megyei kutatások jelentősége is, mivel helyi szinteken gyorsabb az intézkedések meghozatala. Az oktatási rendszer sikeres reformjához, szükséges a középiskolások diákok véleményalkotásának, életmódjának ismerete, hogy az új kihívásoknak az iskolák, pedagógusok és diákok egyaránt jól megfeleljenek.

1.2. Előzmények, a témaválasztás indoklása

A pedagógiai reformok, a változások gyors és hatékony kezelését követelik meg az iskolai szervezetektől. A folyamatosan megújuló és bővülő tudás megszerzésének, átadásának versenyében csak akkor tudnak jól megfelelni, ha képesek folyamatosan, gyorsan alkalmazkodni a kor követelményeihez.

A diákok egészségmegőrzésében és az egészséges életmódjuk kialakításában az iskolának jelentős szerepe van. A tanulók túlterheltek, ez sokszor szorongással és depresszióval

párosulhat, ami hatással van személyiségükre és környezetükre egyaránt. A felgyülemlett feszültségüket, megpróbálják baráti társaságokban oldani, ahol túlzott mennyiségű alkoholt, esetenként drogot fogyasztanak.

Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben készült „Fogvatartottak 2000” kutatásban, a 19-24 éves korú személyek mélyreható családi szocializációs környezetét vizsgálva, megállapítást nyert, hogy többségük jó családi háttérrel rendelkezett. Iskolázottságukat tekintve valamilyen szakképzettségük, vagy érettségijük volt, közülük többen egyetemi hallgatók voltak. Alkoholos befolyás alatt szórakozásból, éjszakánként csoportba tömörülve rongálták és feltörték a gépkocsikat.

Az erőszakos bűnelkövetések számának emelkedése miatt szükséges a serdülőkorúak nevelésének hatásvizsgálata, hogy megelőzéssel csökkentsük és visszaszorítsuk az erőszakos bűnelkövetések számát.

A pedagógiai programok, valamint a mikrokörnyezet részletes tanulmányozásának célja, hogy feltárjuk azokat a hiányosságokat, amiket megyei szinten intézkedésekkel szabályozni lehet. Ehhez ismernünk kell a diákok jövőképét, családról alkotott véleményét, hogy segíteni tudjuk az egészséges személyiségfejlődésüket.

Jelenleg a statisztikai adatok számszerűen mutatják Zala megye népességének elöregedését. Ez jelzésértékű arra vonatkozólag, hogy fiataljaink tanulmányuk befejezése után nem akarnak a megyén belül letelepedni. Az elvándorlást tervezik, de a fokozódó munkanélküliség miatt már nem országon belül, hanem külföldön szeretnének munkát vállalni.

1.3. Kutatási célok megjelölése, a probléma megfogalmazása

Az országos kutatások és adatok egyértelműen bemutatják az oktatás és nevelés hatékonyságát és hiányosságát, de az eredmények területenként jelentős eltéréseket mutatnak. A kutatás célja, hogy megmutassa azokat a tényezőket, amelyek a serdülők aspirációira, személyiségükre, gondolkodásukra, magatartásukra, negatív vagy pozitív módon hatnak. Megismerjük elképzeléseiket, terveiket, érzéseiket, hogy oktatás-nevelés terén segítséget tudjunk nyújtani. Az iskolai szervezeteken belül a tanulók véleményalkotását, aspirációját pozitív irányban lehet befolyásolni, ami segítséget nyújthat számukra a jövő tervezésében, iskolájukat befejezve a munka világában. A serdülőkorban ugyanis kialakulhatnak az egészséget veszélyeztető szokások, (dohányzás, túlzott alkoholfogyasztás, drog), melyek a későbbiekben deviáns magatartást eredményezhetnek. A megfelelő intézkedések meghozatala érdekében fel kell tárnunk, meg kell ismernünk a deviáns magatartásformák

kialakulását.

A kutatás egyik fő célkitűzése volt, hogy megismertesse azt a folyamatot, hogyan és miképpen befolyásolják pozitív vagy negatív mértékben a közvetlen szocializációs színterek az egészséget károsító magatartásokat.

Az eredmények, segítséget nyújtanak az iskoláknak célorientált akciótervek elkészítéséhez, hogy hatékony oktatás-nevelés által a diákok, kulturális magatartásformákat kövessék.

További célkitűzés volt a „diák-ifjúság” kutatás határokon átnyúló kiterjesztése, amelyet a Zala megyével szomszédos Szlovénia és Horvátország magyar középiskoláiban végeztünk. Az eredmények alapján megtudhatjuk, miben hasonlítanak, vagy különböznek egymástól a fiatalok.

A kutatási célok megvalósítása érdekében az alábbi kérdések és problémák fogalmazódtak meg, melyekhez kutatási feladatok kapcsolódtak.

1. A serdülők iskolai szocializációs környezetében, milyen védőfaktorok nyújtanak segítséget a nevelésben, amelyek az emocionális kompetenciákat elősegítik?

A középiskolák egészségnevelése miként hat a diákok életmódjára? Az iskolák szervezeti kultúrája milyen különbségeket tár fel a diákok szokásaiban és kulturális magatartásában? Milyen különbségek mutatkoznak a deviáns magatartásformák kialakulásában?

- Oktatás, nevelés áttekintése, pedagógiai programok céljainak bemutatása, megvalósulása, adaptivitása, hatékonysága.
- Iskolában folyó egészségfejlesztési tevékenység hatásának feltárása.
- Problémák szegmensére megtervezett prevenciók és hatásuk. (környezetről, környezetvédelemről alkotott vélemények összegyűjtése, értékelése.)
- Az iskolák és szülők közötti kooperatív együttműködés vizsgálata, a magatartásproblémák megoldása érdekében.
- Az iskolák közösségépítő programjainak vizsgálata, hatása a diákok véleményalkotására, iskolán belüli kapcsolati hálók kialakulására.
- Quinn szervezeti kultúra modell alapján a középiskolák vizsgálata.

2. A mikroközösségek milyen szerepet játszanak a tanulók véleményének kialakításában, döntésük meghozatalában? (Család, osztály, baráti közösség) Milyen kulturális tőkével rendelkeznek azok a családok, akiknek a gyermekei dohányoznak, alkoholt, kábítószer

fogyasztanak? A szülők iskolázottsága és a család kulturális klímája hogyan befolyásolja gyermekük szokásait?

- A szülők iskolai végzettsége, munkahelye, a család anyagi hátterének feltárása, a családban kialakult szokások vizsgálata.
- Családi összetétel, (többgenerációs együttélés) otthoni légkör, támogató szülői magatartás befolyása a serdülő véleményalkotására, tanulmányi eredményére.
- A dohányzó és alkoholt fogyasztó szülők és gyermekeik.
- Baráti közösségek és a deviáns magatartásformák kialakulása.

3. A diákok életvitelét az elégedettség vagy az elégedetlenség jellemzi-e? Milyen rizikófaktorok érvényesülnek a deviáns magatartások kialakulásában? Milyen kulturális tevékenység jellemző szabadidejük eltöltésére? Mi a véleményük a környezetszennyezésről, globális problémákról?

- Önértékelés és rizikó magatartás összefüggése
- Étkezés
- Fizikai aktivitás
- Fizikailag passzív szabadidő eltöltési tevékenységek (tv, videó, számítógép)
- A napi idő felhasználása (időmérleg)
- Kortársak, baráti kapcsolatok kialakulása, szabadidő eltöltése
- Iskolához, tanárokhoz, társakhoz fűződő kapcsolat
- Környezetük tisztasága

4. Felfedezhetők-e különbségek a vallásos és nem vallásos tanulók életfelfogásában, normarendszerében?

- A családok vallási szokásai
- Vallási ismeretek vizsgálata
- Vallásos családok életszínvonal
- Deviáns magatartásformák kialakulása a templomba járók körében

5. A lendvai és eszéki középiskolás diákok fontosnak tartják-e a hagyományok ápolását? Miben hasonlít vagy különbözik a három területen a diákok véleménye, elégedettsége és deviáns szokása?

- Családi háttér vizsgálata

- Deviáns viselkedésformák
- Szabadidő eltöltése
- Elégedettségük, véleményalkotásuk
- Eredmények összehasonlítása

1.4. Hipotézisek

Feltevésünk szerint a tudatosan elkészített „testreszabott” pedagógiai programok nevelési paradigmái a tanulók önértékelését, önbizalmát, kulturális kompetenciák növekedését segítik, de a szorongás állapotának feloldásában nem elég hatékonyak.

A középiskolák oktatás-nevelés által, nagyobb hatást érhetnének el az egészségesebb életmódbeli szokások kialakításában, ha a tanár-diák és tanár-szülő kapcsolatokat jobban elmélyítenék. Az iskola elsősorban csak a kábítószer fogyasztás mértékét tudja befolyásolni, a dohányzást és az alkoholfogyasztást nem.

A deviáns magatartásformák elsősorban azoknál a diákoknál alakulnak ki, ahol nem harmonikus az otthoni légkör. Jobb anyagi háttérrel rendelkező családok gyermekei többet mennek baráti társasággal italozni zenés szórakozóhelyekre.

Azon diákok esetében, akik vallásosak, a deviáns magatartásformák kialakulása ritkábban fordul elő.

Lendva és Eszék középiskoláiban tanulók családi háttere stabilabb, emiatt a deviáns magatartásformák alakulása kisebb arányú, mint Zala megyében. A határon túli, kisebbségben élő magyar iskolák oktatás-nevelése hatékonyabb, mert kisebbségükből eredően feltételezhető, hogy az iskola és a szülők közötti kommunikáció szorosabb.

1.5. Módszerek

A hipotézisek tesztelésére kérdőíves felmérés készült. Az empirikus kutatásra 2003 első félévében került sor Zala megye középiskoláiban. A 10%-os reprezentatív minta nagysága biztosítja az elemzés megbízhatóságát. A kutatási szempontok meghatározása után tizenegy táblázatos kérdőív megszerkesztésére került sor, amely zárt és nyitott kérdéseket tartalmazott. Terjedelme miatt az osztályfőnöki óra keretén belül „önkitöltéssel”, szigorúan anonim módon,

név nélkül adtak választ a tanulók a feltett kérdésekre, majd a kérdőívet lezárt borítékokba helyezték. Biztosítva volt, hogy személyi azonosításukra nem kerülhet sor, ezért a válaszok őszinték voltak. A középiskolákban a 15-19 évesek közül 1300 személyt jelöltünk ki a 9-12. osztályokban. Értékelhető és feldolgozható kérdőív 1241 volt, ahol a kapott válaszok hiánytalanok.

A fogalmi meghatározásokban a társadalomstatistikai szempontok kerültek alkalmazásra, így az adatok összehasonlíthatók a KSH adataival és nemzetközi adatokkal.

A kutatást 2004 első félévében kiterjesztettük a határon átnyúló Alpok-Adria térségén belül két középiskolára, ahol minden tanuló kitöltötte a kérdőívet. Szlovéniában, a Lendvai Két Tannyelvű Középiskolában 240 diák, míg Horvátországban az Eszéki Gimnázium és Szakközépiskola létszáma 120 tanuló, akik részt vettek a kutatásban.

A kérdésfeltevésekhez faktorok lettek meghatározva az összefüggések vizsgálatához. Kódutasítás készült, majd a kódolt adatokat az SPSS-PC programcsomag aktuális verziójával dolgoztuk fel, két- és többváltozós elemzésekkel.

2. KÖZOKTATÁS- NEVELÉS, OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Az oktatás, nevelés, oktatási intézmények, elméleti meghatározásai külön-külön megfogalmazhatók, mégis szoros összefüggésben vannak egymással. Az oktatási intézményekben folyó munka elképzelhetetlen a nevelés nélkül. Neveléshez és személyiségformáláshoz szorosan kapcsolódik az oktatás, amely az iskola intézményes keretei között pozitív hatást gyakorol a gyermekekre, serdülőkre. Az oktatásra és nevelésre minden társadalomnak szüksége van, ami a tapasztalatok továbbadását is jelenti a fiatalabb generáció számára. Míg az oktatás a tudás átadásában, a nevelés a személyiség fejlesztésében játszik fő szerepet.

Az Európai Unión belül, új kihívásokkal kell szembesülnie az oktatási intézményeknek, „Európa-tartalmakkal” összekapcsolva kell kialakítani a közös identitás „mi” érzését, megtartva saját nemzeti identitásunkat. A Maastrichti Szerződés 126 cikkelye szerint: „A minőségileg magasabb színvonalú európai művelődésügy kialakítása csak az egyes tagállamok együttműködésével lehetséges, melynek során elengedhetetlenül szükséges az egyes tantárgyi tartalmakra és az iskolarendszerre vonatkozó felelősségteljes döntések kialakítása, továbbá a kulturális és nyelvi sokszínűség megfelelő mértékű támogatása és fejlesztése.” (Kron 2003, 382)

Az integrálódási folyamatok során a közösen kialakított tananyagokban kiemelt fontosságú a környezetvédelem, az erkölcsi és vallási nevelés és az önálló problémamegoldó képesség tantárgyai, amelyek a személyiségfejlesztésben fontos szerepet játszanak.

„A pedagógiai gyakorlatban kívánatos a nevelés célkitűzéseket preferáló olyan nevelésközpontú szemléletmód erősítése, amelynek alapján a pedagógiai eszközrendszer döntő hányada nem pusztán az ismeretközvetítés, hanem ezen túl a személyiség komplex és valóban mindenoldalú fejlesztése érdekében, az ösztönző-reguláló, valamint a végrehajtó személyiségkomponenseknek a társadalom, a nemzet, az Európai Unió értékrendjével megegyező módon történő fejlesztése érdekében kerülhet mozgósításra.” (Bábosik 2004, 55)

Az ifjúság helyzetét és életmódját a huszonegyedik században a világtendenciák befolyásolják. A globalizáció hatására növekedett a multikulturalizmus, új voluntáris, illetve szimbolikus közösségek alakulnak a világhálón, ahol egymással kommunikálva megosztják nézeteiket. Új kihívások előtt áll szerte a világban az oktatás és a nevelés, amelynek alkalmazkodnia kell egy kialakult új informatikai rendszerhez. A diákok hasznos szabadidő eltöltéséhez a morál mintáinak kialakításához és a beilleszkedés elősegítéséhez kell megfelelő rendszert működtetni az iskoláknak, oktatási intézményeknek. Kialakítható az új szociális

kontroll sajátos formája a korrektív nevelési hatások által. Irányt kell mutatni és nagyobb hangsúlyt fektetni a kortárs segítségnyújtás lehetőségeire. Pozitív felnőtt modellek csökkenthetik a médiafogyasztás túlsúlyát, segíthetik a közösségteremtő kontextusokat. A válások növekedésével a családi szocializáció zavarai is jelen vannak az iskolákban, s ezek negatívan hatnak a közösségteremtő kontextusok kialakításában. Ezért segíteni kell a proszociális folyamatokat, az iskolai erőszak visszaszorítását, hogy az iskolai életben a paradigmaticus kommunikáció a tanár-diák kapcsolatban megvalósuljon, hogy ez által őszinte és hatékony kapcsolat alakuljon ki, segítséget nyújtva a teljesítményi elvárások jobb megértéséhez. Ha nyitott az iskola és a közösség határa, akkor az audiovizuális káros hatásokkal szemben a diákok védtelensége csökkenthető. Az iskola lehetőséget ad a tanárnak, hogy egyéniségével, oktatási feladatával meggyőződéseit kifejezésre juttassa, ezáltal ő is azonosulási mintává válhat, amely a serülőkor végéig a személyiségfejlődésben szerepet játszhat.

„E. Durkheim állítja, hogy „az oktatás az embereket nem olyanná formálja, amilyenek természetüknél fogva lehetnének, vagy amilyenek szeretnének lenni, hanem olyanra, amilyenre a társadalomnak szüksége van” (Meleg 2003, 11)

2.1. Oktatás

D. Lawton: szerint a társadalmi-demográfiai változók hatással vannak az iskolai teljesítményekre: „A kapcsolatok szorossága arra enged következtetni, hogy az oktathatóság, a tanulási motiváció társadalmi tényezők, nevezetesen a szubkultúra által determinált” (Meleg 2003, 17)

„Amikor az oktatás társadalmi funkcióit említjük, akkor rendszerint arra keresünk választ, hogy az iskola intézménye milyen szerepet tölt be szűkebb vagy tágabb társadalmi környezetében; melyek a társadalom számára kiemelkedően fontos tennivalói; mit vár el tőle a társadalom.” (Kozma 1985,129)

A magyar közoktatás rendszerének permanens átalakítása nyomonkövethető a kezdetektől napjainkig. A közoktatás problémái párbeszédre készítetik a szakembereket arról, hogy milyen rendszerben, kinek és mennyi tudást kell átadni, mennyiben lehet a társadalmi mobilitást biztosítani a közoktatás stabil és magas színvonalával.

A közoktatás folyamatai részben átalakítják a társadalom környezetét, ezért az oktatás mindig a társadalmi-gazdasági problémák középpontjában szerepelt. A technikai fejlődés a tudásanyag bővülését, és a tanulással töltött idő meghosszabbodását is magával hozta. Az iskolai végzettség emelkedése hozzájárul a gazdaság fejlődéséhez, tudásalapú társadalom

építéséhez, de a nemzeti jövedelem emelkedéséhez is. A rendszerváltást követően a gazdasági és társadalmi átalakulás jelentős hatást gyakorolt az oktatáspolitikára, amely további változásokon ment és megy keresztül, az EU csatlakozásunk után is.

Az OECD PISA (Program for International Student Assessment) vizsgálat 2000-ben súlyos kritikát fogalmazott meg a volt szocialista országok, többek között Magyarország felé. A vizsgálat eredménye szerint bizonyossá vált a paradigmaváltás szükségessége, amely az oktatás átalakulását célozza. Az Európai Unió Oktatási Bizottsága, az oktatási rendszerek céljainak meghatározását dolgozta ki 2010-re, melyhez konkrét feladatokat és határidőket fogalmaztak meg. A hazai oktatás-kutatás részéről szintén negatív visszajelzések történtek, így a hazai középfokú oktatás fejlesztése, korszerűsítése és reformja szükségessé vált. A modern oktatási rendszer kialakítására kell törekedni, amely nem csak a tananyag átadását és annak elsajátítását célozza, hanem fejleszti a képességeket és az adottságokat. A modern rendszerek egyik fő jellemzője, hogy az iskola mind jobban átfogja a tanulók egész élettevékenységét, s ennek jegyében gazdag lehetőségeket biztosít a szabadidő értelmes eltöltéséhez. A korszerűsítés, a reformok és célkitűzések megvalósítása a huszonegyedik században folyamatos, figyelembe veszi a tudomány fejlődését és a társadalmi változásokat. Az oktatási szakemberek országok közötti párbeszéde, vitája, tapasztalatcseréje nélkülözhetetlen a jó eredmények eléréséhez. A szakmai viták már túlnőtték a hagyományos kérdéseket.

A jelenben úgy kell oktatni a fiatalokat, hogy a jövőben megértsék a társadalmi változásokat, lépést tartsanak a fejlődéssel, és pozitív jövőképük alakuljon ki, mindez gondolkodásra inspirálja őket. Ki kell alakítani az ismeretek bonyolult struktúráit, amiben nem csak a pedagógusoknak, hanem a diákoknak is el kell igazodniuk. A problémamegoldó, felfedeztető tanítás szerepe folyamatosan előtérbe kerül a középiskolákban, felkészíti a diákokat a társadalomban történő gyors változásokhoz való alkalmazkodásra.

El kell érni, hogy a tanulók átláthassák az ismeretanyagok összefüggésrendszerét. Több szakirodalom foglalkozik a tanuló-központúsággal, a projektmunka megvalósításával, de ennek az ellenkezője, az oktatás individualizációja is tanulmányozásra került az iskolarendszerekben. Az „individual work” a tanulóközpontúság egyik sajátos formája, ahol az oktatás a tanulóhoz igazodva valósulhat meg. Az Egyesült Államokban és Angliában működik ez az oktatási forma, de a hazai gyakorlattól még távol áll.

Az oktatási célok összetettek. „Az oktatás megkérdőjelezhetetlen szerepe, hogy képessé tegye az embereket, az önálló emberi lényeket, hogy a legjobban kihasználják erőforrásaikat, s felszerelje őket azokkal az eszközökkel, és megadja azokat a lehetőségeket, melyek

segítségével a legteljesebb mértékben felhasználhatják az eszközt, a képességeiket és a vágyaikat.” (Bruner 2004, 69) Az oktatás a kultúra hagyományainak továbbadását is jelenti, amely egy új kulturális közeget alkot a tanulók által. A tanultakat felhasználva kialakítják nézeteiket, és saját meggyőződésük szerint új gondolatokat alkotnak.

A hazai iskolák tanárai kidolgozott stratégiákat alkalmaznak, hogy szakszerűen differenciálni tudjanak az oktatás során. Az elismerő, buzdító értékelés ösztönzően hat a tanulóra, szorgalmasabb és igyekvőbb lesz, hogy még jobban tudjon teljesíteni. „Egy tanár értékelési stratégiája akkor nevezhető szakszerűnek és differenciáltnak, ha sokféle értékelő módszerrel dolgozik, minden lehetséges alkalmat megragad arra, hogy az egyéni különbségek figyelembevételével megerősítéseket adjon tanítványainak, és időnként olyan strukturált értékelési módszereket is felhasznál (pl. feladatlap), amelyekkel rövid idő alatt minden tanítványának egyszerre sok megerősítést adhat.” (Báthory 1992, 238)

Az oktatás eredményességét biztosítja, az interaktív tanítás-tanulás folyamata. Eredményes oktatásról akkor beszélhetünk, ha a diákok kérdéseiket gátlások nélkül merik feltenni a tanárnak, amit a tananyag elmagyarázása során nem értenek. Szükséges az empátia, mivel a tanulók még nem tudják az iskolapadokban személyiségükhöz, életükhöz kötni a tanultakat. Az iskolákban sok esetben nincs elég idő az interaktív oktatásra, mivel a tananyag elmagyarázása hosszabb időt vesz igénybe. A gyengébb tanulók nem merik jelezni a pedagógusnak, hogy nem értik az óra anyagát, így nem tudnak felzárkózni, ezért a tanítás-tanulás folyamatában egyre inkább leszakadnak jó teljesítményű diáktársaiktól. A képességek kialakulása egyénenként változó, amit a külső feltételek javításával befolyásolni, javítani lehet. Az oktatás alakítja a tanulók identitását, önértékelésük fejlődését, ezért fontos pedagógiai szempont az intellektuális képességek, a gondolkodás fejlesztése kommunikáció által. A szocializációja során így megtanul „gondolkodva megfigyelni”.

A tanítás-tanulás folyamatában nem szabad elfeledkezni arról, hogy a pedagógus felismerje a tanuló nézőpontját, segíteni tudja a jobb, hatékonyabb megértésben, ami elsősorban a közös munkán keresztül valósulhat meg. Jerome Bruner javaslata a „spirális tananyag” szerinte „minden tantárgy megtanítható akármelyik és akárhány éves gyereknek, feltéve, hogy hitelesen tesszük”. (Bruner 2004,112) A tananyag intuitív megközelítése után szabad a strukturált megfogalmazásokat alkalmazni, mindaddig fel kell dolgozni újból és újból a tananyagot, amíg a diák az alkotóerőig el nem jut.

A Zala megyei „diák-ifjúság” kutatásban is bebizonyosodott, hogy a reál tantárgyak esetében a tanulók 94 %-a szeretné, ha csökkentenék a tananyag mennyiségét, és átláthatóbbá tennék.

Nem minden középiskola tart korrepetálást gyengébb tanulóinak, mivel így is magas

a tanórák száma. (Előfordul a napi nyolc óra.) Tanítás végén már nem tudnának odafigyelni a nehezen elsajátítható tananyagokra.

Az oktatás eredményessége érdekében a középiskolákban, már több tanóra keretében használnak audiovizuális és számítástechnikai eszközöket, amivel azt szeretnék elérni, hogy az információk kellő redundanciával ériék a tanulókat, figyelmüket lekössék. A korszerű oktatási módszerek bevezetésével sokkal eredményesebb munka végezhető.

A huszonegyedik század pedagógiája közelebb került Ivan Illich (1971) megfogalmazásához, aki szerint „a jelenlegi kötelező tanterves és vizsgáztató rendszert a saját motivációra épülő tanuláshoz kell felváltania.” (Andorka 2003, 382) Az oktatás és képzés színvonalának, minőségének fejlődése érdekében (figyelemmel az Európai Unió igényekre) elkerülhetetlen az oktatás színvonalának javítása egy tudásalapú társadalomban.

Fejlődő világunkban az ismeretek megszerzéséhez feltétlenül fontos a tanulás, amely nem fejeződik be az érettségi megszerzésével. Az élethosszig tartó tanulás (lifelong learning) az egyik alapfeltétele a harmadik évezrednek.

A középiskolákba járó diákok többsége szeretne továbbtanulni, de ezt az elhatározást a kapott osztályzatok jelentősen befolyásolják. Az érdemjegyek iskolánként változnak, mivel az országos ranglista élvonalában álló középiskolákban adott osztályzatok más tudásszintet mérnek, mint a gyengébbekben.

2.1.1. Demográfiai áttekintés

Országos szinten a népesség alakulását, társadalmi hatását folyamatosan elemeznünk kell, hogy megfelelően tudjuk a jövőt előre tervezni. A közoktatás nevelés és az oktatási intézmények munkájának tervszerű segítéséhez, módszerek kidolgozásához, szükséges átlátni a népesség várható alakulását. A demográfiai projekció által, közép és hosszú távú oktatáspolitikai tervezés segítheti az iskolai szervezeteket.

Az előreszámítások szerint a középiskolai végzettségűek aránya a 2,2 milliőről 2,9 millióra fog emelkedni. Folytatódik a magasabb képzettségűek számának expanziója, amelynek figyelembevételével kell megtervezni a közoktatás-nevelést és az oktatási intézmények működtetését.

2.1. táblázat:

**Magyarország népességének várható alakulása
az iskolai végzettség szerinti előreszámítás alapján**

Kor- csoport	2001					2021				
	legfel- jebb 8 ált. isk	szak- iskola	közép- iskola	főisk. egye- tem	összes	legfel- jebb 8 ált. isk	szak- iskola	közép- iskola	főisk. egye- tem	Összes
Létszám (ezer fő)										
0-4	486,7	0,0	0,0	0,0	486,7	479,2	0,0	0,0	0,0	479,2
5-9	581,7	0,0	0,0	0,0	581,7	501,1	0,0	0,0	0,0	501,1
10-14	623,5	0,0	0,0	0,0	623,5	499,5	0,0	0,0	0,0	499,5
15-19	492,8	65,4	110,2	0,0	668,4	373,6	11,7	103,5	0,0	488,8
20-24	167,1	232,1	364,8	47,7	811,7	56,6	57,8	309,9	78,0	50,3
25-29	17606	256,7	236,7	116,1	785,1	60,5	100,5	289,9	147,7	598,6
30-34	162,7	192,9	207,1	107,5	701,4	63,2	137,3	275,1	166,2	641,7
35-39	145,6	207,5	174,2	98,1	610,8	68,6	168,6	269,3	178,7	68502
40-44	204,7	211,1	194,3	106,3	712,8	76,8	254,5	282,5	200,2	814,0
45-49	263,8	142,9	232,9	118,7	826,4	80,6	275,5	234,2	177,6	767,9
50-54	246,5	50,7	212,3	100,3	702,0	70,1	240,3	200,5	150,0	660,9
55-59	326,1	0,3	149,1	84,6	610,4	62,9	202,7	163,1	119,0	547,7
60-64	378,2	0,2	105,1	50,6	534,2	100,1	211,1	178,3	112,7	602,2
65-69	379,9	0,1	69,7	41,9	491,7	142,6	192,9	204,1	111,7	651,3
70-74	350,0	0,1	53,7	32,7	436,5	147,3	102,9	172,0	81,2	503,4
75-79	386,8	0,0	33,1	18,6	338,6	183,9	25,2	110,3	55,2	374,6
80-84	130,0	0,0	14,1	7,6	151,7	148,3	15,5	64,2	24,0	252,0
85+	112,0	0,0	9,0	5,4	126,4	159,4	13,2	44,2	18,7	235,5
Összesen	5513,8	1584,1	2166,3	936,1	10200,3	3274,3	2009,7	2901,2	1620,7	9805,9

Forrás: KSH 2001-es népszámlálás előreszámítási adatbázisa (In: Hablicsek László, Demográfia, 50. évf.4.)

Az Európai Unió közösségén belül folyamatosan figyelemmel kell kísérnünk a népesség előrejelzéseket, a munkaképes korú népességet, valamint a születések számának alakulását, amely meghatározza és befolyásolja a jövő generáció társadalmi helyzetét. A munkaképes korúak csökkenése jellemző lesz egész Európára 2010 után. (Ez alól Portugália, Luxemburg és Svédország lehet kivétel.) Az előrejelzések azt mutatják, hogy 1995-2025 közötti időben a 15-24 éves korúak aránya az egész EU tekintetében 20%-ról 17%-ra csökken. A demográfiai folyamatok hazánkban is kedvezőtlenek. A születések visszaesése és a lakónépesség elöregedése több területen komoly gondot fog okozni. Sajnos a válások megnövekedése,

a házasság nélküli együttélések száma, a gyermekvállalási kedv drasztikus visszaesése, egyértelműen negatív hatást gyakorolnak a népesedési politika pozitív intézkedéseivel szemben. Ezért szükséges, hogy a diákok már az iskolapadokban ismerjék meg a népesség alakulását.

2.1.2. Zala megye népessége, és az oktatás helyzete

Zala megye lakónépessége 2003. év elején 297 853 fő volt, ebből a két nagyváros Zalaegerszeg megyeszékhely és Nagykanizsa megyei jogú város lakónépessége 113 946 fő. Az aprófalvas települések rendkívül magas száma alapvetően meghatározza a népesség számának kedvezőtlen alakulását. A népesség fogyása többnyire a 0–14 évesek körében jellemző (a meg nem születettek miatt), illetve az idősek körében, ahol igen magas a halálozási arány.

A középiskolák nagyobb része a két nagyvárosban működik, a városok közül Letenyén, Zalalövön és Zalakaroson nincs középfokú oktatási intézmény. A középiskolákban más megyékben lakó diákok is tanulnak, részükre megfelelő kollégiumi ellátást tudnak biztosítani a középfokú intézmények térbeli elhelyezkedésüknek megfelelően.

A kollégiumi igények enyhén csökkenő tendenciát mutatnak, mely szoros összefüggésben van a gyermeklétszám csökkenésével.

2.2. táblázat:

Zala megyei városok adatai, 2003

Település: város	Lakónépesség 2003. jan.1	15–19 éves népesség			Gimnázium	Szak- közép iskola
		Összesen	Ebből			
			férfiak aránya, %	nők aránya, %	feladat-ellátási hely	
Zalaegerszeg	62 158	4 573	49	51	5	10
Nagykanizsa	51 788	3 313	50	50	4	5
Hévíz	4 505	262	47	53	1	1
Keszthely	21 803	1 427	50	50	1	5
Lenti	8 541	554	53	47	2	2
Letenye	4 552	344	51	49	–	–
Zalakaros	1 566	102	55	45	–	–
Zalalövő	3 258	189	49	51	–	–
Zalaszentszék	7 881	506	48	52	1	–

Forrás: KSH, A zalai diák ifjúság életmódbeli sajátosságai, 2004

Zala megyében a 15–19 éves korcsoport létszáma 2003. január 1-én 18 964 fő volt, ebből 9606 férfi és 9358 nő. A középiskolai oktatásban, 2002-ben 13 168 fő vett részt, (nappali tagozaton) ebből a szakközépiskolai tanulók aránya 67,2% volt. Az országos átlagnál magasabb az 1000 lakosra jutó középiskolai tanulók száma, ami a megyénkben negyvennégy, az országos átlagban negyvenkettő volt, míg az ország megyéiben csak harmincnyolc. Feladat ellátási hely szerint gimnázium tizennégy, míg szakközépiskola huszonnégy volt, a pedagógusok létszáma pedig 1020 fő.

A tanulás új értelmezése szerint teljesítményképesebb tudást szerezhetnek diákjaink, melyhez jó példát mutat a Zala megyei középiskolák többsége. Az oktatás színvonalának javítása érdekében lényeges szempont lett, hogy az iskolák által közvetített tudás, újabb tudást teremtő képességek fejlettségét biztosítsa, hogy a problémák esetén ezeket alkalmazni tudják majd az iskola befejezése után.

A gimnáziumok általában a jó képességű tanulókért versengenek, fakultációk széles körét kínálva a humán és a reál tárgyak iránt érdeklődőknek, de biztosított az idegen nyelvek intenzív tanulása is.

A megye szakközépiskolái az országos átlagnál szélesebb választékot kínálnak a diákok számára, a képzésből csak kevés szakterület hiányzik. (Pl. középfokú művészeti oktatás, postaforgalmi, vasútforgalmi, néhány mezőgazdasági és élelmiszeripari szakma.) Ennek köszönhető, hogy a középfokú oktatásban résztvevők közül az 1985/86-os tanévben még kiugróan alacsony a szakközépiskolákban tanulók száma, 1999/2000 évben már kiugróan magas létszámot képviseltek országosan. Így a 36,1% -ról 57,6% -ra emelkedett a tanulók száma.

2.3. táblázat:

Középiskolai oktatás 2002/2003

Terület	Középiskolai tanuló ¹	Pedagógus	Egy pedagógusra jutó tanuló
Ország	426 301	37 083	11,5
Megyék összesen	321 370	26 839	11,9
Nyugat-Dunántúl	43 561	3 709	11,7
Zala Megye	13 168	1 020	12,9

Forrás: A zalai diák ifjúság életmódbeli sajátosságai, KSH, 2004

¹ Nappali tagozaton

Zala megye fejlesztési stratégiája között szerepel a nemzeti, etnikai kisebbségek oktatásának folyamatos továbbfejlesztése. Az elkészült tervben szerepel a cigány etnikai oktatást vállaló általános iskolák számának növelése, valamint beépítik a cigány kultúra ápolását biztosító foglalkozásokat azokban középiskolákban, ahová jelentősebb létszámú roma tanuló jár. Segíteni szeretnék az érettségire felkészítő közép fokú intézményekben való továbbtanulásukat.

2.2. Nevelés

Már az ókori görög bölcsek ismerték a nevelés célját, s hogy a kultúra átörökítése alakította a társadalmat generációkon keresztül. Neveléstudományok rendszere széles skálán mutatja be tudományos jellegét, törvényszerűségeit. Fogalma, célja, időszakonként és társadalmanként változik, ezért különböző meghatározások születnek, de minden esetben a társadalmi elvárások teljesítésére törekszik. Fontosságát senki nem vonja kétségbe, mert pozitív gondolkodást eredményez, tehát fő szerepet játszik a személyiség fejlesztésében. „Nevelésnek szokás nevezni a viselkedési normák megtanítását, a mögöttük álló értékek átadását, másképpen fogalmazva a személyiség fejlesztését.” (Andorka 2003, 378)

Az iskolai nevelés során a szabályok normákra épülve befolyásolják és alakítják a tanulók viselkedését. Minden iskola megvalósít valamilyen modellt, de ha nem célirányos, akkor csak kis hatáskörrel működhet. A családban a szülők, az iskolákban a pedagógusok határozzák meg a nevelési célokat. A mai pedagógustársadalom számára ez kihívást jelent, mivel a szülőkkel kooperatív együttműködéssel lehetne eredményesen dolgozni, akiknek többsége elfoglalt és túlterhelt, így nehéz személyes kapcsolatot és kontaktust tartani velük. Mivel az iskola és a család egymásra utalt, nagyobb együttműködésre lenne szükség. Az iskolai nevelés általában kollektív és kevésbé személyre szabott. A szülők az értékorientáció szerint keresnek oktatási intézményt gyermekük számára, a szolgáltatások és az iskola színvonalának figyelembevételével. Ha meghatározott céljaik összhangban vannak az általuk kiválasztott iskolával, akkor az együttműködés hatékonyabb.

A különböző koncepciók kidolgozása általában közösségre orientált, amely egy adott társadalom érdekeit is szolgálja. „A nevelés gyakorlata az egyént optimális színvonalú közösségfejlesztő és önfejlesztő aktivitásra törekszik felkészíteni, az ezt szolgáló magatartás- és tevékenységformák kialakításán, megerősítésén munkálkodik, a személyiséget pedig annak megfelelően értékeli, hogy milyen mértékben fejti ki közösségfejlesztő és önfejlesztő aktivitását.” (Bábosik 2004, 20)

Nevelés nem képzelhető el célok nélkül, amelyek meghatározzák, hogy milyen értékítélettel, képességekkel rendelkező emberré kívánjuk nevelni a tanulókat. A serdülők megtanulnak ésszerűen, világosan gondolkozni, helyes döntéseket hozni, amely segítséget nyújt az iskola befejezése után az önálló életük kialakításához.

„A nevelés az a tevékenység, amellyel valakik (alapesetben: a felnőttek) úgy kívánnak hatni másokra (alapesetben a felnővekvőkre), hogy azok optimálisan fejlődjenek, megerősödjenek abban, amit a nevelők kívánatosnak tartanak, és maradandóan változzanak meg mindabban, amik a nevelők szerint nem kívánatos”. (Zrinszky 2000, 14)

A pedagógiai programokban egyre erőteljesebben fogalmazódnak meg a nevelés hatékonyságának céltudatosabb és komplex értelmezései. (A nevelési célok három szinten szerveződnek, melyek között szoros kapcsolat van; nevelési eszmény, nevelési feladatok és nevelési célok.) Próbálkozások történnek az iskola szocializációs céljainak definiálására, különböző hatás-együttesek feltárására, melyet szembesítenek egyes modellek jellegzetességeivel.

A pedagógia nevelés fő célja a személyiség fejlesztése és a magatartás formálása. A nevelés folyamata nem csak társadalmi aktivitásra, hanem annak irányára, társadalmi tartalmára, szociális értékességére is törekszik. Az ösztönző-reguláló személyiségkomponensek befolyásolhatók. „A nevelésnek természetesen nem lehet célja minden szükségleti réteg azonos súlyú fejlesztése, vagyis a nevelési célrendszer struktúráját is koordinálni kell a szükségletrendszer létező, illetve kialakítandó struktúrájával.” (Bábosik 2004, 55) Értékvesztő korunkban fontos, hogy újra időtálló értékek szülessenek a nevelési folyamatban.

2.2.1. Pedagógiai programokban meghatározott nevelési célkitűzések

A középiskolák feladatai közé tartozik a nevelési értékrendszerek és célkitűzések megtervezése. Sokkal nagyobb hangsúlyt kell fektetni az általános gondolkodási készségek fejlesztésére. Jellemző, hogy a társadalmi igények sok esetben nagyobb elvárásokat támasztanak az iskolákkal szemben, mint ami teljesíthető. A szülők többsége elvárja, hogy a tudásformák átadásán túl az erkölcs, magatartásminták, tolerancia ismereteit és készségeit és a különböző viselkedési attitűdöket az iskolai nevelés adja meg. Egyes szülők saját felelősségüket kizárva azt gondolják, hogy az is eredményekhez vezet, ha az iskolában csak felvilágosítják gyermeküket.

A kutatás igazolta, hogy mindez nem érvényes az egészség - az egészségnevelés, egészségmegőrzés – vonatkozásában, mivel a szülők személyes példamutatása befolyásolja a káros szenvedélyek, deviáns magatartásformák kialakulását.

A pedagógiai programokban megfogalmazott paradigmák közül azok az iskolai eredmények és hiányosságok kerülnek bemutatásra, amelyeket kiemelten a legfontosabb célkitűzéseknek tartottak a középiskolák. A kutatás kiemelten irányult az iskolákban megvalósítandó egészségnevelés, környezeti nevelés eredményeire és hiányosságaira.

Nevelési célkitűzések:²

1. Eszmei magatartások
2. Társadalmi magatartások
3. Interperszonális magatartások
4. Intrapersonális magatartások
5. Kulturális magatartások
6. A természethez való viszony

Eszmei magatartások

Ebbe a csoportba tartozó nevelési célkitűzések a közösségbe tartozás tudatát erősítik, egyenlőség eszméjét, a hazafiaság eszméjét, egyben a munka megbecsülésére és tiszteletére hívja fel a fiatalok figyelmét.

A paradigmátikus gondolkodást a tapasztalat vezérli, melyben központi szerepet játszanak az interakciók. Olyan értékekre és szabályokra kell a tanulók figyelmét felhívni, amelyeket önmagukban nehéz tanítani és a nevelésben megvalósítani.

Mindenki számára fontos a közösségbe tartozás tudata, ami serdülőkorú diákoknál kiemelkedően szükségszerű. Az intézményes nevelés és oktatás kortárs csoportok keretében folyik, ami személyiségük önállósodásának az útja. Az iskolákon és osztályokon belüli kapcsolatok általában nem a személyekhez fűződnek, hanem azokhoz a csoportokhoz, melyekben a személyek bizonyos szempontból hasonlítanak egymásra, esetleg közös tevékenységük révén.

A középiskolákba járók osztályközössége nem statikus, mert az iskolai csoportok még az utolsó években is változhatnak. A serdülők, az „én” identitásuk alakulása közben csoportok, személyek között válogatnak. A magatartásformák alakítása során nem mindegy, hogy milyen

² A felsorolt paradigmákat nem lehet minden esetben teljesen elkülönítve bemutatni, mert azok esetenként kiegészítik egymást, vagy szoros összefüggésben vannak.

közösségekben érzik jól magukat, milyen közösségek résztvevői és miként alakul a közösségbe tartozás tudata.

Az iskolákon, osztályokon belül a pedagógusok különböző közösségeket szerveznek, így próbálják célkitűzéseiket megvalósítani és a tanulók „községbe tartozás” tudatát erősíteni. A csoporton belül a diákoknak módja van kölcsönösen segíteni egymást, mivel bizonyos szituációk a kölcsönös segítségadásra készíteti őket.

Pszichológiai vizsgálatok bizonyították, hogy a csoportok létszámuknál fogva sokkal nagyobb befolyást képesek az egyénre gyakorolni, mint az egyedüli partner, amelyet „társas serkentés” hatásának neveztek el. A csoportok kialakításában a pedagógusnak van felelőssége abban, hogy a gyengébb és erősebb tudású tanulók alkossanak egy-egy csoportot, s hogy ne a „társas gátlás” valósuljon meg, amikor bonyolultabb feladatot kell megoldaniuk.

Példa értékűek azok a próbálkozások, ahol csoportfeladatok közös megoldására ösztönzik a diákokat. Az egyik zalaegerszegi szakközépiskolában, az osztályközösségen belül 4-5 fős kiscsoportokban kell a kijelölt feladatot elvégezniük a tanulóknak. Ebben az esetben a kialakuló versenyszellem egymás segítésére ösztönözi a tagokat, hogy jó eredményeket érhessenek el. A gyengébbek arra kapnak biztatást társaiktól, hogy minél jobban teljesítsék a kitűzött feladatot, ugyanakkor az erősebbek megtanulják a segítségnyújtást gyengébb társaik felé.

A kutatás ezekben a csoportokban kiemelten igazolta a diákok iskolán belüli közösségekhez tartozás tudatát. Ők a kötelező tanórák végén továbbra is az iskolai közösségekben töltik el szabadidejük egy részét, lazább beszélgetésekkel vagy internetezéssel. A tanulók véleményét vizsgálva a legelégedettebbek az osztálytársakkal, pedagógusokkal és iskolájukkal, melyet 1 – 5-ig skálán értékelhettek. Ebben az esetben az osztálytársak 4,6-os, a tanárok 3,9, az iskola színvonalára 3,7, az oktatás színvonalára 3,8 értékelést adták, szemben a megyei átlaggal, ahol az osztálytársak 3,7 a tanárok 2,8 és az iskola színvonalára 3-as, míg az oktatás színvonalára 2,8 értékelést adták.³

Sajnos az is előfordul, hogy nincsenek közös feladatok, közös programok. Ebben az esetben a tanulók zárkózottabbak és a legelégedetlenebbek társaikkal, tanáraikkal, iskolájukkal, környezetükkel.

Az *egyenlőség eszméjének* erősítése fontos célkitűzések közé tartozik. Nem mindegy, hogy a fiatalok véleménye hogyan és miképpen fogalmazódik meg embertársaik felé. Az utóbbi években sok pénzt és energiát fordított az ország a romák felzárkóztatására,

³ Elégedettség részletezése a 3. fejezetben

az esélyegyenlőség megteremtésére. A Zala megyei programban kiemelten szerepelt a cigánytelepek felszámolása, megfelelő lakáskörülmények biztosításával. Szocializációjuk azonban csak akkor valósulhat meg, ha a környezetük is segíteni próbál.

Társadalmunkban minden állampolgár egyenlő. Fontos lenne a diákok számára a tanórákon is tudatosítani, hogy Alkotmányunk mindenki számára egyenlő állampolgári jogokat biztosít. Sajnos a kapott eredmények alapján látható, hogy a pedagógiai programban megfogalmazott célkitűzések ebben az esetben csak leírt tézisek maradnak. A felmérés egyértelművé tette, hogy a diákok többsége nem ismeri az „állampolgár” fogalmát. A „*Roma kisebbségben élők egyenrangú állampolgárok velem*” állítással, 47%-uk egyáltalán nem ért egyet, 39% egyetért és 14% bizonytalan. „*A romák kapjanak több támogatást az államtól, mivel szegényebbek*” megfogalmazással már nagy többségük nem ért egyet, mert mindössze a tanulók 7%-a helyesli, és csak 6%-uk ülne szívesen roma gyerek mellett. A fiúk és lányok véleménye több szempontból azonos, de a fiúk mégis többségben nem tartják a romákat egyenrangú állampolgároknak.

Az iskolai nevelésnek a *munka szeretetét és tiszteletét* is céloznia kell, hogy a fiatalok megismerhessék a jövőben választott munkájuk értelmét, amivel majd a társadalom és az emberiség javát, valamint személyiségük fejlődését fogják szolgálni.

A munka szeretetére és megbecsülésére csak úgy tudjuk fiataljainkat felkészíteni, ha konstruktív feladatokon keresztül, személyes tapasztalatokat szerezhettek munkájuk eredményességéről, szépségéről, ami egyben a szociális érést is biztosítja számukra. A megfigyelt középiskolák kivétel nélkül foglalkoznak ezzel a témával, de mégsem kielégítően. A gimnáziumok tanulói hátrányban vannak azokkal a szakközépiskolás diákokkal szemben, akik gyakorlati órákon jövőbeli szakmájukkal ismerkedhetnek.

A pályakezdés előtt álló fiatalok jövő terve, egy adott társadalom meghatározója is egyben. Az Európai Unióba történő belépésünk nagy reményeket keltett fiataljainkban, mégis a jövőre vetítve tapasztalható náluk egyfajta létbizonytalanság.

Pályaválasztási tanácsadásokon igyekeznek segítséget nyújtani a munkaerőpiac megismeréséhez, azonban legtöbbször mindez nem találkozik a saját elképzeléseikkel. Többségük még az érettségit megelőző időszakban sem tudja, hogy milyen irányba szeretne orientálódni.

A diákok közel fele tanulmányai végeztével külföldön akar dolgozni, de vannak még bizonytalankodók. Mindössze a tanulók 19%-a biztos abban, hogy itthon akar boldogulni. A kutatásban résztvevők legszívesebben bankigazgatóként, közigazdászként, menedzserként,

esetleg ügyvédként vagy orvosként dolgoznának, szerintük e szakmák presztízse a legmagasabb.

2.4. táblázat:

Foglalkozások presztízse, rangsorolása

Rang-sor	Foglalkozások Megnevezése	Válaszadók %-ában
1.	Bankigazgató	83
2.	Közgazdász	75
3.	Menedzser	71
4.	Ügyvéd	73
5.	Orvos	64

A foglalkozások rangsorolásában a családi háttér nem játszott szerepet. Az iskolák különbözőségei szerint azonban megfigyelhető, hogy a gimnáziumokban és közgazdasági szakközépiskolákban, a táblázatban felsorolt foglalkozásokat választották a legtöbben. Más középiskolákban a magánvállalkozók kerültek a rangsor ötödik helyére az orvos helyett.

Társadalmi magatartások

Ez a célkitűzés elsősorban arra irányul, hogy a diákok megismerhessék a társadalmi elvárásokat, és toleranciát tanúsítsanak a bajbajutott embertársaik felé. Fontos, hogy személyiségükbe építve tolerálni tudjanak más népeket, embercsoportokat, kultúrákat, szokásokat; különböző vallások iránt megértő, türelmes magatartást tanúsítsanak, érdeklődjenek a közélet iránt.

A huszonegyedik században a társadalmi elvárásokat ismerniük kell a tanulóknak, hogy türelmes és elfogadó magatartást tanúsítsanak azokkal szemben, akik más néphez, népcsoportoz tartoznak. Történelmünk során, Magyarországon természetes volt a különböző nyelvű, szokású, kultúrájú népesség együttélése, ismerete, egymás elfogadása. Az 1900-as évek elején a magyar nemzetiségűek mellett jelentősebb számban még hat nemzetiség élt az országban. (Német, szlovák, román, ruszin, horvát, szerb, egyéb) A politikai rendszer 1945 után már nem tette lehetővé a külföldi tapasztalatszerzést, elkezdődött a külföldiektől való elidegenedés, ami egyfajta bezártsághoz vezetett.

Az 1980-as évektől Európában, a külföldiekkel szemben megnyilvánuló idegenellenesség új formája van kialakulóban. (Tóth és tsa 2004) A bevándorlás ellenes mozgalmak szerte a világon jelentkeznek. Az 1990-es rendszerváltás már magával hozta a

határok megnyitását, így nem csak a turisták érkeztek hozzánk, hanem az országban hosszabb ideig tartózkodó külföldiek, munkavállalók, diákok, bevándorlók, új állampolgárok is. Az Európai Unióhoz 2004-ben csatlakoztunk, ami további változásokat idézett elő társadalmunkban. A migráció nagy méreteket öltött. A fiatalok közül sokan tanulnak külföldön, és egyre többen keresnek más országokban munkalehetőséget. Ugyanakkor hazánkba is folyamatosan érkeznek a bevándorlók, akik igyekeznek megtalálni számításaikat. Új típusú kutatások kezdődtek, felmérve a pozitív és negatív attitűdöket, kijelentéseket. A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet behatóan vizsgálta, hogy a korábbi külföldi ellenes beidegződések mennyiben oldódtak, vagy módosultak. A munkanélküliség jelentős emelkedése miatt sokan a bevándorlót úgy tekintik, mint akik a hazai aktív népesség elől elveszik a munkalehetőségeket. A diákok körében az általános attitűdök és különböző befolyásoló tényezők is hatnak a külföldiekről alkotott véleményükre. A magyar hagyományok ápolásának hangsúlyozása mellett, párhuzamosan meg kell ismertetni más népek és embercsoportok kultúráját, vallását, szokásait.

„A bevándorlók kapjanak letelepedési engedélyt bárholnan érkeztek a világból” állítással csak a tanulók közel negyede, 24%-a értett egyet, míg 41% nem, és 35% bizonytalan volt. A Zala megyei középiskolák minden évben külföldi kirándulásokat szerveznek diákjaiknak, melynek csak részben az idegen nyelv gyakorlása a célja. E kirándulások alkalmával megismerkedhetnek más kultúrákkal és népekkel, ami hozzásegíti őket a külföldiekkel kapcsolatos pozitív attitűd kialakításához.

Az országos programhoz igazodva Zala megyei középiskolák is fontosnak tartják a társadalomismeret-oktatását, hogy a nevelés során a tanulók megismerjék a társadalmi elvárásokat, különböző embercsoportok kultúráját, szokásait. Olyan felkészítést kell kapniuk az iskolapadokban ülő diákoknak, hogy felnőttkorukban megértsék a „másik” elfogadásának szükségességét.

Napjainkban lényeges kérdés az idős emberek helyzete, mivel a demográfiai folyamatok egy idősödő társadalom kialakulását jelzik. A népszámlálások összehasonlításával hazánk adatait vizsgálva, száz gyermekkorú lakosra 1949-ben csak negyvenhét, míg 2001-es adatok alapján már százhuszonhárom időskorú jut. A nevelés célkitűzései között szerepelnie kell a fiatalok és idősök együttélésének kölcsönös segítségének, a generációk közötti szolidaritás megvalósításának. Lényeges, hogy fontos döntésekben, különböző élethelyzetekben, mások rászorultságát, kiszolgáltatottságát látva a fiatalok pozitív hozzáállást tanúsítsanak.

Sajnos vannak a tanulók között olyanok, akiket egyáltalán nem érdekel a környezetükben lévő idős emberek sorsa. Előfordul, hogy várótermekben vagy a tömegközlekedési eszközökön nem adják át helyüket, vagy udvariatlanul viselkednek velük.

A Zala megyei eredmények alapján, a tanulók többsége megértéssel viseltetik az idősebb generációval szemben. A válaszadók 11%-a azonban, nem szokta átadni az ülőhelyét az idős embereknek. A fiúk és lányok közötti vélemények szembetűnően különböznek, a lányok sokkal udvariasabbak, előzékenyebbek. A két generáció kapcsolatának elmélyítésére Európán belül már számos projekt kezdődött. Németországban a „Seniorenpartner in School” mediátorok képzésével oldják fel az idősek és fiatalok közötti konfliktusokat. A nyugdíjba vonult tanárok, orvosok, értelmiségiek önkéntes munkát vállalnak az iskolákban, ahol külön helyiségben, meghatározott időpontokban fogadják a diákokat. A beszélgetésekben elmondhatják problémájukat, tanácsot kérhetnek tőlük, „van aki végighallgatja őket”. A mai családokban nincs elég idő a meghitt beszélgetésekre.

Ausztriában a nyolcvan év feletti idős emberek, a fiatal diákok segítségével értik meg a mai formavilágot, szimbólumrendszert, amit a modern festmények vagy művészi alkotások tükröznek. Közös múzeumlátogatások során elbeszélgetnek a művészi alkotásokról, ami közös gondolkodásra és párbeszédre készíteti őket.

A kutatási jelentés elkészítése után, több középiskola megszervezte az idősek otthonának rendszeres látogatását. Létrejötték olyan csoportközösségek, amelyek az idős embereket meglátogatják és segítenek a bolti bevásárlásokban.

Demokratikus államunkban társadalmunkat az állampolgárok alakítják, ezért szükséges lenne felhívni a fiatalok figyelmét, hogy érdeklődjenek a közélet iránt. Sajnos érdeklődésük az iskolapadokban még felszínes, mivel elsősorban az érettségi utáni munkalehetőségekre vagy a továbbtanulásukkal kapcsolatos oktatáspolitikára kíváncsiak. Napilapot csak a diákok 13%-a olvas, elsősorban megyei újságból a helyi eseményeket. Ez részben azzal magyarázható, hogy a közélet irányítóival, a politikusokkal nagyon elégedetlenek.

A társadalmi magatartások nevelési célkitűzései között szerepel a vallások iránt türelmes magatartás, tolerancia, amely a középiskolákban csak célkitűzés marad. Ezzel a témával osztályfőnöki órák keretében sem foglalkoznak érdemben. A jövőt illetően jó lenne a középiskolákban ezzel behatóbban foglalkozni, tisztázni azt a fogalmat, hogy mit jelent a „vallás”. A rendszerváltozás után a vallási felekezetek száma megnőtt, mivel egyházként bejegyzésre kerülhettek olyan csoportosulások, melyek a tudatlan áldozatokat behálózva nem a lelki épülésüket célozzák. (Pl. boszorkány egyház, stb)

Hiányosságnak tartom, hogy a fiatalok vallástörténetet nem tanulnak, ami segítséget nyújthatna számukra, hogy a világ vallásait megismerjék és ezen ismeretek birtokában toleranciát tanúsítsanak. Kultúrtörténeti szempontból az eligazodást segítené a különböző művészetek világában is. (Köpeczi 2004)

Interperszonális magatartások

Nevelési cél az érzelemgazdagság kiteljesedésének elősegítése, mások iránti együttérzés, segítségnyújtás, személyes meggyőződések, nézetek, szokások tisztelete. Ebbe a témakörbe tartozik az élet és az egészség védelme.

Az empátia fejlesztése a távlatokban is fontos szerepet kap, mivel irányadó az interperszonális készség fejlődésében és morális készségekben. A serdülőkre különösen jellemző, hogy szeretnek egymásról véleményt formálni. Az empátia fejlesztésével elérhető, hogy az esetenként előbukkanó agresszív indulat és a szélsőséges véleményalkotással ne okozzanak másoknak lelki sérüléseket. Ennek érdekében sikeres próbálkozás lehetne, ha szerepjátékokban, vagy verbális foglalkozásokban különböző viselkedésmintákat elemeznének, és közösen megbeszelnék.

A személyiségfejlődést nem lehet programozni mint a testi egészséget, mivel nyitott rendszer, ami a környezettel szoros kölcsönhatásban van. Az iskola a modern világunkban egyre fontosabb élettér, ahol a testi és lelki fejlődés útját a kidolgozott programok segítségével irányítják. A tanulók mindennapjaiban jelen van a szorongás a stressz, amelyet iskolán belül szükséges kezelni az egészség érdekében. A pedagógusok közreműködnek a lelki egészség alakításában, ami nem mindig eredményes. A paradigmaticus nevelési alkalmaknak sokféle lélektani eszköze van. Az iskolapszichológusok kiemelt feladata a tanulók gondjainak és problémáinak megbeszélése. Tanácsaikkal segítséget nyújtanak a fiatalok helyes önértékeléséhez, ami nem csak az eredményes tanulást segíti elő, hanem könnyebbé teszi az osztályközösségekbe való beilleszkedést.

Egészséges életmód kialakítására irányuló nevelési módszerek

Az egészség a legnagyobb érték, amely meghatározhatja a társadalom fejlődését. Egészségfejlesztési programok az ifjúsági korosztály számára, az egészséget támogató középiskolák pedagógiai programjaiban kiemelten szerepelnek. A fizikai erőnlét fokozása és a szervrendszerek működésének serkentése mind az egyén, mind a társadalom szempontjából lényeges. A technika fejlődésével egyre kevesebb szerepe van a fizikai erőfeszítésnek, leszűkül az ember mozgástevékenysége. Mindez korlátok közé szorítja az emberi organizmus

számára alapvetően szükséges fizikai tevékenységet, és ez stabil egyensúlyi állapotának megbomlásához vezethet. Az egyén tevékenysége objektíve kapcsolódik a közösségek életéhez. Ebből következik: „Tágabb értelemben a közösségi tevékenység körébe sorolhatjuk az etikai töltésű közösségfejlesztő tevékenység mellett a közvetlen etikai minőséget nem hordozó önfejlesztő tevékenységformákat is (például intellektuális tevékenység esztétikai, egészséges életmód fenntartására irányuló tevékenység).” (Bábosik 2004, 65)

Az egészségnevelés fontos feladat minden iskola számára, ezért a pedagógus továbbképzéseknek programjai, igyekeznek rendszeres segítséget nyújtani, a hatékonyság növelése érdekében. Ezzel a témával minden iskolai program kiemelten foglalkozik, azonban hiányzik a kooperáció légkörének kialakítása, valamint a konkrét megtervezése. Így sok esetben csak leírt program marad, a kivitelezés és megvalósítás nélkül. Köztudott, hogy hazánk lakosságának rossz az egészségi állapota. A magas halálozási arányszámunk jól ismert, amely az egészségtelen életmóddal szoros összefüggést mutat. Mozgásszegény életmódra vezethető vissza korunk több jellegzetes típusbetegsége. A tervezésen túl a prevenció érdekében az iskolákban olyan nevelési stratégiát kell megvalósítani, ami az egészséges életmód kialakításához valóban segítséget nyújt.

Az iskolai nevelés „mint komplex szocializációs színtér” jelentős egészségnevelési funkciót lát el, teljes szellemiségével, környezetével együtt. A pedagógusok és az iskolához kapcsolódó más személyek viselkedésmintáival együtt, jelentősen hozzájárulhatnak a tanulók egészséges életmódjának alakításához.

A Zala megye középiskoláiban jelentős egészségvédelmi munka folyik. Az egészségfejlesztési programok folyamatos kidolgozása segítséget nyújt az eredmények elérésében, de az információáramlás sajnos nem megfelelő, ami akadályozza az iskolák közötti tapasztalatcserét. Szükség van a pedagógus szakemberek közötti kommunikáció mélyítésére, képzésükre és továbbképzésükre. Egyes iskolákban a felvilágosító és nevelő hatások sokszor nem érik el a várt eredményt. A Zala megyei KSH adatai alapján megállapításra került, hogy a mozgásszervi betegségek nagy gyakorisággal fordulnak elő a megyében, különösen a 14-19 éves korcsoportban. Az életmódbeli rizikótényezők közül a legkiemelkedőbb mértékben ez mozgáshiányra vezethető vissza. A fiatalok mozgásszükséglete nincs kielégítve a kötelezően előírt heti két testnevelési órán. Fontos folyamatosan figyelemmel kísérni a diákok mozgásigényét, hogy támogatást kaphassanak a különböző sportágak kiválasztásához, amely egyben „önmegvalósításukhoz” is segítséget nyújthat.

A fizikális aktivitás nem csak a mozgásszervi megbetegedések rizikófaktorát csökkenti, hanem az öntudatot szabályozza, az önképre hat, önbecsülést javítja, a stresszt és depressziót oldja, de csökkenti az agresszivitást, és egyben biztosítja a jó közérzetet. Hetente legkevesebb öt és legtöbb hét órát tart számukra az iskolai oktatás. A sok ülés és szellemi túlterheltség miatt a tanulók mozgásigényének javítása érdekében nem csak a neveléssel tudunk hatékonyan a segítségükre lenni, hanem koordinált intézkedések sorozatával lehetne változtatni, hogy egészségesebb legyen a mindennapi életmódjuk. Ehhez tudnunk kell, hogy milyen motivációs tényezők hatnak azokra a fiatalokra, akik aktívan sportolnak, és milyen az életmódjuk azoknak, akik még a hobbiszintű testmozgást sem igénylik.

A testnevelésnek és sportnak hozzá kell járulnia a fiatalok mozgáskultúrájának, mozgástanulási képességének, egészséges életmódjának és a motorikus cselekvés biztonságának megalapozásához, testi képességének fejlesztéséhez és fenntartásához, a testnevelés és sporttevékenység megszerettetéséhez.

A mozgásos cselekvések cél jellegűek, mivel a feladat-, és követelményrendszer szempontjából meghatározó szerepük van a mozgáskultúra alakulásában. A játékokban, sportágakban tárgyiasult tevékenységek elsajátításának szükségességét az iskolák pedagógiai programjai tartalmazzák.

A Zala megyei középiskolás diákok közül, minden negyedik az időhiányra hivatkozva nem sportol, többségük környező községek lakói, akik minden nap ingáznak a lakóhelyük és az iskola között. Rendszeresen a fiúk 58%, a lányok 43%-a sportol. Az aktív sportot választják azok a fiatalok, ahol a családban többgenerációs együttélést találunk. Közülük kiemelkedően magas azoknak a száma, ahol a szülők elváltak vagy külön élnek és nagyszülőkkel együtt, közös háztartásban laknak. Megfigyelhető a diákok véleménye alapján, hogy ezekben a családokban az otthoni légkör rossz. A fiatalok olyan közösségeket, sportegyesületeket keresnek fel, ahol feszültségeiket levezethetik és sikereket is elérhetnek. Az iskolájukban ők az élsportolók közé tartoznak, (6%) nem dohányoznak, és alkoholt sem fogyasztanak.

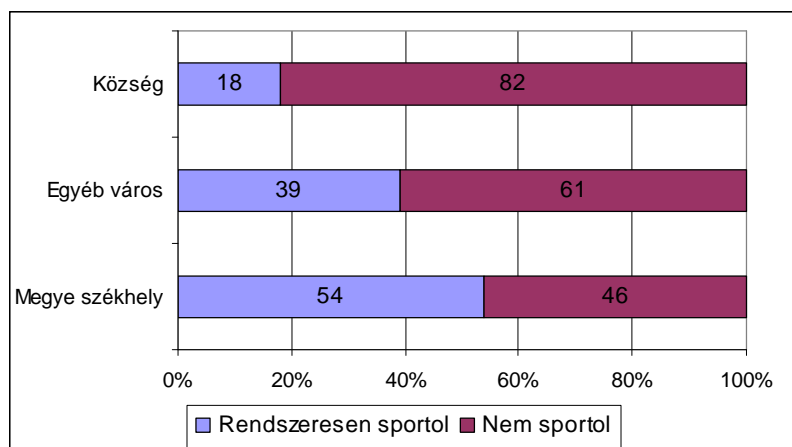
A gimnáziumok tanulóinak nagyobb a mozgásigénye, mint a szakközépiskolák diákjainak, ami azzal magyarázható, hogy egyes szakmák tanulása gyakorlati órákkal, alkalmakkal jár, amely rendszeres mozgási lehetőséget biztosít számukra.⁴

Akik nem sportolnak, de rendszeresen valamilyen testmozgást végeznek, a diákok 19%-a, akik bicikliznek, gördeszkáznak vagy kedvtelésből futballoznak.

⁴ Pl. A mezőgazdasági szakközépiskola diákjainak az iskola kertjében külön területen kell bemutatniuk, hogy milyen növényt termelnek, amit saját maguk ültetnek és gondoznak. Egyben versenyzésre is lehetőséget ad.

2.1. ábra:

**Rendszeresen sportoló diákok,
településtípusok szerint (N=1241)**

A középiskolák gondoskodnak a tanórán kívüli foglalkozásokról, ezek közé tartozik a „diáksportkör”. Sajnos nem minden iskola biztosít lehetőséget arra, hogy a tanulók évközben csatlakozhassanak a sportköri foglalkozásokhoz. Több helyen a szervezeti és működési szabályzatban leírtakhoz ragaszkodva, tanórákon kívüli alkalmakra a tanulók csak a tanév elején jelentkezhetnek, ami egy egész tanévre szól. A jelentkezésük után az iskolai különórákat kötelező látogatni. Sokkal hatékonyabb a fiatalok részvétele azokban az iskolákban, ahol rugalmasan kezelik a részvételeket és a jelentkezéseket egyaránt.

Az egészséges életmódhoz hozzátartozik a rendszeres étkezés, ez nem jellemző a tanulókra. A családi asztal szimbolikája nagyon sokszintű értelmezési lehetőséget hordoz. Generációkat köthet össze, a családi és népi hagyományok, vagy szakrális ünnepek megülvésé révén. ”A dédmama receptjétől a búcsúk megtartásán át a különböző vallási böjtek és ünnepek minden családban jellegzetes örökségként élnek, vagy merülnek lassan feledésbe. Gyermekünk étkezési szokásai, ízlése lassan beolvad a nagy <<fogyasztói>> kohóba, a McDonald’s-ok és pizzériák világába.” (Szjártó 2000, 110)

A vizsgált személyek családjában vannak olyan fiatalok, akik egyáltalán nem étkeznek a szülőkkel (9%). Legtöbb helyen csak a hétvégén ülnek közösen a terített asztal mellé (62%). Hétköznapokon mindössze a családok 38%-a étkezik közösen legalább egyszer, a három főétkezés közül, reggeli, ebéd vagy vacsora alkalmával.

A tanulók 19%-a fogyaszt otthon gyors reggelit, többségüknél idő hiányára hivatkozva elmarad. A hétköznapokon az étkezésre fordított átlagos idő mindössze harmincöt perc, a hétvégén ez megduplázódik, átlagosan hatvan-hetven percre.

A lányok közül minden negyedik fogyókúrázik annak ellenére, hogy többségük nem tartja túlsúlyosnak magát. Az étkezési zavarok az utolsó évtizedekben, jelentékeny mértékben

nőttek a fiatalok körében. Gyakori a pszichés megoldatlanságok szimbolikus kifejeződése a fiatalok étkezéssel kapcsolatos problémáiban. Előfordul, hogy nehézséget okoz mások társaságában étkezni. „Nagy szerepet játszanak napjainkban azok a szociokulturális hatások, melyek a fogyasztói társadalom értékrendjét közvetítik. Függetlenségre, önérvényesítésre, szexualitásra, a test idealizált megjelenítésére fektetik a hangsúlyt, háttérbe szorítva egyéb (intellektuális, spirituális, erkölcsi) értékeket.” (Sziájtó 2000, 112)

Az iskola az egészségesebb életmód kialakítására neveli a tanulókat, melyhez hozzátartozik az egészséges táplálkozás formáinak kialakítása az egyén életében. Hozzájárul, hogy észrevegyék az egészséges életmód irányait, ami hozzásegíti őket a továbbiakban munkaképességük megőrzéséhez. Elősegíti a konstruktív életvezetés kialakulását, de ugyanakkor szociálisan értékes, mert az eredményes nevelés által a diákokban önfejlesztő és nem önromboló jellegű attitűdök formálódnak ki.

Az egészségfejlesztés fő feladata egy általánosan érvényes egészségfejlesztő koncepció kidolgozása. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a helyi közösségekben az egészségfejlesztő környezet megteremtése, ami akkor működhet csak eredményesen, ha a családi környezet biztosítja az egészséges életvitelt gyermekük számára.

A koncepciók kidolgozásához nem csak az országos átlageredményeket kell figyelembe venni, hanem megyei, kistérségi területeken kutatásokat, megfigyeléseket, elemzéseket kell végezni. A kapott eredmények által a szemléletváltoztatás hatékonyságának a növelése, jobban elérhető, a kialakított nevelési koncepciók alapján. Az iskolák által kidolgozott *elsődleges prevenció* fő célja a rizikófaktorok megközelítése és bemutatása, ami nem hozott jelentősebb eredményeket.

A feltárt adatok bizonyították a családon belül kialakult helytelen táplálkozási szokásokat, amiknek változtatása, és befolyásolása, felvilágosító előadásokkal folyamatosan javítható. A szülői értekezletek témái közé beépíthető.

Másodlagos prevenció: az életkorhoz kötött, kötelező szűrővizsgálatok figyelemmel kísérése.

- Rendszeres egészségügyi vizsgálat az iskolaorvos által
- Fogorvosi szűrés
- Tüdőszűrés
- Egészségügyi előadások,
- Pedagógusok számára az adott témakörben való továbbképzéseken a részvétel biztosítása

Intrapersonális magatartások

A nevelés az intrapersonális magatartás kialakulását, az önmegismerést célozza, ami az önkontroll és fegyelmezett magatartás eléréséhez nyújt segítséget. Egyben az önállóság kialakításában a rugalmas szemléletet, műveltségszerzésben a sokoldalúságra törekvés célját szeretné továbbadni.

A tanulók énképének alakulása neveléssel befolyásolható. A viselkedésproblémával küzdők állandó stresszben élnek, mely sok esetben önhibájukon kívül a szocializációs környezetük hatására keletkezik. A családban lévő feszültségek, a szülők házasságának felbomlása, a válás folyamata, vagy az iskolán belüli címkézés, csökkentik az önértékelést, s ez megfelelő segítség és nevelés hiányában tartóssá válhat, s gátolhatja a képességeik kibontakozását. Nagyon lényeges nevelési célkitűzés lehetne a pozitív önértékelés kialakításához a nevelők toleranciája, ami oldhatná a stresszhelyzeteket. Az önkontroll és fegyelmezett magatartás kialakulásához elengedhetetlen a pozitív példaképek, bemutatása, élettörténetük feltárása, hogy a diákok ne a negatív mintákat képviselő személyekkel azonosuljanak, ami az önészlelés torzulásához és a normaszegő viselkedéshez vezethet. Amíg hosszú ideig a példaképek megjelenítésének leghatékonyabb eszközei az irodalmi alkotásokban leírt szereplők voltak, mára mindez áttevődött a média által közvetített sorozatok főhőseire. Míg a szépirodalmi alkotásokban a negatív szereplők az olvasókból elutasítást váltottak ki, addig a mai diákság elsősorban a médiaszereplőkkel, az agresszív és horrorisztikus filmek negatív főhőseivel akar azonosulni, akik nem a szerénység vagy szeretet mintaképei.

A média nem tudja helyettesíteni mindazt a kultúrát, amelyet elhalványított vagy megszüntetett, mert elsősorban a szórakoztatás a fő célja. Az olvasással töltött idő jelentősen csökkent, a helyi közösségek, hagyományok, folyamatosan megszűnnek.

„A szórakozási igény miatt a médiafogyasztási döntések nem értelmi megfontolásokon alapulnak. Emiatt a „fogyasztó” gyakran védtelen, különösen, ha még fiatal ehhez, vagy éppen gyerek, tehát olyan életkorokban van, amikor közvetlen érzéki, gyakran ösztönkielégítő ingerszükségletek a döntők, és amikor a fejlődépszichológiai eredetű stresszek és krízisek a valóságtól való menekülés eszközévé is teszik a modern kor jellegzetes médiumának, a televíziónak a használatát.” (Buda 2003, 278)

Az önmegvalósítási vágy minden egészséges diákra jellemző, de a tizenévesek legtöbbször nem tudják elérni, hogy képességeiknek, vagy tehetségüknek megfelelően azzal foglalkozzanak, ami örömet szerez számukra. Legtöbbször kortárs csoportok hangadóit tekintik mintaképüknek, így ezekben a csoportokban ők is meg akarnak felelni, be akarnak

illeszkedni, igyekeznek felvenni a vezető egyéniségek viselkedésének jellegzetességeit. Jellemző, hogy elégedetlenek önmagukkal és környezetükkel, ami a helyes önkontroll kialakítását gátolhatja. A nevelőknek nagyobb toleranciát kellene tanúsítani a gyengébb teljesítményt nyújtó diákok felé. Bízgatással, dicsérettel inspirálni kellene őket, ami az önértékelésüket is segíthetné. Azokban az iskolákban ahol a tanár dicséretekkel halmozza el a diákokat, sokkal elégedettebbek iskolai környezetükkel.

2.5. táblázat:

A diákok példaképei

	Fiúk (N=506)	%		Lányok (N=735)	%
1.	Barátok	34	1.	Média sztárok	27
2.	Film hősök	26	2.	Barátok	24
3.	Média sztárok	14	3.	Film hősök	21
4.	Pop sztárok	11	4.	Családtagok	13
5.	Családtagok	6	5.	Pop sztárok	8
6.	Sportolók	3	6.	Irodalmi, történelmi hősök	4
7.	Irodalmi, történelmi hősök	2	7.	Pedagógusok	2
8.	Pedagógus	2	8.	Sportolók	1
9.	Ismerősök	1	9.	Ismerősök	1
10.	Politikusok	1	10.	Politikusok	0

Kulturális magatartások

A nevelés itt elsődlegesen a kulturális értékek tiszteletben tartását célozza. Felkelti az érdeklődést a kultúrával való sokféle kapcsolatra, kultúra iránti érzékenység és nyitottságra, de a testi kultúra szeretetére és megismerésére is. A többfajta sportág ismertetése kapcsán inspirálja a fiatalokat a sportágak kipróbálására.

A kulturális értékek tiszteletben tartására minden középiskola különböző programokat szervez, amelyek átölelik a hagyományőrzéstől, a különböző múzeumlátogatásokig szinte az összes kulturális területet. Sajnos ezek a programok idő hiányában csak bemutató jellegűek, érdeklődés felkeltését célozzák. Az ismeretek elmélyítésére már nem terjed ki.

A családok összefogásával közös nevelési cél lehetne a középiskolákban, a kultúra irányába mozdítani a fiatalok figyelmét, több kulturális rendezvény és versenyek megszervezésével. Azokban a középiskolákban nagyobb hatást értek el a kulturális igények terén, ahol külön művelődésszervezőt foglalkoztattak, akik a tanulók körében színvonalas

szabadidős programokat szerveztek. Osztályfőnöki órákon személyre szabottan mélyrehatóbban lehetne foglalkozni a témával, mivel a kultúra iránti vágy minden ember sajátja, de annak kibontakoztatása nevelési feladat. Különböző célok megfogalmazásával lehet felkelteni a tanulók érdeklődését, de csak akkor, ha nem „erőszakkal” akarjuk érvényesíteni a leírt célkitűzéseket. Legfontosabb a figyelemfelkeltés, de eredményre vezet a projekt módszer is. Az egyéni élmények megtapasztalásáról tartott beszámolók, kiselőadások, pozitív eredményeket hoznak, így a többiek érdeklődését is felkelti a különböző kulturális szakágak iránt olyan különböző művészeti irányzatok felé is, mint a zene, festészet, szobrászat.

A kötelező jellegű szépirodalmi olvasmányok szintén ezt a célt szolgálják. A kulturális magatartások alakításánál az iskolák gyakorlati hiányossága, hogy nem törekednek a komplexitás átadására, a komplex látásmód tökéletesítésére. Pedig ennek eredményeképp tudnának a diákok térben és időben eligazodni, az adott kultúrát környezetébe helyezni.

A kutatás azt igazolta, hogy a középiskolások csak kényszerből olvasnak könyveket. Sajnálatos, hogy nem vonzódnak az irodalmi alkotásokhoz, számukra nem jelent kikapcsolódást a vers, novella, vagy a regény. Az olvasás mennyisége és a szülők foglalkozása, iskolai végzettsége között nincs szignifikáns összefüggés. A kapott eredmények szerint a fiatalok kulturális igénye alacsony, könyvet alig olvasnak. A saját szórakoztatásukra olvasott könyvek száma egy főre vetítve jelentéktelen. Ha a korcsoportokat vizsgáljuk, a fiúk közül a tizenöt, valamint a tizennyolc-tizenkilenc évesek a nyári szünetben, egyetlen könyvet sem olvastak saját szórakoztatásukra, míg a lányoknál a tizenhat és szintén a tizennyolc-tizenkilenc éveseknél lehetett ugyanezt megfigyelni. A könyvolvasó lányok közül inkább a szépirodalmi könyveket és verseket kedvelik, míg a fiúk sci-fit és a krimiket. A gimnáziumokban több kötelező és szabadon választott könyvet olvasnak, mint a szakközépiskolákban. A diákok olvasási szokásai és mennyiségi, minőségi jellemzők tekintetében az iskola hatása meghatározó. Irodalom órák alkalmával könyvtárlátogatások, író-olvasó találkozók megszervezése, könyvjutalmazások, nevelési szempont tekintetében az olvasás intenzitásának növekedését eredményezhetné. Moziba a diákok egyharmada jár és mindössze 7%-a látogatja a színházi előadásokat, mely részben magyarázható azzal is, hogy az állandó színház csak a megyeszékhelyen működik.

A kulturális szokások kialakulásánál a barátok és az iskolai szocializációs környezet gyakorol a legnagyobb hatást a fiatalokra. A családi háttér és a családi környezet csak másodlagos befolyással bír. A szülők tudják, hogy gyermekük milyen műsorokat néznek, milyen filmeket kedvelnek, de szokásaikba nem szólnak bele, nem próbálják más irányba

terelni figyelmüket. A tv műsorait 85%-a nézi rendszeresen, ami nem közös családi program, mivel a tanulók 57%-a saját szobájában, külön televízión keresi az általa kedvelt programokat. Elsősorban a személyiségromboló akció, horrorisztikus és triller filmeket nézik még a videón is. Ez különösen káros a fiatalok személyiségfejlődésében, mivel az ingerküszöbük ez által igen alacsony lesz, s így az altruisztikus viselkedésre sokkal kevésbé lesznek fogékonyak. Tudvalevő, hogy a média által közvetített információk az oktatással, neveléssel szinte azonos befolyással bírnak. A fejlődő személyiségben helyrehozhatatlan károkat is okozhat az agresszióval való mindennapos szembesülés. Sokkal inkább hajlamosabbak lesznek a normákkal szembeszegülő attitűdre. Vannak divatos műsorok, amiket rendszeresen néznek a fiúk és a lányok egyaránt, majd az osztálytársakkal, barátokkal megbeszélik a látottakat. A tudományos, sport, vagy szórakoztató filmeket csak kevesen szeretik. Szülői értekezleteken a média veszélyeire kellene felhívni a szülők figyelmét. „A médiaszennyezés jelenti az igazi veszélyt a gyermekek és a fiatalok esetében, legyen az olvasmányélmény, képregény vagy mozgókép. A médiafogyasztás világszerte óriási méreteket öltött. Nagyon sok esetben a válogatás nélküli, illetve az igénytelen, ízléstelen válogatás jellemző a médiafogyasztásra, ami ténylegesen a társadalom>>lelki uniformizálásához<< vezethet.” (Koncz és tsa 2004, 338)

Tanulnak számítástechnikát és biztosítva van számukra az internet-elérhetősége. A diákok többsége ezt igénybe veszi, azonban amennyi előnyt jelent a tudás felhalmozásában, ugyanannyi kárt okozhat, mert minden oldalt látogathatnak korlátozás nélkül. Sajnos olyan weboldalakat is felkeresnek, ahol különféle deviáns magatartásra, vagy erőszakos önkifejezésekre buzdítják őket. Emiatt fokozottabb nevelői hatásra lenne szükség az iskolákban. Vannak, akiknek otthon is lehetőségük van a számítógép használatára és az internetezésre.

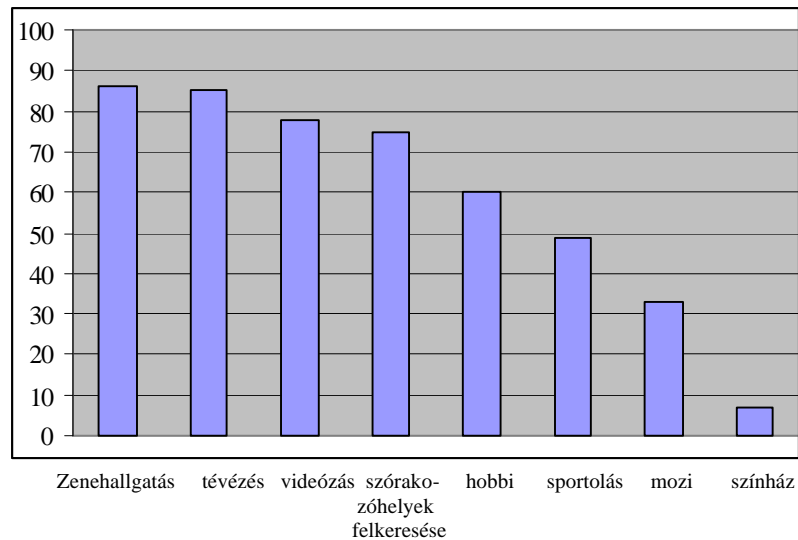
A könnyűzenét örömmel hallgatják a fiúk és lányok egyaránt (86%), klasszikus zenét 12%-uk hallgat rendszeresen. Példaértékűek azok a próbálkozások, ahol az iskolán belül zenekart szerveztek a tanulók körében, és az iskolai rendezvényeken rendszeresen fellépnek műsoraikkal. Megfigyelhető, hogy ezeknek a tanulóknak az átlagosnál jobbak a tanulmányi eredményeik, és nem jellemzőek életvitelükben a deviáns szokások.

Ausztria, Szlovénia, Horvátország közelsége lehetőséget biztosít egymás kulturális szokásainak megismerésére. Az iskolai vezetők különböző kapcsolatokat alakítottak és alakítanak ki a szomszédos országok iskoláival. Csereprogramok keretén belül rendszeres látogatást tesznek a tanárok és diákok, felkeresve egymás iskoláit. Az idegen nyelv ismerete ma már nélkülözhetetlen a különböző kultúrák, népek, szokásaik megismeréséhez.

A rendszerváltás előtt csak kevesen szereztek középfokú nyelvvizsgát. Az utóbbi években az idegen nyelv tanulása ugrásszerűen megnőtt. Ausztriába sokan lépik át a határt kirándulások alkalmával, ezért a fiatalok többsége (96%) németül tanul.

2.2. ábra:

A diákok kulturális szokásai (N=1241)

A természethez való viszony

Társadalmi érdek, hogy a jövő generációja a természet kincseinek megőrzését fontosnak tartsa. A nevelési paradigmák célkitűzései között kiemelten szerepel a természet szeretetére és védelmére irányuló felelősségérzetük kialakítása, a környezet-és természetvédelmi nevelés.

A természetes és a konstruált környezetből sokféle inger érkezik, amelyek közvetlenül és közvetve is befolyással vannak az életminőségünkre és az egészségünk alakulására. Jelentős mértékben alakítjuk környezetünket, ugyanakkor az ökoszisztémák összetevői is mélyrehatóan befolyásolják az életünket és egészségünket. 1992-ben az ENSZ által megrendezésre kerülő Környezet és Fejlődés világtalálkozó célja volt, hogy a nemzetek közötti szinten, közösen vállaljunk felelősséget a világban, környezetünk megmentésére. Az ENSZ tagországai a környezetvédelmi célok elérése érdekében elhatározták, hogy 2005-2015 közötti időszakot a Környezeti Nevelés Évtizedének tekintik, ezért a Zala megyei középiskolák pedagógiai programjában kiemelkedő helyen szerepel a nevelési célkitűzések megfogalmazása között. Az Európai Unió irányelvei között szintén fontos szerepet tölt be a fokozott környezetvédelem, amit minden európai ország elfogad és támogat. Környezetünk állagának megőrzése és javítása a kormánypolitika kiemelt témái között is szerepel, amely nem csak a jelenre összpontosít, hanem a jövőre irányul. A cselekvési tervben nem csak a

rövid, hanem a hosszú távú célok is megfogalmazásra kerültek, mert fontos, hogy a felnövekvő nemzedék gondolkodásában tudatosuljon a környezeti válság.

A tudományoknak nagy szerepe van a környezeti problémák megoldásában, de legalább ilyen fontos a környezetvédelmi oktatás, nevelés, a környezetvédő tudat kialakítása. A nevelés célja, hogy az iskolát elhagyva, majd felnőttként a válsághelyzet felismerésén túl, képesek legyenek annak megakadályozására. A nevelési célkitűzések között az is fontos lenne, hogy tapasztalatokat szerezzenek a környezeti esztétikum megteremtésében, mivel a verbalitás nem nélkülözheti az aktivitást, ami erősítheti a környezet szépítésére irányuló törekvéseket. A tanuló megpróbálja a környezetében fellelni a kulcsingereket, ami alapján formálódik, majd kialakul az egyéni véleménye. A nevelés kérdéskörében kiemelkedő szerepe van annak, hogy a fiatalok már most megtanulják védeni, óvni környezetüket. Az iskolákban a környezeti nevelést ma már a legkorszerűbb pedagógiai irányzatnak tartják, a Nemzeti Alaptanterv lehetővé teszi bármely területen a tantervi beépítését. Ennek segítségével elérhető, hogy a diákok pozitív környezeti attitűd hozzáállást tanúsítsanak, hiszen a belső indítékok által motivált környezetvédő cselekvés hatékonyabb. Az iskolák, speciális képzési programok kidolgozásával segíthetnék a természet és a környezet értékeinek védelmét, elősegítve az ökológiai kultúra ismeretét. Neveléssel el kellene érni, hogy ne csak meghallgassák a tennivalókat, hanem megpróbálják a negatív hatásokat saját maguk is csökkenteni. A hulladékok káros hatásai környezetünkben folyamatosan jelen vannak. A diákokkal fontos megismertetni a globális problémákon túl a légszennyezés káros hatását, valamint az elhanyagolt, műveletlen területeken keletkező pollenek okozta károkat, amelyek az allergiás megbetegedések számát jelentősen megnövelték az utóbbi években. A kutatás célkitűzései között szerepelt a környezetről, környezetvédelemről alkotott vélemények összegyűjtése, értékelése. A válaszok alapján láthatók a véleménykülönbségek, melyek jól tükrözik a további feladatok meghatározását.

A környezetvédelmével kapcsolatos kérdésekre adott válaszokban cselekvést igénylő problémákra, azonnali beavatkozás szükségességét tartják a legtöbben fontosnak. „A hazai környezetszennyezés elleni küzdelem mennyire sürgető probléma” kérdésre az alábbi válaszokat lehetett adni.

2.6. táblázat: **A hazai környezetszennyezési problémákra adott válaszok** (N=1241)

	Válaszlehetőségek	Válaszok megoszlása %
1.	Jelen problémája, sürgős intézkedést igényel	44
2.	Jelen problémája, de nem igényel sürgős intézkedést	17
3.	A jövő problémája, amiről beszélni kell	11
4.	Nem probléma	15
5.	Nem tudom megítélni	13
	Százalék	100

Figyelemreméltó az utolsó két válaszadás arányai, amely egyértelművé teszik, hogy az oktatásban még nagyobb hangsúlyt kell fektetni a környezeti nevelésre. Célszerű felkelteni a tanulók figyelmét, érdeklődését a látható környezeti problémákon túl a világot fenyegető veszélyekre is. Szükségszerű elmagyarázni számukra, hogy a globális környezeti problémák milyen kihatásokkal fenyegetik az emberiség jövőjét, amelyre jelenünkben kell megoldásokat keresni és találni.

2.7. táblázat: **A globális problémákról alkotott vélemények** (N=1241)

Jelenségek	Válaszok lehetősége					Válaszok megoszlása %
	Nagyon foglalkoztat	Némileg foglalkoztat	Nem nagyon foglalkoztat	Egyáltalán nem foglalkoztat	Nem hallottam róla	
Éghajlatváltozás	12	17	29	28	14	100
Ózonréteg elvékonyodása	13	15	22	26	24	100
Környezetszennyezés által okozott károk (állatfajok, növények pusztulása)	15	14	24	18	29	100
Vizek elszennyeződése	34	27	19	13	7	100
Trópusi erdők pusztulása	8	11	32	23	26	100

”Hallottál-e a következő globális problémákról, és mennyire foglalkoztatnak” kérdés válaszai megosztottak, kisebbségben vannak azok, akiket ez a fontos kérdés „nagyon foglalkoztat” kivétel a vizek szennyeződése. A diákok véleménye alapján jól látható, hogy a felsorolt jelenségek közül az jelent elsősorban problémát, amivel közvetlenül szembesülnek. A vizek elszennyeződését a közvetlen környezetükben tapasztalják, napközben ásványvizet és üdítőket

fogyasztanak rendszeresen. A feltett kérdések közül ez foglalkoztatja leginkább őket. A nevelés célkitűzéseinek irányulnia kell arra, hogy óvják a környezetüket, ne szemeteljenek és erre másokat is figyelmeztessenek.

A projekt módszer lehetőséget teremt, hogy egyénileg megtapasztalják a közvetlen környezetükben jelentkező társadalmi problémákat. A kutatás is bizonyította, hogy a környezeti ismeretek önmagukban nem elegendők, azok a diákok tanúsítanak környezettudatos életvitelt, akik cselekvési stratégiák résztvevői és elkötelezettek az önálló cselekvésben. Az iskolák példamutatása meghatározhatja a diákok mindennapos életvitelét, mivel idejük jelentős részét az iskolák épületein belül töltik el.

A környezet tisztasága terén még sok javítani való lenne. Jó és követendő minta lehetne a többi iskola számára is, amit az egyik megyei középiskola szervezett a diákjainak. Rászántak egy napot, hogy a tanulók az eldobált szemeteket parkokban, utcákon összeszedjék. Ez a nevelési módszer hathatós, mert így nem azokat fogják utánozni, akik nem vigyáznak a tisztaságra, hanem tudatosan igyekezni fognak védeni környezetüket. Ebben az iskolában megkérdezett diákok kivétel nélkül fontosnak tartják környezetük tisztaságát. A többi iskolában mindenhol akadtak néhányan akik (N=186) úgy gondolták, hogy felesleges a „környezet tisztaságára” vigyázni, mivel mások is szemetelnek. A válaszadók családi szokásait vizsgálva megállapítható, hogy nem csak ők, hanem a szülők is kivétel nélkül dohányoznak. Köztudott, hogy a közterületeken dohányzók a cigaretta csikkeket az utcákon, buszmegállóknak eldobálják, legtöbbször nem az erre kijelölt gyűjtőhelyeken hagyják. Az oktatási intézményekben dolgozó pedagógusoknak arra kell törekedniük, hogy környezetünkről felelősen gondolkodó és cselekvőképes egyéneket neveljenek.

2.3. Oktatási intézmények

Európai Unióhoz történő csatlakozásunk során, országunknak új kihívásokkal kell szembenéznie. Ezen belül az iskolai szervezeteknek is figyelembe kell vennie az Európai Tanács által megfogalmazott elvárásokat. Ezek között szerepel, és egyre fontosabbá válnak a társadalmi készségek, az önbizalom, önirányítás és kockázatvállalás. Megtanulni tanulni, a változásokhoz való alkalmazkodás és a hatalmas információs áramlatban való eligazodás, ma már általános követelménynek számít, mellyel mindenkinek rendelkeznie kell.

A Zala megyei iskolák sem nélkülözik az utóbbi években felhalmozódott gondokat és problémákat. Ahhoz, hogy ebben a változó világban az iskolaelméletek, a tanítás-tanulási folyamatok jól működhessenek, az elvárásoknak is megfeleljenek, részben az iskolai vezetésen és a pedagógusokon múlik. A tantestület kialakítása, formálása, hatást gyakorol az

iskolai szervezetek kultúrájára. Azok az iskolai vezetők, akik észlelték a közösségen belüli hiányosságokat, általában igyekeztek korrigálni és javítani a szervezeti egységen belül jelentkező konfliktusokat, bevonva a tantestület egészét. Sajnos akadtak olyan intézmények is, ahol a vezetés nem fogadott el semmiféle kritikát, így a tantestületnek nem volt beleszólása, lehetősége, közösen javítani az iskola helyzetén.

A szocializáció intézményes színtere az iskola, amely a szükséges jártasságok, és készségek kialakításában meghatározó szerepet játszhat, kedvező feltételek mellett. Az oktatási intézményekben megfogalmazzák az egyetemes emberi értékeket, amelyek alapjai az oktatási és nevelési céloknak. A nevelő-oktató munka a pedagógiai program szerint történik a közoktatási intézményekben, amelyet a többször módosított 1993 évi LXXIX törvény előírása határoz meg. Az iskolák és a tanárszerep helyi dokumentuma, amely egyben az iskola stratégiai programja. Meghatározza a nevelés, a tanítás és tanulás folyamatának helyi pedagógiai elveit, céljait, feladatait, eszközeit, eljárásait. Felöleli az intézmény teljes feladatrendszerét az egész képzési ciklus alatt. Lehetőséget nyújt a helyi hagyományok és sajátosságok érvényesítésére. A pedagógiai program tehát önállóan elkészített szakmai alapidokumentum, ami az iskolai szervezeteken belül irányt mutat és meghatározza a szakmai feladatok elvégzését. A pedagógiai programok összehasonlításakor megállapítható, hogy azok a megfogalmazásukban tartalmazzák az iskola értékrendjét, ami egyben biztosítja a demokratikus intézményi légkört.

A rendszerváltás előtt, a politikai ideológia rendszerében kellett kialakítaniuk az iskoláknak a saját szervezetüket, ami nélkülözötte az egyéni elgondolásokat. A rendszerváltás után megváltozott helyzetbe kerültek az iskolák, tanárok és diákok. A fiatal pedagógusok már elgondolkodhatnak az oktatás kompetenciáin, a különböző didaktikai irányzatokon. Az oktatási intézmények nem csak országosan, hanem megyei szinten is sok szempontból differenciálódtak. Az iskolák jövőbeni meghatározása, tervezése, alakítása jelen társadalmunkban olyan folyamat, amely megpróbál a nemzetközi elvárásoknak megfelelni. A mai iskolai szervezetek már maguk dolgozhatják ki saját koncepciójukat, különböző iránymutatásokat elfogadva vagy elutasítva. Létrejöhetnek az alapítványi, magán vagy egyházi iskolai szervezetek, melyek színesebbé teszik a választási lehetőségeket. Kialakultak a személyközpontú iskolák, ahol személyre szabottan nyújtanak segítséget, és a tanulók állnak a középpontban, az iskola légkörét közösen alakítja a vezetés, a tantestület és diákjaik. (Sajnos ezek az iskolák kisebbségben vannak.) A megújuló ismeretek átadásának intézményes formái, ma is megpróbálják megoldani a tömeges termeléshez szükséges általános tudásigény kielégítését.

Az iskola a mobilitási folyamatokat, a tanulmányi és vizsgaeredmények alapján szelektálja, esetenként figyelmen kívül hagyva az egyenlőtlen helyzetben lévők esélyeit. Zala megyében arra keresik a megoldásokat, hogy miként lehet a jelen változó körülmények között, az erősen differenciálódó társadalmunkban esélyegyenlőséget biztosítani a diákok számára.

„Elvileg az iskolarendszer akkor töltene be a társadalmi mobilitás teljesen nyitott csatornájának szerepét, ha biztosítaná, hogy a kedvezőtlenebb starthelyzetből indulók az iskolázás éve alatt fokozatosan leküzdjék indulási hátrányaikat és a továbbtanulás szempontjából nagyjából azonos esélyek birtokába kerüljenek.” (Gaszó 1988,14)

Az iskola, mint valóságkonstruáló intézmény, a jövő perspektíváit szem előtt tartva a fiatalok és a jövő nemzedék érdekében kell a gyakorlati munkát végezze, az ismert elméleti rendszerek figyelembevételével. A diákok eltérő fejlődési folyamatait, egyéni sajátosságait, érzékenységeit igyekeznek feltérképezni, hogy az esetleges hátrányos családi környezet hiányosságait pótolni tudják.

Az elmúlt időszakban történő változások jelentős hatást gyakoroltak az oktatási intézményekre. A változások azonban nem egységesen érintettek minden iskolát. Egyes térségekben több oktatási intézmény működik, többen végzik el a középiskolát, nagyobb a szakmát tanulók, vagy a felsőfokú végzettséget biztosító tanulmányokat elkezdők aránya, mint másutt. Ez viszont egyaránt hat a településekre, a megyére és a régióra.

Jellemző a középiskolák szellemiségére, hogy a célok meghatározásainál figyelembe veszik társadalmi környezetüket, sajátos földrajzi elhelyezkedésüket, mert alkalmazkodniuk kell a helyi szocializációs környezethez, kultúrához, esetenként a sajátos helyzetükhöz is. „Valóban jól az iskolarendszer is csak akkor működhet, ha a követett célokat a társadalom elfogadja. Az iskola nem szakadhat el a társadalomtól, a társadalom igényei, kényszerei, meghatározottságai áthatják mindazt, ami az iskolában történik.” (Ferge 1984,106)

A közoktatás színvonala az egész ország lehetőségeire hatással van, amit ma is stratégiai területnek kell tekinteni. Korszerű tárgyi tudást kell biztosítaniuk, hogy a diákok tanulmányaik befejezése után széleskörű műveltségre tegyenek szert, nyitottak legyenek a tudományok és a kultúra értékeire, rendelkezzenek önálló logikus gondolkodással. A pedagógusok munkája felelősségteljes, mivel a jövő generációját oktatják, nevelik, átadják azt a tudást számukra, amely esetenként meghatározza érdeklődési körüket, életüket. A középiskolák elsődleges céljaként a tanulókat kell segíteni a megfelelő kompetenciák kialakításában, hogy sikeresek lehessenek a tanulás folyamatában, majd a munka világában. A szocializációs és kultúráközvetítő szerepük betöltéséhez, szükséges a családok intenzív támogatása. A diákok második szocializációs színtere az iskola, ahol a legtöbb időt töltik az

osztályközösségekben. Személyiségüket formálja és alakítja az iskolai környezet, a tanárokkal kialakított kapcsolatuk.

Az iskolák közötti különbségek biztosítják a sokszínűséget, ami egyben azt jelenti, hogy tevékenység szervezésük és interakciók irányítása nem mindig problémamentes. A hibák akkor alakulhatnak ki, ha az iskola célkitűzései tévesek. "Ez a helyzet áll elő akkor, ha az iskola fejlesztési törekvései az ismeretrendszerre irányulnak, s mellőzik a szociális képességek, készségek, valamint a konstruktív szokások fejlesztését, megalapozását." (Bábosik 2004, 171)

A középiskolák expanziója magával hozta a magatartás problémák számának növekedését. Az elkészített pedagógiai programokban igyekeznek széleskörűen megtervezni és megoldani a felmerült gondokat, problémákat, azonban ez nem mindig eredményes.

Az iskolákban és a helyi közösségekben megvalósuló eredmények, visszajelzést és értéket képviselnek, mely által tapasztalatokkal gazdagodhatnak a tanulók. A jövő perspektíváinak megtárgyalása, megoldásokat jelenthetne a jövőre vetítve, mert segítséget nyújtana a fiatalok egyéni jövőjének megtervezéséhez, a döntések hosszú távú következmények elemzéséhez. Az iskolapolitikán és tervezésen keresztül valósulhatnak meg az újítások, amelyek a fejlődés és megújulás alappillérei, egyben segítik a közösség céltudatosabb irányítását, munkacsoportok létrehozását. Elősegítheti a jó légkör kialakítását, ahol félelem nélkül ajánlhat innovatív ötleteket és javaslatokat mindenki.

2.3.1. Zala megye iskolái

„Az iskola értékorientációs folyamatai nagyban befolyásolják a felek közötti kommunikációt és kapcsolatépítést, így korántsem haszontalan annak utánajárni, hogy miképpen is folyik egy adott iskolában az erkölcsi hátterek, értékvilágok fel- és átépítése.” (Kovács és tsa. 2002, 14)

Az elmúlt időszak során a középiskolai intézmények perspektíváit rontotta az iskolák összevonása, ami jelentősen megnehezítette az erkölcsi hátterek, értékvilágok átépítését. Az iskolákban a személyes kapcsolatok erősítése helyett a személytelenség vált jellemzővé a megnövekedett magasabb létszám miatt.

Az összevont oktatási intézményekben nem csak a működési szabályzatok újragondolását kellett elvégezniük, hanem a különböző pedagógiai irányzatok alapján új közösség létrehozását, formálását is. Az iskolai összevonások általában negatív hatást gyakoroltak az oktatási intézményekre.

Zala megyében a nagymértékű népességcsökkenés a közoktatás számára kihívást jelent, ezért több iskolát megszüntettek és összevontak. A megfigyelt iskolák közül négy került

integrálásra másik szervezetbe, ennek következménye lett, hogy egyes iskolák túlterheltek. A kezdeti nehézségek negatív hatást gyakoroltak a pedagógusokra és diákokra egyaránt. Az összevonások különböző problémákat és gondokat okoztak az egyesítés után. A meglévő szervezeteknek illeszkedniük kellett a külső környezethez, ugyanakkor párhuzamosan, meg kellett oldani a belső környezet elemeinek egymáshoz igazítását. Egyszerre kellett változniuk és alkalmazkodniuk egymáshoz, és a felgyorsult külső változásokhoz, ugyanakkor a belső stabilitásukat is fenn kellett tartaniuk. Az addig jellemző attitűdök, normák és értékrendszerek átformálódtak, egybeolvadtak, ami esetenként konfliktusok okozójává vált. Az összevonások után a megnövekedett tanári kar létszáma miatt az iskola igazgatója nem tudott személyes kapcsolatot kialakítani a munkatársaival. Elmaradt a racionális tervezés és a személyes kapcsolattartás. Ennek a következménye lett, hogy a pedagógusok között megszakadt a harmonikus együttműködés. Megszűnt a kölcsönös bizalom, felelősség, valamint a kooperatív magatartás.

Az iskolák szervezeti kultúrája erős hatást gyakorol diákjaira. Társas dinamikája mindenkor megeleveníti "a szervezethez" és a „csoport szuverenitás” erőinek küzdelmét. A társas hierarchia a tekintély és befolyás mértékében vertikálisan vezető és függő, mintaadó és a mintákat inkább követő rétegek alakulnak ki. Az iskola az intézményi és ifjúsági kultúra együttélésének és ütközésének terepe.

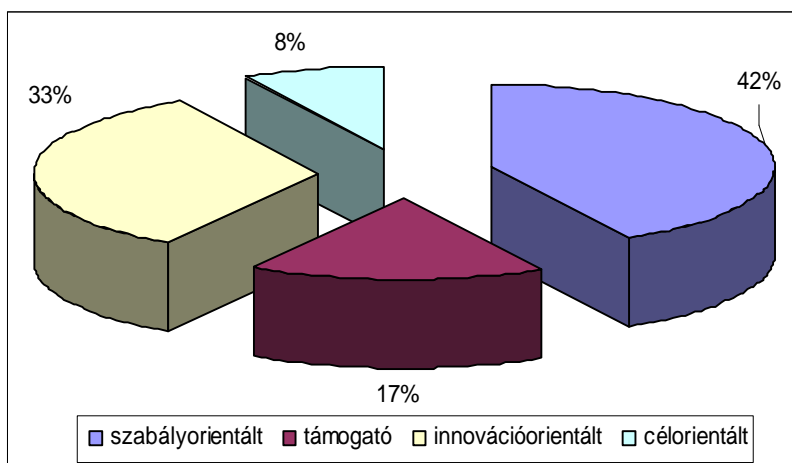
Az értékek, attitűdök, kialakult szokások, és vélekedések rendszere alakítja a szervezet atmoszféráját. A Quinn-modell alkalmazásával bemutathatók az iskolák hatékonyságának kritériumai, mely szerint a kétféle hatékonyságot magyarázó érték az:

1. Összpontosítás (amelyen belül lehet kifelé és befelé)
2. Kontroll (ezen belül a szoros kontroll és a rugalmasság)

Quinn szervezeti modellje négyféle kultúrát különböztet meg: a támogató kultúrát, amely a kölcsönös bizalomra épül, a szabály orientáltat mely legfőbb jellemzője a szabályozottság mindenben, célorientáltnak a hatékonyság, míg az innováció orientált kultúrának a versenyszellem, kreativitás.

A Zala Megyei középiskolák közül leginkább a szabályorientált kultúra volt a jellemző, majd az innováció orientált és csak ezt követte nagyságrendben a támogató kultúrát megvalósító szervezetek száma. A célorientált iskolák voltak a legkevesebben.

2.3. ábra:

Zala megyei középiskolák a Quinn-modell szerint

A befelé összpontosító és támogató iskola diákjainak motiváltsága, szabadidő eltöltése, elégedettsége, sokkal pozitívabb volt, mint a kifelé összpontosító célorientált iskoláknak, kivéve a rendszeres sportolást. A kifelé összpontosító iskolák azonban nagyobb hangsúlyt fektetnek a sportrendezvények és a sportversenyekre.

2.8. táblázat:

Befelé és kifelé összpontosító iskolák különbségei**a tanulóknál mért eredmények alapján**

A diákoknál mért eredmények	Befelé összpontosító %	Kifelé összpontosító %
Átlagos elégedettségük ⁵	64	36
Tanárokkal elégedetlen	19	47
Iskolájukkal elégedetlen	21	43
Kábítószer kipróbálta	6	12
Rendszeresen sportol	39	51
Alkoholfogyasztó	32	63

Nem csak a diákoknak, hanem a pedagógusoknak is teljesíteni kell az elvárt feladatokat. Az iskolák versenyében az előkelő ranglista élvonalába jutni nem könnyű feladat. A pedagógusoknak rendszeresen döntéseket kell hozni a fiatalok szempontjából, ami nem biztos, hogy mindig jó, mert rossz döntéseket is lehet hozni. Vannak akik nem képesek arra, hogy a fiatalok körében észrevegyék, hogy a „csapat”, osztályközösség egyénekből, különböző személyiségekből tevődik össze, akik nem akarnak egyformák lenni, akiket nem lehet tipizálni és csapat formájában egységesíteni. A fiatalok értelmesek és nyíltak a

⁵ Átlagos elégedettségük, magába foglalja, a szülők, osztálytársak, idős emberek, barátok és közvetlen iskolai és szocializációs környezetüket, ami külön-külön került mérésre.

befogadásra, csak észre kell venni bennük a személyes értékeket. Minden iskolának személyre szabottan kell a diákok segítségére lenni az oktatás és nevelésben. Megkérdőjelezhetők az olyan döntések az iskolai szervezeten belül, ahol a tanulót nem személynek, emberi lénynek, vagy egyénnek tekintik, hanem csak eszköznek.

Az országos ranglista előkelő helyén szereplő középiskola vezetése elvárja az egész tantestülettől, hogy nagyon magasra állítsák a követelményszintet. Ugyanakkor háttérbe szorult a „jó szakember” kérdése. Olyan pedagógusokat alkalmaznak, akiknek az adott tudományterületen magas a szakmai presztízszük, tudományos fokozattal rendelkezők, de nincs pedagógus végzettségük. Nem tudják kellően és jól ellátni feladatukat, mivel képtelenek átadni tudásukat a tanulóknak. Így a diákok számára érthetetlen marad a matematika, fizika vagy kémia óra. Az iskola magas követelményrendszere miatt az itt tanulók, kénytelenek külön órákra járni (90%). A szülők többsége értelmiségi, akik mindent megtesznek annak érdekében, hogy gyermekük a magas követelmény rendszernek megfeleljenek. Vannak, akik maximális teljesítményt nyújtanak, míg mások teljesen lemaradnak. Őket a szülők kivesszik és másik középiskolába íratják, így az iskola jó teljesítménye biztosított marad. Az iskola minőségi utánpótlást próbál biztosítani, mert csak a jeles tanulókat fogadják. A diákok elégedettségét vizsgálva tapasztalható a legnagyobb mértékű elégedetlenség, a pedagógusokkal és az oktatás színvonalával egyaránt.

Tíz középiskolából két gimnáziumban, és három szakközépiskolában jellemző az egyénközpontúság, ahol az egyéni célok támogatása a jellemzőbb. Mindkét gimnáziumban a pedagógusok továbbképzését és a másoddiploma megszerzését maximálisan támogatják, de egyben elvárják a tanárok segítőkészségét a diákok felé. Az osztályfőnöki órákon túl szakítanak időt az egyéni beszélgetésekre, ahol nem csak a fiatalok tanulmányával kapcsolatos örömeik és gondok, hanem a családi és egyéni problémák megbeszélésére is sor kerül. A diákok életvitelét vizsgálva láthatók a különbségek.

A középiskolák pedagógiai programja nagyon sokban hasonló. Sokirányú célokat fogalmaznak meg, amelyből kivétel nélkül visszatükröződik a pedagógiai kultúra, amely a legtöbb esetben csak „mítosz”, be nem váltott ígéret marad. Az iskolák jól ismerik az elméleteket, azonban a gyakorlattal és kivitelezéssel általános gondok tapasztalhatók. Azonban vannak kivételek, mint az egyik kiemelkedő szervezeti kultúrával rendelkező gimnázium, ahol az iskola és nevelésemélet, a gyakorlati megvalósulásában példás eredményeket tud felmutatni. A szervezeten belül jellemző a célorientált kultúra, kifelé összpontosító és szoros kontroll, ahol azonban mégis megvalósul a támogató kultúra is. Ez a gimnázium egyike volt az ország azon három középiskolájának, melyben az UNESCO égisze

alatt környezetvédelmi szakkör kezdte meg működését. (Az országban jelenleg már csak itt működik) Tagjai komoly mérési feladatokat végeznek a Balaton térségében. A mérési eredményeket a hollandiai központba továbbítják. Kimagasló munkájuk elismeréseként a gimnázium tanulói képviselheték 2000-ben Magyarországot, Svédország Lund városában, valamint 2002-ben a Torinóban megrendezett Környezetvédelmi Világkonferencián. A vezetés és a nevelőtestület között, harmonikus az együttműködés. Magas szaktudással rendelkeznek, a tantestület átlagéletkora 46 év. A tanárok többsége hosszú évek óta dolgozik együtt, a legfiatalabb munkatársuk is öt év óta tartozik ebbe a közösségbe. Mégis a szoros kontroll a jellemző erre a szervezetre, amit a pedagógusok természetesnek tartanak. Az iskolában a stratégiák és szabályok sokasága alakítja az iskolai nevelés folyamatát, melyet a gyakorlatban alkalmaznak. Megszegésük figyelmeztetést illetve büntetést von maga után. A tanulók kötelesek betartani ezeket a szabályokat a pedagógusok irányítása felügyelete mellett. A diákokat nagyon ritkán kell fegyelmezni, mivel megszokták és betartják az iskola által megszabott normákat. Magatartásukat iskolán kívül is figyelemmel kísérik, mindez az osztályfőnök, a szaktanárok és az iskola ifjúságvédelmi felelősének feladatkörébe tartozik. Pszichológus alkalmazásával elérték, hogy a hiperaktivásban, depresszióban szenvedő fiatalok hathatós segítséget kapnak. A történelmi egyházak részéről a lelkészek különböző előadásokat tarthatnak. Ebben az iskolában biztosítva van a tanulók értelmi és érzelmi fejlődése, amely visszatükröződik a mért eredményekben is. A diákoknak magas az elégedettségi szintjük, pedig ismert, hogy a fiatalok általában elégedetlenebbek. Az életstílusukban sokban különböznek társaiktól. Szabadidő felhasználásukra jellemző, hogy a kultúrára több időt fordítanak, mint a megye többi iskoláiban. Megfigyelhető a magas színvonalú tanulmányi teljesítmény és a fejlett képességszint, amely erős korrelációt mutat az erkölcsi neveltségi szinttel.

2.9. ábra: Kiemelkedő szervezeti kultúrával rendelkező középiskolában mért eredmények összehasonlítása, a megyei átlaggal

Megnevezés	Iskolai átlag %	Megyei átlag %
Elégedett a környezetével	59	47
Tanárokkal	47	34
Iskolájukkal	52	37
Rendszeresen sportol	61	49
Rendszeresen dohányzik	39	74
Alkoholt fogyaszt	68	63
Ebből: rendszeres alkoholfogyasztó	2	17
Kábítószert kipróbálta	0	12
Rendszeresen szórakozni jár	16	75

3. DIÁKOK ELÉGEDETTSÉGÉNEK MÉRÉSI EREDMÉNYE

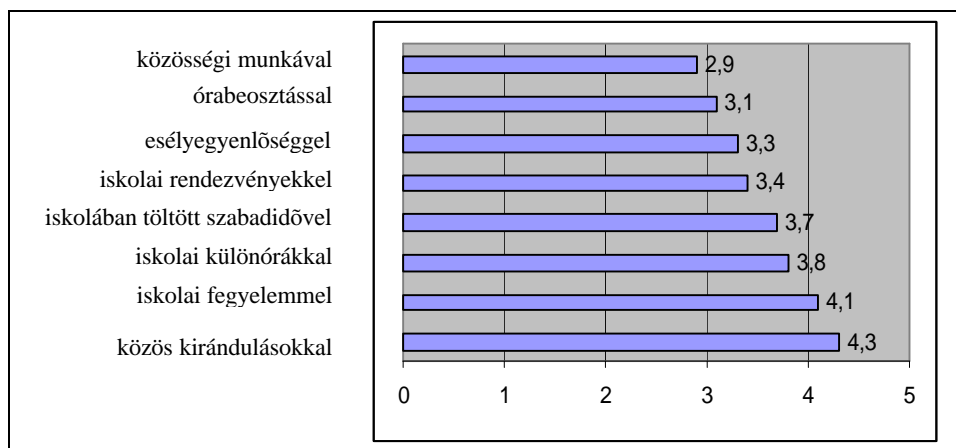
A diákok elégedettségét az érzelem és gondolkodási stílus alakítja. Az érzelem vizsgálata nem csak információkkal segíti a szociális felismerést, hanem az információ- feldolgozási stratégiánkat is befolyásolja. Sok bíráló érte azt a stratégiát, amely szerint a pozitív hangulat gyorsabb, talán kissé felületesebb gondolkodást eredményez, míg a negatív hangulathoz ezzel szemben jóval szisztematikusabb analitikusabb és odafigyelőbb feldolgozó stratégiákat társítunk.

Az érzelmekről szerzett információ feldolgozásra gyakorolt hatásának újragondolása kapcsán Fiedler úgy véli, hogy a pozitív vagy negatív érzelem önmagában nem eredményez szisztematikus és elemző gondolkodást, vagy az ellenkezőjét. A pozitív hangulat valószínűleg inkább produktív, ami felülről lefelé irányuló gondolatoknak kedvez, a meglévő információ kreatívabb felhasználásának. A negatív érzelem induktívabb és külsőleg fókuszált gondolkodási stílust eredményez.

A pedagógusoknak arra kell törekedniük, hogy a diákok saját véleményét alakítsanak ki bizonyos kérdésekben. Az értékek világos megfogalmazásának és fejlesztésének területe az egyik legnehezebb feladat. Egyrészt, meg kell fogalmazniuk egyéni értékeiket, gondolataikat, ugyanakkor a tanulók által otthonról hozott értékeiket is tiszteletben kell tartaniuk. A cél, hogy a diákok különbséget tudjanak tenni a ténybeli tudás és az értékalapú vélemények között, megismerve az értékeket és érdekeket. Meg kell tanulniuk, hogyan fejthetik ki véleményüket, miként hallgathatják meg társaikat, hogyan vállalják a felelősséget döntéseikért. Ahhoz, hogy kiegyensúlyozottak és eredményesek legyenek tanulmányaikban, fontos, hogy jól érezzék magukat iskolájukban, tiszteljék és kedveljék tanáraikat, iskolatársaikat. Amennyiben ez hiányzik, elégedetlenek lesznek, ami depresszióval társulhat. A család és az iskola mint környezeti tényezők, valamint a köztük lévő kapcsolat, elsődleges fontosságú a tanulók elégedettségének kialakulásában, ami az individuális tényezők alakulását segíti. Az értékek és elvárások végső eredménye egyben meghatározza a személyi tényezők alakulását. Az önbizalom és a teljesítménytörekvés, szintén jelentős szerepet játszik a diákok elégedettségében. Az oktatás tervszerű tevékenység, melynek során a tanár és diák egyaránt célokat tűz ki maga elé. Az előrevetített célok eredményeit a pedagógus az érdemjegyek alapján értékeli. A tanulók teljesítményeinek értékelésére az ötjegyű osztályzatot alkalmazzák. A fiatalok ezt a mérőskálát ismerik a legjobban ahhoz, hogy elégedettségüket a feltett kérdésekre a legpontosabban tudják megadni.

Az oktatás céljai között szerepel azonban a nem minden iskolában azonos módon megvalósított, a tanulók személyiségfejlődésében tervezett változás. Az eredmény hordozója maga a tanuló. A tanítás-tanulás folyamata a diákokra hat, így a tanulók elégedettségét magában hordozza. Ezért lényeges szempont a kívánt iskolai eredményesség eléréséhez a „diákok elégedettsége”. Az iskolájukkal összefüggésben az alábbi faktorok jelzik véleményüket.

3.1. ábra: **Diákok elégedettségének mérése az ötfokú skálán**
(ötfokú skála átlagértékei; 1= legkevésbé; 5= teljes mértékben)

A válaszok nagy arányban mutatnak konzisztenciát a kérdőív más kérdéseivel. A különböző faktorok együttes figyelembevételével meghatározható a tanulók elégedettsége. A nyolc faktor az ötfokú skálán vizsgálva egységes képet mutat arról, hogy az iskoláknak még van javítanivalójuk a nevelési célok, értékek meghatározásánál. Az iskolák minőségbiztosításának elvárásai miatt már több helyen készítenek rendszeres méréseket arról, hogy diákjaik mennyire elégedettek iskolájukkal és a pedagógusokkal. További célkitűzések között lehetnének, olyan fontos kérdések vizsgálatai, melyeknek eredményei segítséget nyújthatnának a hatékonyabb munkavégzésre. Az iskola vezetésének a tanulók véleményét célszerű lenne megkérdezni, hogy a tanároktól megkapnak-e minden segítséget ahhoz, hogy a tananyagot megértsék, szeressék és elsajátítsák. Figyelemmel kellene kísérni, hogy a gyengébb tanulókat segítik-e az osztályközösségekben? Megteremtik-e az esélyegyenlőséget, ami alapján nincsenek hátrányban jó teljesítmény elérésében azok a tanulók sem, akiket a szülők otthon nem tudnak segíteni. (Pénz hiányában nem járatták különórákra vagy alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek.)

Az órabeosztással a legelégedetlenebbek a tanulók. Szerintük el kellene törölni a nulladik órát, amely tanárnak és diáknak egyaránt rossz.

Hibásnak tartják azokat az órarendeket, ahol az egymást követő napokon ugyanaz a tanórájuk van megtartva, melyre képtelenek jól felkészülni, és a házi feladatot is elkészíteni. Legtöbbször

a matematika és fizika oktatás színvonalával nincsenek megelégedve, mivel sokszor nem érthető a tanár magyarázata. Ebben az esetben nincs összefüggés a tanulmányi eredményekkel, mert általában az ötös tanulók is elégedetlenek a tanárokkal. Ők általában különórákra, korrepetálásokra járnak.

Az iskolai rendezvényekkel a gimnáziumok tanulói elégedettebbek, mint a szakközépiskolákba járók. A pedagógusok színvonalas műsorokat, rendezvényeket szerveznek, amibe fiatalokat is bevonják.

Az iskolai fegyelemmel, közös kirándulásokkal minden iskolában a legelégedettebbek. Közös véleményük, hogy a tanuláshoz szükséges a fegyelem és a jó magaviselet. Az iskolai kirándulások oldódást eredményeznek, ahol felszabadultan, feszültség nélkül jól érzik magukat.

A diákok közel egyharmada jár az iskolákban tartott különórákra, különböző foglalkozásokra, (pl. sportfoglalkozásra) de sokan úgy vélik, hogy kicsi a választási lehetőség.

A szocializáció során kialakulnak az önkontroll folyamatok, különböző szabályok tanulása, így a viselkedés külső irányítása fokozatosan belsővé válik. Fiatal korban, motivációk alakulnak ki az iskolai és családi szocializációs folyamatok hatására, és egyfajta teljesítményelvárást alakítanak ki önmagukkal szemben az igény szintjüknek megfelelően. Az eredmények között lényeges, hogy az önmagukról alkotott „én” értékelésük, amely a társas összehasonlítás egyik fajtája, elégedettséget vagy az elégedetlenséget tükröz. A diákok önmagukkal mennyire elégedettek vagy elégedetlenek. A fiúk és lányok között különbségek tapasztalhatók. Az elégedettségi értékelési skála alapján készült rangsor táblázatból mindez jól látszik.

Demográfiai tényezők figyelembevételénél az életkor szintén szerepet játszik. A kilencedik osztályba járók általánosságban elégedettebbek, mint akik a tizenkettedik, vagyis az utolsó évfolyamban tanulnak.

A mindennapi időtöltésükkel és önmagukkal a lányok elégedetlenebbek a fiúknál, a rangsorban a lányok a 11. míg a fiúk a 6. helyre kerültek. Ők szorgalmasabbak, a rendszeres tanulásra több időt fordítanak, így az önmagukkal szembeni teljesítményelvárás is magasabb szintű. Tanulmányi átlageredményük jobb, mint a fiúké. A szülőkkel és a tanárokkal elégedettebbek. A fiúk a barátokkal és osztálytársakkal vannak jobban megelégedve, mint a lányok. A rangsor alapján egyaránt az első helyre a barátok kerültek, míg a szülők a lányoknál a második, a fiúknál a negyedik helyen szerepelnek. Az iskolákat és az iskolai szocializációs környezetüket vizsgálva látható, hogy a fiatalok a tanáraikkal és az iskolájuk színvonalával kevésbé vannak megelégedve. Ha iskolánként vizsgáljuk, a gimnáziumokban általában elégedetlenebbek a tanárokkal, az oktatás és az iskola színvonalával, mint a többi iskolában. Átlageredmények alapján, az 5-ös és 3-as érdemjegyű tanulók elégedetlenebbek elsősorban tanáraikkal, mint a 4-es érdemjegyűek. A közepes tanulók csak közepesre, vagy annál rosszabbra értékelték őket. A rangsor alapján a 13. helyre kerültek a lányokat tanító

pedagógusok. A számszerűsített mérési eredmény, azonban a lányoknál valamivel magasabb volt mint a fiúknál. (Lányoknál 2,9 míg a fiúknál 2,8.) A fiatalok az iskolák színvonalával sincsenek megelégedve, mert a fiúknál a rangsor 11. helyére került, míg a lányoknál a 8. helyre. Mindegyik iskolában a politikusokkal a legelégedetlenebbek, értékelési eredményük a 2-est sem éri el, így az elégedettségi rangsor utolsó helyére kerültek.

A fiatalok ismeretében a „barát” fogalma némi zavart okozott. Valójában ennek a szó szerinti jelentését kevesen ismerik. A fogalom keveredik a lazább kapcsolatú „haverok”, a teljes bizalmat élvező barát, és a fiú-lány kapcsolatok esetén a „barát” (udvarló) fogalmával. A diákok 60%-ának „sok” a barátja, ami azt jelenti, hogy minimum tíz, vagy még ennél is több. A fiúk véleménye alapján még az 50 fős baráti kapcsolat sem ritka. A megfigyelt diákok 10%-a nem barátkozik senkivel, elsősorban a csonka családokban élők. Megfigyelhető, hogy néhányuknál előfordul egy-két barát, akikkel viszont bensőséges kapcsolatot alakítottak ki. A fiúk és lányok egyaránt a barátokkal a legelégedettebbek, akiket többségében nem az osztálytársak közül választottak.

3.1. táblázat:

Az 1-5-ig skálán mért elégedettségi rangsor

Elégedettségi rangsor a lányoknál (N=735)			Elégedettségi rangsor a fiúknál N=(506)		
Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mértékben elégedett	Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mértékben elégedett
1.	Barátokkal	4,5	1.	Barátokkal	4,7
2.	Szülőkkel	4,0	2.	Osztálytársakkal	3,9
3.	Környezetükkel	3,6	4.	Szülőkkel	3,8
4.	Osztálytársakkal	3,5	4.	Környezetükkel	3,8
6.	Mindennapi időtöltésükkel	3,4	4.	Mindennapi időtöltésükkel	3,8
6.	Fiatalokkal	3,4	6.	Önmagukkal	3,5
6.	Idős emberekkel	3,4	7.	Fiatalokkal	3,3
8.	Iskolájuk színvonalával	3,3	8.	Idős emberekkel	3,2
9.	Oktatásuk színvonalával	3,2	9.	Szórakozási lehetőségekkel	3,1
11.	Önmagukkal	3,1	10.	Szórakozó helyekkel	3,0
11.	Szórakozási lehetőségekkel	3,1	11.	Iskolájuk színvonalával	2,9
11.	Szórakozó helyekkel	3,1	12.	Tanárokkal	2,8
13.	Tanárokkal	2,9	13.	Bolti kiszolgálással	2,7
14.	Bolti kiszolgálással	2,8	14.	Oktatásuk színvonalával	2,4
15.	TV műsorokkal	2,4	15.	TV műsorokkal	2,0
16.	Politikusokkal	1,8	16.	Politikusokkal	1,5

A szülőkkel a diákok többsége elégedett, még azokban a családokban is ahol „rossz a családi légkör”. Meglepő, hogy általában azok a fiatalok elégedetlenebbek, ahol a család életszínvonala az átlagnál sokkal jobb. Ők több zsebpénzt kapnak, mint amennyire szükségük van. Mindent megkapnak otthon, csak a szülői szeretetet nem érzik, mivel kevés időt tölthetnek együtt. Nincsenek közös programok, a szülők elfoglaltak, pénzzel igyekeznek pótolni a közös együttléteket, amely a szülőkkel szembeni elégedetlenség okozója.

4. A CSALÁDI SZOCIALIZÁCIÓ

Szocializáció

A szocializációs tényezők sokasága veszi körül a gyermeket felnövekedésében, amely a szerepek, normák kialakításában hat a személyiségfejlődésére. A család és iskolán kívül különböző csoportok és kapcsolatok összessége alakítja ki a szocializációs színteret.

„A szakirodalomban először Emile Durkheim 1903-ban fogalmazta meg az előadásában, hogy a nevelés módszeres szocializáció (socialisation méthodique), tehát olyan állandó folyamat, amelynek minden társadalomban minden ember alá van vetve, és éppen ezért azt a társadalom olyan specifikus és speciális kulturális alkotásának kell tekinteni, amelynek révén a társadalom önmagát fenntartja.” (Kron 2003, 78)

„A szocializáció az a folyamat, amelynek során az emberi személyiség kialakul. Ezt a definíciót inkább a pszichológia használja. A másik definíció szerint a szocializáció az a folyamat, amelynek során a gyermekek megtanulják, hogyan lehetnek társadalmuk hasznos tagjai, hogyan kell a társadalomban élniük. Ebben az értelemben a szocializáció során a gyermek megtanulja a környező társadalom kultúráját, normáit, értékeit.”(Andorka 2003, 491)

Jean Piaget: „több szakaszra osztja a korai fejlődést, amelynek során a gyermek megérti a világot. Valamennyi szakasz új kognitív képességek elsajátítását jelenti, ami az előző szakasz sikeres befejezésétől függ. Piaget szerint a kognitív fejlődésnek ezek a szakaszai a szocializáció minden kultúrában érvényes univerzális vonásai.” (Giddens 2003, 111)

A szocializáció Brim (1966) szerint az a „folyamat, mely által az egyének olyan tudásra, képességekre és állapotokra tesznek szert, amely alkalmassá teszi őket arra, hogy a különböző csoportoknak és a társadalomnak többé-kevésbé hasznos tagjaivá váljanak” (Ranschburg 1993, 15)

„Azokat a csoportokat vagy társadalmi helyzeteket, amelyekben a szocializáció alapvető folyamatai végbemennek, szocializációs közegnek nevezhetjük.” (Giddens 2003, 101)

A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata, ami meghatározza az egyén és környezete viszonyát. Ezért nem mindegy, hogy a diákok szűkebb szocializációs környezete miként viszonyul és miként tud hatni rájuk, hogy ne a személyiségrendszer sérültségét kifejező antiszociális viselkedések kerüljenek előtérbe. A fiatalok szociálisan közvetített képet kapnak önmagukról azoktól, akiknek a személyét kiemelten fontosnak tartják, (elsősorban a szülők, tanárok, barátok)

A szocializációs környezet a felnőtté válásig nagymértékben befolyásolja a személyiség biológiai kialakulásán túl az egyén pszichés és szociális szintjeit is. Hatással van a személyes én kialakulására. A család, elsődleges szocializációs színtér a gyermekek életében, ahol biztonságban érezhetik magukat, mert a szeretet és gondoskodás veszi őket körül. Kialakul az „énképük” amely meghatározó lesz további fejlődésükben és a megfelelő identitástudatuk kialakulásában. A serdülők személyiségfejlődését a legjobban a közvetlenül befolyásoló szociális tényezők alakítják, mint az „otthon”, ami egyben olyan természeti környezetet biztosít, ahol szociokulturális-pszichoszociális hatások által szeretetkapcsolat alakul ki a család tagjai között. Az állandó kommunikáció, jelzésváltás, bizalom, szeretetkapcsolat által a genetikai adottságokon túl az értelmi és érzelmi fejlődést biztosítja. A személyiség formálásában legmeghatározóbb szocializációs színterek a felnőtté válás folyamatában, a család után az iskola, ami jelentősen befolyásolja a normák, szabályok, szokások adaptív funkcióját. Ideális lenne, ha a fiatalok szocializációs és tanulási folyamatában egymást erősítenék, vagy kiegészítenék. A személyiség magvát, „jellemük” formálódását, elsősorban a családi hatások alakítják, azonban neveléssel ez még tovább fejleszthető. „A vele született adottságok és tulajdonság lehetőségek kimunkálása társas feltételekhez kötött, ehhez pedig az emberi együttélés mintái szükségesek” (Bagdy 1977, 12)

Nagymértékben formálják a tanulók személyiségét a kortárskapcsolatok és a tömegkommunikációs eszközök is. A szocializációs színterek vizsgálata során képet kapunk, a személyiséget építő és romboló attitűdökről.

Családi „szocializáció”

A felnövekvő generáció társadalmi beilleszkedése szempontjából kiemelt fontosságú a család szerepe, amely a legnagyobb befolyással bír a gyermekek életében. A szocializáció legfontosabb folyamatai a családon belül alakulnak ki, amelyek meghatározzák a diákok magatartásformáját, normákhoz igazodását. A szülők kapcsolata meghatározza a család jó vagy rossz légkörét, ezért nem csak a pozitív, hanem negatív körülmények is hatással lehetnek a gyermekekre, serdülőre. „A család részéről a jellemformálást segítő tényezők: az ép családi

szerkezet, a családon belüli rendszeres önkiszolgáló- és segítőtvekenység, a több gyermek, illetve a testi fenyítés mellőzése. Negatív körülmények: a gyerek teljes szabadjára engedése, a törődés hiánya, a túlkövetelés, valamint az elkényeztetés, a túl gyakran alkalmazott büntetés és a munkavégzés hiánya.” (Bábosik 2004, 105)

Az otthonukban tapasztalt szokások normákká alakulnak, amit általában követendő mintának tartanak, és egyben mélyen beépül személyiségükbe. A kulturális és társadalmi tőkeelméletek alkotói szerint a szülők iskolai végzettsége és a család kulturális szintje a gyerekek iskolai eredményeire és az iskolarendszeren való továbbhaladására nézve meghatározó tényezők, mivel a család biztosítja az első interakciós teret is.

„A tudatosan közvetített gyermeknevelési elképzelések, ideálok és módszerek alakítják ki a gyermek életprogramjait, megszilárdítják értékrendjét és magatartásmódjait.” (Bagdy 1977,15) Ha a családban a szocializációs funkciók rosszul működnek, a deviáns magatartásformák kialakulása gyakoribb.

A családtípusok az utóbbi évtizedekben jelentősen átfarmálódtak, változtak, hatással vannak az egész társadalom struktúrájára, a jelenlegi normarendszerek, viselkedésformák, gondolkodásmódok, kialakulására. „A család éppen társadalmi funkcióin keresztül hat és hat vissza a társadalomra. E funkciók közül a legfontosabb a család szocializációs funkciója” (Kozma 1999, 131)

Az emancipáció lehetővé tette a nők számára a tanulást és munkavállalást. Azonban ez azzal jár, hogy a családon belüli gyermekek nevelésére már sokkal kevesebb idő jut. A szocializációs színterük, személyiségük formálásában jelentős szerepet játszik már a gyermekkor kezdetén az óvoda, majd az iskola és a délutáni napközi.

További problémát jelent, hogy fogynak a családok, ugyanakkor a válások következtében a csonka családokban nevelkedő tanulók száma jelentősen emelkedett. Az egyszülős családokban a másik szülő hiánya, szociális tanulás zavarait okozhatják. Ha az anya egyedül neveli fiát, gyermekének hiányzik az apai modell követése, a megfigyeléses tanulás fontos szerepe. A csonka családokban élő serdülőknek nem tudja nyújtani azt az anya, amit az apa teljesíthet. Nem csak az anya szerepe fontos egy családon belül, hanem az apai ideál is, amely segít kialakítani a gyermekük saját normarendszerét. Az első szocializációs szinten belül alakulnak ki a gyermekeknél az anya és az apa személyén keresztül a férfi és női minták, a szülők szeretetén át megtapasztalják a biztonságot és védelmet. A családnak fontos emocionális funkciója van.

Az utóbbi tíz évben már nem reálisak a KSH által közölt válási arányszámok, mivel a házasság nélküli együttélési formák társadalmi normává alakultak. Már nincs szükség a válási

procedúrára, hanem egyszerűen mindkét fél szabadon dönt arról, hogy a közös háztartásban lévő élettársától „elválik” és új kapcsolatot alakít ki.

Visszaesett a családalapítási kedv, s megnőtt azoknak a száma, akik a karrierépítésnek elsődleges fontosságot tulajdonítanak. A család funkciói átalakulnak, sérülnek az új értékrendben. A függetlenség és szabadság hosszabb távú megőrzése érdekében a párkapcsolat törvényes formában való legalizálását későbbi időpontra tervezik.

A serdülők, akik hamarosan a felnőtt társadalom tagjaivá válnak, kritikával figyelik az élettársi viszonyok és válások alakulását. Ez olyan szemlélet kialakítását is eredményezheti, melyben az önállóság vágyán kívül a család intézményével szemben kialakulhat a kritikus viszony, a család mint „modell” értékcsökkentése, a környezetükben látott házasságok kudarca miatt.

Mivel a válásokhoz elsősorban negatív értékeket társítanak, rossz élettapasztalatnak tartják, így sokan inkább megelőzni kívánják. Az élettársi közösségekben megnövekedett a születések száma, amely a gyermek szempontjából szintén új normarendszert eredményez. Ezek a fiatalok most kerülnek azokban a korcsoportokba, amely a középiskola éveit meghatározzák.

A párkapcsolatok jelentős változását, az 1990-es éveket követően figyelhettük meg. Előtte ezt a formát általában az özvegyek és elváltak választották lényegesen gyakrabban. 2001-ben már a 15-19 éves partnerkapcsolatban élő nők 67%-át élettársi kapcsolatokban találjuk, szemben az 1970-es évek elején jellemző 7%-kal. Megfigyelhető, hogy az ezredforduló előtti tíz évben a legmagasabb növekedést 15-19 éves korcsoportú nők aránya érte el. 1970 és 1984 közötti tizennégy évben 4,9%, 1984 és 1990 közötti hat évben a növekedés már 13,5%, míg 1990 és 2000 között 41,4%-ot ért el. Folyamatosan, minden születési csoport esetében növekedett azoknak az aránya, akik az élettársi, vagy még annál is lazább kapcsolatot választották házasság helyett.

Zala megyében 1990 és 2001 közötti időben (a két népszámlálás között) a nőtlen férfiak aránya 7,3%-kal, a hajadon nőké 5,7%-kal nőtt, ezzel szemben a házas férfiaké 9,4%-kal, míg a házas nőké 9,1%-kal csökkent. A házasságkötések csökkenése, születések visszaesése, valamint a válások növekedése tette szükségessé, hogy képet kaphassunk arról, hogy a 15-19 éves korcsoportú tanulók miként vélekednek a családról. Fontosnak tartják-e a családi kötődéseket, mi a véleményük a házasságról, az élettársi kapcsolatról. Milyennek tartják családjukat, szüleiket, egyáltalán mennyire érzik jól magukat a saját családi körükben.

A válások növekedése Zala megyére is jellemző. A jelen kutatás előtti évben, 2002-ben a házasulók száma 1125 volt, míg a válások száma 698, ami 17%-kal emelkedett az előző évihez képest.

A család ma is a viselkedési mintavétel bázisa. A kapcsolati mezők kitágulásával azonban egyre több külső, környezeti élmény köti magához és alakítja a serdülőkorú fiatalok karakterét. A serdülő minden törekvése az, hogy végre felnőtté váljon, megszabaduljon gyermeki szerephelyzetétől. Ez egyben az önértékelés és az énkép átminősítésének folyamata. Fontos kérdés lesz számára az, hogy „milyennek látnak mások”? Megpróbál megfelelni környezetében másoknak, ennek során szeretne kitűnni társai közül. A fiatalok között tapasztalhatók a komolyabb érzelmi feszültségek, szorongások, melynek oldását elsősorban baráti társaságokban keresik, pedig a stabil és biztonságot nyújtó családi légkörben a személyiség az élet stressz helyzeteivel szemben is védettséget kaphat.

Az elmúlt negyven évben a depressziós betegek száma megnégyszereződött; akkor a lakosság 4-5 százaléka szenvedett ebben, jelenleg számuk 16 százalékra nőtt. Sok embert nyilvánítanak rokkanttá, mert olyan lelki sérülésük vagy lelki betegségük van, amit képtelenek feldolgozni.

A családok különböző rétegeiben a nevelés és fegyelmezés sokféle típusa szintén változik, átformálódik. A jelenlegi családokban a diákok szabadidő eltöltése sokkal kötetlenebb, ellenőrizetlenebb, mint az előző évtizedekben volt. A fiatalokat érintő tipikus jelenség az akceleráció. Testi értelemben gyorsabban érnek mint régebben, s a felnőtt jogokat is korábban megkapják, de érésük messze elmarad érzelem és erkölcsi tekintetben. „A felnőtt divatot sok tekintetben a serdülők ízlése diktálja. Ráadásul a siettetés légkörében igazi kommunikációra nincs idő, elmaradnak az ebben az életkorban oly fontos beszélgetések. A diszkók és egyes klubok váltak a norma- és szabálynélküliség tipikus kifejezőivé és intézményeivé, a fiatalkori alkoholfogyasztás és drogozás jellegzetes színtereivé.” (Kelemen 2000, 176)

Családok életmódja

Napjainkban már nélkülözhetetlen a számítógép megléte. A Sulinet program lehetőséget biztosított a diákoknak arra, hogy otthonukban is használják a számítógépet. Ez a lehetőség biztosította számukra az internet-hozzáférést, amely elősegíti a tanulást és a társas kommunikációt. A háztartások kétharmada rendelkezett személyi számítógéppel, melynek a használata, kezelésének ismerete növekedett az elmúlt években. Megfigyelhető, hogy a városban lakó diákok háztartásában jóval magasabb arányban található, mint a községekben,

kiseb falvakban. A fiatalok elsősorban a játékprogramokat használják, de értenek a szövegszerkesztéshez és az internet használatához is.

„A család szubkultúrája a család életmódján keresztül válik konkrétá, tapasztalhatóvá és elemezhetővé. A család életmódja nem egyéb, mint szubkultúrájának megjelenési formája. Az életkörülmények adják a szubkultúra alapját, kereteit, objektív föltételeit : a szubkultúra pedig az életkörülmények által meghatározott életmód tartalmát: mindazt, amit hétköznapi kifejezéssel a család >>légkörének<< szoktunk mondani.” (Kozma 1999, 131)

Az eredmények alapján választ kapunk arra, hogy Zala megyében milyen mértékű a családi kötődések alakulása a tanulók és szüleik között. A családok értékfilozófiája, idővel, pénzzel, energiával való gazdálkodása, amely a nevelés attitűdjeinek szempontjából meghatározó. A nevelés attitűdjeinek szempontjából lényegesek az érzelmi motivációk minden családi közösségben.

A családtagok lazább egymáshoz kötődését és fellazulását igazolta, hogy a fiatalok szüleikről alapvető dolgokat nem tudnak. Hiányosak az ismereteik a szülőkre vonatkozó személyes adatok tekintetében, mert sokan nem ismerik a szülők születési helyét és idejét. A nagyszülőkre vonatkozó ismereteik még ennél is lazábbak, mert a rájuk vonatkozó kérdéscsoportokra csak nagyon kevesen tudtak válaszolni, a legtöbben „nem tudom” választ adták. (Nagyszülőkre vonatkozó kérdéscsoportok adatai a hiányosságok miatt nem kerültek feldolgozásra.)

A vizsgálat nagy hangsúlyt fektetett az életkörülmények tanulmányozására. (Tanulmányuk, szokásuk, esetleges devianciák kialakulására.) Kora gyermekkorban, családi körben kell megtanulniuk, hogy kötelességek és szabályok is léteznek, amelyekhez alkalmazkodni kell a társas élet során. Iskolaérettséget követő időszakban mindezt nem lehet természetessé tenni a diák számára. Lényeges a családon belüli dicséret és az előnyök megtapasztalása, fontos a szülők gondoskodása. Amennyiben ez elmarad, vagy nem megfelelő, nagyobb esély van a magatartászavarok kialakulására.

A családok vizsgálatánál lényeges szempont volt a generációk és élethelyzetek, segítő kapcsolatok feltérképezése azokban a háztartásokban, ahová a diákok tartoznak. Ezért a kutatás kiterjedt a családi összetételre, családtagokra, testvérekre, nagyszülőkre egyaránt. Lényeges megismerni, hogy a háztartásban lévő személyek közötti transzfer, mennyire segíti az életútban bekövetkezett problémahelyzetek megoldását a fiatalok életében. Fontos, hogy a családon belüli segítő kapcsolatok, segítségnyújtások jól működjenek. A serdülők feszültségeik levezetése, iskolai gondok, problémák otthoni megbeszélése a szülőkkel részben megoldást jelenthetne. A feltett kérdésekre adott válaszok alapján beigazolódott, hogy a

családon belüli otthoni munkavégzés, segítségnyújtás, a megfelelő feladatok napi vagy heti elvégzése nem csak a kötelességtudatra nevel, hanem a szülő-gyermek őszinte, harmonikus kapcsolatát is erősíti. Akik az otthoni munkavégzésben rendszeresen segítettek a szülőknek, problémáikat is elsősorban velük beszélték meg. Azok a diákok, akiknek otthon nem kellett semmiben segíteniük, a barátok felé bizonyultak nyitottabbaknak. Az elvált, gyermeküket egyedül nevelő szülők esetében a fiatalok zárkózottabbak társaiknál, általában senkivel nem osztották meg gondjaikat. Közülük az aktív sportolók a tanárokkal és barátokkal választ jelölték meg a „kivel beszéled meg a problémáidat” kérdésre.

4.1. táblázat:

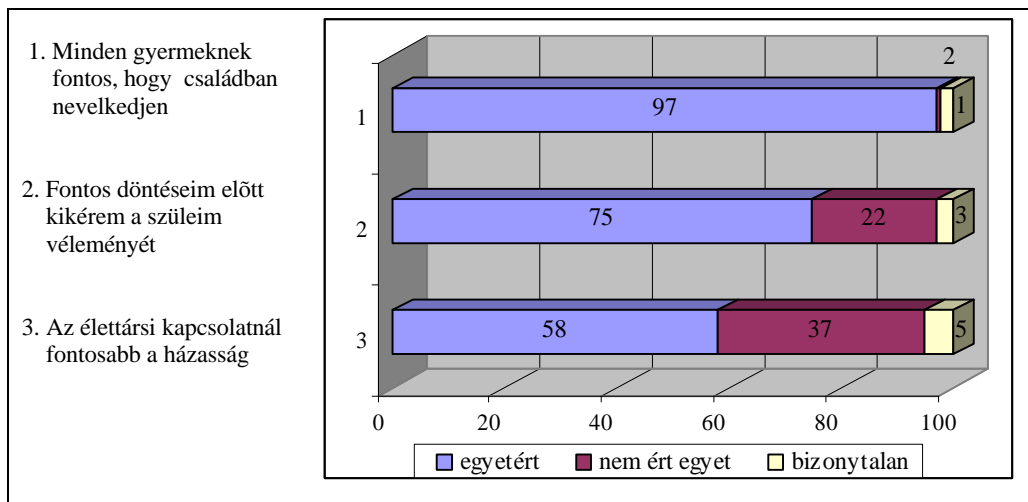
Problémák megbeszélése (N=1241)

Válaszlehetőségek		Válaszok megoszlása %
1.	Szüleimmal	43
2.	Barátaimmal	31
3.	Tanáraimmal	9
4.	Szüleimmal és barátaimmal	8
5.	Senkivel	6
6.	Egyéb ⁶	3
		100

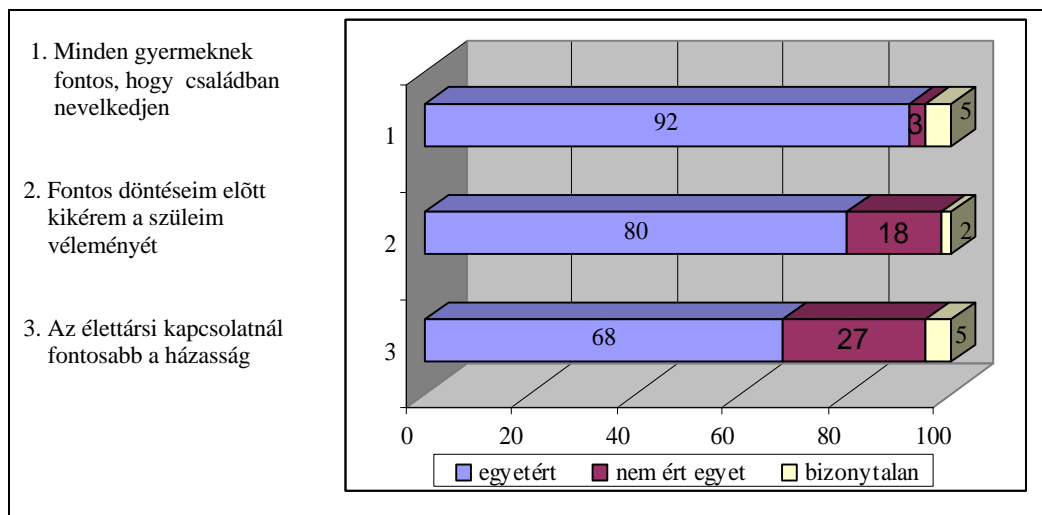
A középiskolás diákok (95%) nagyon fontosnak tartják a gyermekek szempontjából a család létét, ezért többségük az élettársi kapcsolatok növekedésével nem ért egyet. Szükségesnek tartják a házasságot, mert így látják biztosítottnak a jövőben megszületendő gyermekük támogatottságát. Többségük (58%) az élettársi kapcsolatnál fontosabbnak tartja a házasságot. Hagyományos életstratégiákban gondolkodnak, bár közülük is akadnak, akik szakítanak a tradicionális sémákkal. Nagyobb függetlenségre vágnak, de többségük úgy viszonyul a család intézményéhez, ami olyan biztonságot, stabilitást és lehetőségeket biztosít az egyén számára, melynek megteremtésére egyedül csökkentett eséllyel vállalkozhatnának.

⁶ Minden esetben rokon került megjelölésre, testvér, nagyszülő, egyéb rokon

4.1. ábra:

Lányok véleménye a családról (N=735)

4.2. ábra:

Fiúk véleménye a családról (N=506)

„A serdülő az előtte álló vágyott felnőtté válás bizonytalansága és a gyermeklét folyamatosságának hirtelen megengése készíteti a folyamatosság és az azonosság új érzésének keresésére. Ebben az életszakaszban viharos krízis zajlik, melyben a korábbi fázisok konfliktusai egyszerre felszínre kerülnek. A diffúz énkép összerendezésében fontosabbá válnak, a kortársak, mint a szülők, a kortárs csoportok, mint a család.”(Horti 2000, 42)

A szülő és gyermek közötti őszinteség elengedhetetlenül szükséges a kiegyensúlyozott életvitelhez és a jó tanuláshoz. A harmonikus légkör, a közösen kialakított programok erősítik

a családon belüli jó kapcsolatokat. Amennyiben ez hiányzik, úgy a fiatalok nagyobb intenzitással keresik a baráti társaságokat, és többen vannak távol otthonról. Számukra csak háttérként működik a család.

Az identitásért folytatott küzdelem azzal jár, hogy különböző felnőtt szerepeket próbálnak ki, hogy választani tudjanak közülük. Ehhez időről-időre vissza kell térni a családban biztonságosan elsajátított gyerekszerephez. A szülők iránti elvárás az, hogy elviseljék a látszólagos kiszámíthatatlanságot, saját felnőtt szerepeik stabilitása révén mintát tudjanak nyújtani és legyenek érzelmileg hozzáférhetőek a serdülők számára, ne a saját szükségleteik szerint, hanem akkor, amikor ők azt igénylik. Ez utóbbi különösen nehéz, amikor a tizenéves szülei a saját karrierjük építésével, az anyagi biztonság megteremtésével és saját párkapcsolati fejlődési krízisük megoldásával vannak elfoglalva.

A családok 34%-ának nincs kialakított közös programja a gyermekeivel, a diákok további 13%-a pedig nem vesz részt azokban. A közös programok hiányának több összetevője van. A szülők többsége szeretné gyermekük szükségletein felül biztosítani azokat a kívánságokat is, amelyek anyagi lehetőségeiket meghaladja. (pl. számítógép, internet, mobiltelefon stb.) Ezért legtöbbször a munkahelyükön eltöltött idő után egyéb mellékállást vállalnak, így nem sok szabadidővel rendelkeznek. De előfordul, hogy nem vált szokássá, vagy nem is igénylik a közös együttlétet. Ezekben a családokban gyakrabban vannak a fiatalok távol otthonról mint a társaik. Ők a közös programokat a barátokkal szervezik. Pedig fejlesztő hatású az otthoni közös munka, a közös vásárlások, kirándulások, ünnepek, kertészkedések, amik biztosítják a különböző képességek fejlődését. A családon belül lehet a legkönnyebben megoldást találni az iskolából hozott feszültségek levezetésére, tágabb lehetősége van a diáknak az érzelmi elfogadásra, mivel az otthoni szociális térben kisebb alkalmazkodási erőfeszítésre van szükség, mint az iskolában. Vannak olyan családok, ahol nincs harmónia, ami nem csak a gyermeket veszélyezteti, hanem a többi családtagot is. Az otthoni jó légkörben a szülők figyelemmel kísérik a serdülő gyermekük hangulatát. A kitüntetett figyelem gyermekük iránt „idő áldozattal” jár, de mindenképp hasznos stresszoldást jelent a lelki egészségük szempontjából.

„Ha a fejlődő személyiség nem kapja meg a szükséges támogató-terelő hatásokat, érzelmileg bizonytalan helyzetben érzi magát. A család kontaktusminták torzulása miatt azok beépítésére vagy nincs elegendő indítéka, vagy azok átvételével hibás, kedvezőtlen viselkedési készségeket rögzít. Az a család, amelynek kapcsolati légköre elégtelen, a vonzás helyett taszítóerővel sodorhatja a gyermeket más közösségek, normaszegő kiscsoportok felé,

amelyekben az után a másodlagos szocializációs folyamatok során átveheti a deviáns normákat és motivációkat.” (Bagdy 1977,18)

A diákok többsége fontosnak tartja családon belül a védő- érzelmi funkciót, a teljes harmóniát. A kisebb konfliktusokat, amik nem zavarják meg az összetartozás mély élményét természetesnek tartják. A békülésben megerősödnek az érzelmi kötődések is. A család jelenti a fő stabilitást számukra, ahonnan erőt és segítséget lehet meríteni. A házastársi kapcsolatok formális épsége, a családon belüli kommunikációs folyamatok irányultsága a család tartalmi sajátosságaira mutat.

A családi környezet hangulatának mérésére a Likert-féle attitűd-skála alapján lehetett választ adni, amely a tárggyal kapcsolatos állításokat tartalmaz. Az ötfokú skálán lévő számok a következőket jelentik:

4.2. táblázat

Családok hangulata (N=1241)

Válaszlehetőségek		Válaszok megoszlása %
1.	Nagyon jó harmonikus légkörben élünk	19
2.	Jó az otthoni légkör	26
3.	Vannak konfliktusok, de azok hamar megoldódnak	32
4.	Rossz, sok a veszekedés	17
5.	Nagyon rossz, nem szeretek otthon lenni	6
		100

Az eredmények alapján a „rossz, sok a veszekedés otthon” válaszok szignifikáns összefüggést mutat elsősorban az apa alkoholfogyasztásával, amely részben a konfliktusok okozója. Másodsorban a generációs együttélés okoz problémát, amikor a nagyszülők valamelyike (nagyapa, vagy nagymama) a háztartás tagjaihoz tartozik. A „nagyon rossz nem szeretek otthon lenni” válaszok részben összefüggést mutatnak a jövedelmi viszonyokkal. Ezekben a családokban az életszínvonal az átlagosnál rosszabb, így a veszekedéseket részben a rossz jövedelmi viszonyok is okozhatják. A személyi összetételt vizsgálva megállapítható, hogy a rossz körülmények között élő családokban általában csak az egyik szülő neveli a gyermekét (általában az anya) ahol a szülők elváltak vagy különváltan élnek. Anya gyermekével él a nagyszülőkkel közös háztartásban.

A gyermekét egyedül nevelő anya esetében, az anya lesz a veszekedés és rossz hangulat célpontja a gyermeke részéről, amely megnehezíti mindkettőjük helyzetét. A családon belüli veszekedések miatt otthon kialakul a „rossz légkör”.

A gyermek mindkét szülő irányában szeretetet táplál, nehezen tudja elfogadni, hogy mindennapjaiban csak az egyik szülő (legtöbb esetben az édesanya) gondoskodik róla. Általában a válás után arra a szülőre neheztel, akivel közös háztartásban él és emiatt sűrűsödnek a napi konfliktusok kettőjük között. Sajnos a legtöbb esetben az anya sem tanúsít kitüntetett figyelmet gyermeke iránt, amely a feszült helyzet megoldását jelenthetné. Az eddigi családkutatások igazolják, hogy az összetartozás érzése a családtagok biztonságérzetét fokozza.

„A család teljes vagy részleges hiánya, az árvaság, félárvaság, válás miatti csonka család súlyosan és tartósan frusztrálhatja a gyerek biztonság iránti, felnőtt támasz iránti, szoros személyes kapcsolatok iránti szükségleteit. Ennek következtében előáll a gyereknél a támasztvesztettségi érzés, amiből részben úgy próbál szabadulni, hogy bárkivel, válogatás nélkül kész kapcsolatba lépni, aki erre hajlandó, s rendkívül erősen kötődik az ilyen partnerhez vagy partnerekhez.” (Bábosik 2004, 168)

Ezt a megállapítást támasztja alá a Zala megyei vizsgálat is, ahol a diákok majdnem • része él rossz családi légkörben, akiknek a tanulmányi előmenetelük nem éri el a jó eredményt csak megközelíti. Közepes vagy annál rosszabb teljesítményt nyújt 17%-uk.

A szülőkkel a napi problémák megbeszélésére nem kerül sor, legtöbbször barátokra épülő stratégiát folytatnak. A szülők kivonulnak az együttműködésből, távolarják magukat a gyermekük személyes problémáitól. Az otthoni rossz családi légkörben élőknek csak kisebb része (6%) aktív sportoló, akik a megértést és társas támaszt szintén egy kis, de másik közösségben keresik.

4.3. táblázat

Családok életszínvonala az átlaghoz képest (N=1241)

Válaszlehetőségek		Válaszok megoszlása %
1.	Sokkal rosszabb	-
2.	Roszbabb	13
3.	Átlagos	61
4.	Jobb	19
5.	Sokkal jobb	7
		100

Szülők foglalkozása, iskolai végzettsége

A két utolsó népszámlálás közötti időszakban a megyében 1,8%-ról 7,9%-ra emelkedett a munkanélküliségi ráta, ami a nyugat-dunántúli régiós átlagnál magasabb. Ennek oka, hogy az elmúlt időszakban több gazdálkodó szervezet telephelyeit felszámolták, bezárták. A kutatást megelőző évben 2002 évben a regisztrált munkanélküliek száma összesen 9214 fő volt.

Zala megyében a kereseti lehetőségek nagyarányban csökkentek, jelen vannak a munkaerőpiacon zajló megélhetési küzdelmek. Alacsonyak a bérek, amely arra készteti a szülők többségét, hogy munkájuk mellett valamilyen egyéni vállalkozással is próbálkozzanak, hogy gyermekeiknek a megfelelő életmódot biztosítani tudják. A falun élők nincsenek előnyösebb helyzetben a városban lakókkal szemben, mivel 1989 előtti időszakban a körzetesítés elsődleges célja az volt, hogy a fiatalokat a városokba küldje tanulni, dolgozni. A földművelői életformát a falun élők nem akarják választani, mivel az alkalmazotti státus jobban megfelel szocializációjuknak. A fiatalok többsége már a konyhakertet sem ismeri, mivel az udvarok és kertek legtöbb helyen füvesítve vannak. A munkahelyek drasztikus csökkenése, hátrányos helyzetet teremt. A munkanélküliség folyamatos növekedése visszatükröződik, ami jelentősen meghatározza a diákok jövőképét arról, hogy itthon vagy külföldön akarnak dolgozni. Stabil munkahelyet szeretnének maguknak, ami megélhetést biztosít számukra. Elsősorban biztonságra vágynak, hogy önmagukat megvalósítsák, illetve családot alapítsanak.

A regisztrált munkanélküliek esetében a 36-45 éves korcsoportúak megoszlása 21,7%, ami a legmagasabb a többi korcsoporthoz képest.

A szülők iskolai végzettsége és foglalkozása alapján az apák közül a 8 általános vagy szakmunkás iskolai végzettségűek tartoznak a munkanélküliek közé. Az anyáknál a szakmunkások és érettségizettek vannak többségben, akik nem dolgoznak.

4.4. táblázat:

Szülők iskolai végzettsége

Megnevezés		8 általános iskola	Szakmunkás és szakiskola	Középiskolai érettségi	Főiskola, egyetem
Aktív kereső	Apák	19	38	28	15
	Anyák	23	27	38	12
Munkanélküli	Apák	35	46	17	2
	Anyák	18	36	46	–

A szülők munkanélküliségét vizsgálva az apák 8%-a az anyák 16%-a munkanélküli. A csonka családok 4,5%-a az, ahol egyáltalán nincs aktív kereső személy. Általában az anya neveli egyedül a gyermekét, akinek nincs jövedelmet biztosító munkája. Többségük azonban közös háztartásban él a nagyszülőkkel, akik már nem aktív keresők, hanem nyugdíjasok. Nagyobb gondot okoz a háztartáson belül, ha mindkét szülő munkanélküli, ami a háztartások 2%-a. Ők alkalmi munkát keresnek, hogy némi jövedelemhez jussanak.

A szülők foglalkozása szerint, az apák 17%-kal többen fizikai foglalkozásúak, mint az anyák, köztük viszont 9%-kal több a szellemi foglalkozású.

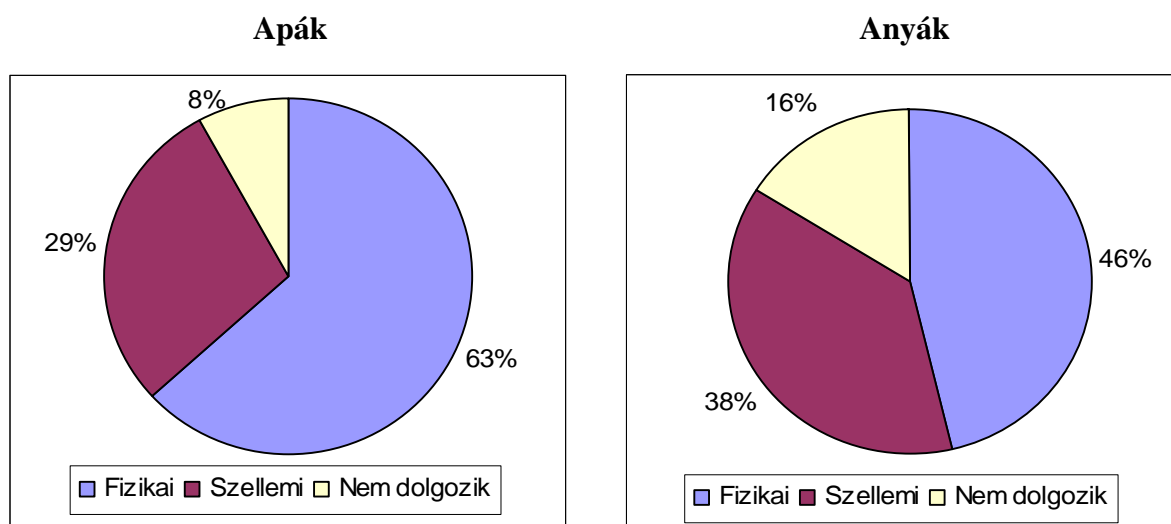
A különböző társadalmi rétegekhez tartozó tanulóknak eltérő szellemi és anyagi erőfeszítésre van szükségük az érettségi megszerzéséhez.

A szülők foglalkozása és iskolai végzettsége összefügg a diákok tanulásra fordított idejével. A családok 7%-ánál mindkét szülő szellemi foglalkozású és felsőfokú végzettségű, akik gyermekeiket szabadidejükben különböző magán órákra járatják. (zene tanulás, idegen nyelv, matematika, fizika, kémia tantárgyak korrepetálása, stb.) A tanulásra fordított idő náluk a legmagasabb a társaikhoz viszonyítva. Nekik hétköznap egyáltalán nincs szabadidejük, csak a hétvégén szórakoznak barátaikkal.

A mezőgazdaságban, háztáji gazdaságban dolgozó szülők gyermekei többet segítenek az otthoni munkákban. Míg a lányok a háztartásban tevékenykednek többet, a fiúk a ház körüli munkában.

4.3. ábra:

SZÜLŐK FOGLALKOZÁSA

IDŐMÉRLEG

A fiúk 58%-a, a lányok 43%-a sportol, ők átlagosan három órát edzenek hetente. Akik nem sportolnak, de valamilyen testmozgást végeznek, a diákok 19%-a. Ők átlagosan heti kilencven percet töltenek el biciklizéssel, gördeszkázással, vagy futballozással. A bejáró diákok átlagosan naponta majdnem egy órát (ötvennégy percet) fordítanak a lakóhelyük és az iskola székhelye közötti távolsági utazásra. Tanítás után hosszabb időt töltenek az iskolákban várva a hazautazást, miközben napi 30-50 percet interneteznek. A kikapcsolódást elsősorban a baráti találkozások jelentik. Szórakozásuk hétköznapokon a zenehallgatás, miközben más tevékenységet is végeznek. (pl. tanulnak) A tanulásra fordított idő iskolánként és évfolyamonként változik. A gimnáziumok tanulóinál figyelhető meg hétköznapokon a tanulásra fordított legmagasabb óraszám, ami átlagosan a 200 percet is meghaladja, szemben a napi 150 perces tanulási átlaggal. A lányok és fiúk közötti tanulmányi különbségek kimutathatók, mivel a lányok több időt fordítanak a tanulásra. A családi háttér, a szülők iskolai végzettsége is befolyásolja gyermekük tanulmányi idejét és átlagát.

Szintén a gimnáziumokban a legmagasabb az idegen nyelvek tanulására fordított idő is, amely heti 310 perc. Ezt követi a humán tantárgyak és a házi feladatok elkészítése. Ebből a magyar irodalom és a történelem heti 230 perc.

A szakközépiskolákban a szaktárgyak tanulására fordított idő a magasabb, a legtöbb tanulást igénylő szakmai tantárgy átlagosan heti 150 perc.

Egyes diákok minden idejüket csak a tanulással töltik, de minden iskolában előfordul, hogy néhányan a szórakozást helyezik előtérbe. Az iskolák különbözőségeit figyelmen kívül hagyva átlag napi két és fél órát tanulnak hétköznapokon. A tanulók véleménye szerint a tantervet átgondoltabban kellene megtervezni, mivel feleslegesen tanítanak bizonyos tantárgyakat, amire szerintük soha nem lesz szükségük, ezért ideális lenne a tananyag csökkentése.

A pihenés, kikapcsolódás hétköznapokon általában napi két óra, amit tv nézéssel töltenek el, vagy a társas baráti kapcsolatokat keresik.

Különórákra a lányok közül 15-16 éves korcsoportúak járnak többen, fiúk közül pedig a 16-17 évesek. A diákok harmincnégy százaléka jár különórákra, idegen nyelv vagy valamelyik tantárgy korrepetálására, amely heti két órát vesz igénybe.

Zenés szórakozóhelyeket hétvégén keresik fel, amely átlagosan heti 5 óra.

5.1. táblázat:

**A tanulók hétköznapi időbeosztása,
a legfontosabb tevékenységük alapján**

Tevékenység megnevezése	Ráfordított idő /perc
Napi tanóra az iskolában	360
Tanórán kívül iskolában töltött idő	60
Napi tanulás otthon (külön órák nélkül)	150
Étkezésre fordított idő	35
Számítógép mellett	30
Szabadidő	120

6. DEVIÁNS MAGATARTÁSOK VIZSGÁLATA

6.1. Deviancia elméleti megközelítése

A deviancia fogalmának meghatározása széleskörű, koronként és társadalmanként változó. Durkheim rámutatott arra, hogy a deviancia nem az adott viselkedés lényegéből következik, hanem az adott társadalom ítéletéből, a társadalomban elfogadott normákból, amely társadalmanként, korszakonként eltérő lehet. Minden társadalomnak megvan a normarendszere arra vonatkozóan, hogy milyen viselkedést tart elfogadhatónak.

A normától való eltérő viselkedés abnormálisnak minősül, melyeket különböző statisztikai mérési mutatókkal határoznak meg a társadalomkutatásokban. Általánosságban azok a viselkedésmódok tartoznak a deviáns magatartásformák közé, melyek alkalmazkodási zavarokhoz vezetnek, káros hatású az egyénre vagy a társadalomra, zavarják az élet normális menetét. Ide sorolhatók az öngyilkosságok, drogfogyasztás, alkoholizmus, agresszivitás, bűnözés.

A szociológia különböző elméleti hipotéziseket fogalmaz meg a deviáns viselkedések okairól. A *biológiai elméletek* a genetikai sajátosságokat vizsgálják, öröklött adottságok, hajlamok, betegségek befolyásolhatják a deviáns viselkedésformákat. Bűnözők vizsgálatakor kromoszóma rendellenességet figyeltek meg.

Pszichológiai elméletek szerint a deviáns viselkedési formák hátterében akut feszültségek tárhatók fel. A frusztráció agresszív viselkedést eredményez, amely nyomán az emberek devianciába menekülnek. *Kulturális elméletek* arra mutatnak rá, hogy azok a deviáns viselkedések gyakoriak, amiket a társadalom hallgatólagosan engedélyez. Ilyenek a szeszital és kábítószer fogyasztásra vonatkozó normák, amelyek az ember lelkiállapotát befolyásolják, de ide sorolható a dohányzás is. A kulturális értékek és normák szabályozása, társadalmanként eltérők, a különböző normarendszerek elfogadása miatt.

Anómiaelméletek a makrotársadalom jellemzőivel magyarázzák a deviáns viselkedés gyakoriságát. Durkheim szerint az öngyilkosságot a társadalom egészének jellemzőivel lehet magyarázni.

Minden társadalomban előfordul a deviancia, annak teljes megszüntetése nem lehetséges. A kutatások rámutatnak a deviáns viselkedések okaira, melyek alapján különböző intézkedések révén csökkenteni lehet a normaszegő viselkedéseket, melyek az egyént és a társadalmat egyaránt károsítják.

Míg a rendszerváltás előtt a gondolkodást is meghatározott irányba terelték, addig a 90-es éveket követően a szabadság már mindenhol jelen van. Gondolkodásban, viselkedésben,

drogfogyasztásban, italozásban. A 15-19 éves kortárs csoportokban jellemző, a negatív társadalmi hatások felerősödése, ezért fontos lenne a szülők intenzívebb érdeklődése. Ha azt tapasztalják, hogy gyermekük kedvezőtlen irányú motivációk által, negatív viselkedésmintákat utánoznak, az odafigyelés, megbeszélés, saját példamutatásuk részben prevenciót jelentene a további negatív hatásokkal szemben. Ebben az esetben az iskolák felvilágosító tevékenysége eredményesebb lehetne. Közösen a szülők és az iskola, hatékonyan foglalkozhatnának a negatív hatású ártalmak kivédésével.

A bűnelkövetéseket vizsgálva Magyarországon, az 1990 és 2005 közötti időszakban a 100 ezer lakosra jutó bűncselekmények száma emelkedett, a KSH adatai alapján. Területi dimenziókat vizsgálva azonban jelentős különbségeket tapasztalhatunk, melyek még korcsoportonként is változók. Észak-magyarországi és észak-alföldi régióban a 14-17 évesek másfélszer, a 18-24 évesek kétszer akkora gyakorisággal követnek el bűncselekményeket, mint a népességbeli arányuk. Ezért fontos, hogy régiók szintjén és megyei térségekben készítsünk különböző kutatásokat ebben a témakörben.

6.2. Rövid áttekintés társadalmunk devianciájáról

Ha a korábbi évekre visszamenőleg a statisztikai mutatókat vizsgáljuk, szembevetve, hogy 1954-től az 1980-as évek közepéig Magyarországon magas az öngyilkossági arányszám, amely csak az 1988-tól kezdődően mutatott lassú csökkenést. A rendszerváltást követő időszakban már a százezer lakosra jutó öngyilkosságok száma csökkenő tendenciát mutat, de a nemzetközi összehasonlításokban adataink most is magasak.

Az alkoholfogyasztás egy főre vetítve az elmúlt évtizedben tíz, tizenegy liter között ingadozott tiszta szeszre átszámítva. Míg a kilencvenes évek közepéig csökkenés, ezt követően növekedés mutatkozott a hazai statisztikai mutatók alapján.

6.1. táblázat: **Egy főre jutó alkoholfogyasztás, italtípus szerint (liter)**

Év	Bor	Sör	Égetett szesz italok 50 fokos szeszre átszámítva
2000	38,3	70,6	6,4
2001	33,8	71,0	6,9
2002	34,1	72,7	6,8
2003	32,2	75,1	7,1
2004	32,7	73,2	7,1

Forrás: KSH Magyar lakosság ital fogyasztási szokásai

A kábítószer-fogyasztás visszaszorítása érdekében az Európai Unió Tanácsa 2004 decemberében jóváhagyta az EU drogstratégiáját, amely 2012-ig meghatározza a Bizottság által előterjesztett cselekvési terveket. A fiatalok körében magas, és folyamatosan emelkedő tendenciát mutat a kábítószer-fogyasztók száma.

Hazánkban készült kutatások eredményei alapján a Gyermek és Sportminisztérium 2003. évi drogjelentése szerint szintén megállapítást nyert, hogy a fiatalok egyre korábban kezdik használni a tiltott szereket, sokan már 14 éves koruk előtt kipróbáltak valamilyen kábítószerrel. A drog használata már a tizennégy év alatti gyerekeknél is elterjedően van.

Míg a bűnözés 1990 előtt viszonylag alacsony volt, a rendszerváltás után jelentős mértékben emelkedett, elsősorban a vagyon elleni, az alkohol és a drog befolyása alatt elkövetett bűncselekmények száma. A kábítószerrel kapcsolatos bűnelkövetések folyamatosan emelkedtek. Ez alól csak 2003-as év volt kivétel, amikor jelentős csökkenés következett be, de az utóbbi három évben a KSH kiugróan magas adatokat közölt. Nem mindegy, hogy a drogfogyasztást normaszegő viselkedésnek tartjuk, vagy legalizáljuk. A diákok közül, sokan úgy gondolják, hogy a lágy drogok nem veszélyesek. A felvilágosító munka során az iskolákban tudatosítják, hogy ez egyáltalán nem így van. Megszűnik a motiváció, a kreativitás, amely egy idő után átmeleg a kemény drogok használatába és drogfüggőség alakul ki.

Az egyének értékrendjét, viselkedését a nevelés által lehet befolyásolni, ezért lényeges szempont, hogy a gyerekek milyen egyéni értékrendet alakítanak ki maguknak, mit fognak fel normálisként és mi számít nekik deviáns magatartásnak. Döntően befolyásolhatja értékítéletüket és viselkedésüket, ha környezetük azt sugallja számukra, hogy vannak olyan kábítószeresek amik ártalmatlanok.

A drogfogyasztó magatartás kialakulását elősegíthetik a személyiségzavarok, szerepkonfliktusok, identitásproblémák, sok esetben az iskolában átélt szorongás, kudarc, vagy a családi konfliktus. A kíváncsiságot sem szabad kifejezteni, amely baráti társaságokban is jelen van. A kapott eredmények igazolják, hogy a kortárs csoportok a legerősebb befolyással bírnak, ahol egyfajta öngazolás vagy csoportkényszer a legerősebb hatású. Lényeges tájékozódni, hogy a stresszhatásokat miként tudják feldolgozni, hogy számukra a megfelelő segítséget tudjuk nyújtani, amely által csökkenthetjük a deviáns magatartásformák kialakulását.

A dohányzást általában nem soroljuk a deviáns magatartásformák közé, holott komoly veszélyt jelent közös légtérben a passzív dohányosok számára is. Az utóbbi években jelentős

eredményeket értek el egyes országok a dohányzás visszaszorításában, ahol szigorúan megtiltották, kiszorították a közösségi életből.

Hazánkban tervszerű intézkedések sorozatára van szükség a dohányzás kirekesztésére és visszaszorítására. Különböző intézményekben és szórakozóhelyeken a dohányzás betiltásával talán némi eredményt lehet elérni a riasztó adatok javítása érdekében.

Ismeretes hazánkban a mortalitási mutatók drasztikus emelkedése. Napjainkban a dohányzás és az alkoholizmus nagymértékben hozzájárul azokhoz a kockázati tényezőkhöz, melyek a halandóság emelkedését okozzák. Ezen kockázati tényezőknek hatalmas a közgazdasági terhe. A beteg ember gyógyítása sokkal költségesebb, mint az egyes betegségek megelőzése.

A fiatalok életmódja, szokásaik kialakulása nem lehet közömbös számunkra. Személyes példamutatással, a nevelés hatékonyságával, a különböző preventív megelőzéshez szükséges koncepciók kidolgozásával a jelenleg nagyon rossz egészségi helyzetünkön némiképp javítani lehetne. Rohanó világunkban megnövekedett pszichoszomatikus betegségek, egyre inkább átformálják az egész társadalmunk mindennapjait. Ahhoz, hogy a következő generáció egészséges legyen, már most hathatósan cselekedni kell.

6.3. Zala megyei diák-ifjúság, deviáns viselkedésformáinak alakulása

A 15-19 éves serdülőkorúakra jellemző az identitáskeresés, amikor megpróbálják helyüket megtalálni a világban. Szerepet keresnek maguk számára, és ha nem találnak megfelelőt, zavar alakul ki, mivel az énkép összetevői között nem talál kongruenciát. Ha az „énideál” eltávolodik az énképétől a szerep konfúziót eredményez.

Zala megyében folyamatosan nő a mentális zavarokban szenvedők száma, melyek kapcsolódhatnak más normasértő magatartásokhoz, alkohol, drogfogyasztás vagy öngyilkossághoz.

Jelen kutatás eredménye rámutat a diákok túlterheltségére, mely által folyamatos feszültségben élnek. Ha ez még párosul az esetleges otthoni rossz légkörrel, a felgyülemlett feszültségüket esetenként normaszegő viselkedéssel próbálják oldani, amely agresszióhoz vezethet. A szorongás és az agresszió szorosan összefügg egymással. A diákok feszültségeit jelentősen az oktatási intézményeken belül lehetne csökkenteni. Sajnos az iskolákban jelen van a cigaretta, ital, kábítószer. A felvilágosító munka elérte célját, mert a mai fiatalok már tudják, hogy egészségtelen a dohányzás, kábítószer-fogyasztás, azonban ennek ellenére mégis emelkedő tendencia figyelhető meg. Az iskolák, a nevelők, a szülők összefogása segíthetne annak érdekében, hogy a tanulók egészséges életmódot folytassanak, ami egyben a

tanítás-tanulás folyamatának egyik feltétele. A megyén belül tapasztalható, hogy vannak sikeres próbálkozások, azonban az iskolák többsége nem tudja kezelni, megoldani ezt a nagyon fontos problémát, pedig a jelenben kell cselekedni, mert a jövőnket veszélyezteti. A 2002-ben a kutatást megelőző esztendőben átlagosan 1081 órát hiányoztak igazolás nélkül a gyerekek a város egyes általános iskoláiból. Voltak olyan iskolák is, ahol hatezren felüli igazolatlan órát mulasztottak. Tanköteles korú tanulók vendéglátóhelyeken, játéktermekben tartózkodnak tanítási időben. A tanulók iskolai távolmaradásai, igazolatlan mulasztásai során joggal felmerül a szülők felelőssége nem csak az általános, hanem a középiskolákban is.

A fiatalok létszükséglete, hogy bizalmasan elmondhassák problémáikat és örömeiket egyaránt. Legtöbbször nincs aki meghallgassa őket, ilyenkor népes baráti társaságokba tömörülnek, ahol szórakozásból isznak. Az alkoholfogyasztók közül a lányok 88%, a fiúk 77% csak baráti társaságban fogyaszt alkoholt.

A magatartási normák és szabályok kialakításában jelentős szerepet játszanak a diákok életében az eszményképek, mivel a mintakövetés ebben az életkorban szociális szükséglet. Megfigyelhető, hogy bizonyos baráti közösségekben a deviáns normák lesznek az újonnan belépők számára a követendő és példaértékű magatartásformák. Ezért az új belépők is meg akarnak felelni az adott közösség normáinak. Dohányoznak, először csak „divatból” de nem esik jól nekik. Esetleg kipróbálják a drogot, úgy gondolva, hogy ők is példaképpé válhatnak. A proszociális magatartást felválthatja az antiszociális viselkedés. Ilyen csoportokban ugyanis torz, „egoisztikus” motivációk válnak az egyén magatartásának mozgóképpé, nemcsak leértékelődik a tágabb közösség, hanem az egyén viselkedése ellenségesé is válhat azzal szemben. Ezért fontos nevelési feladat a proszociális viselkedés formák fejlesztése az iskolai szervezetekben.

Sajnálatos tény, hogy a középiskolás lányok, a jövődöbeli anyák nagy arányban dohányoznak. A 15-19 éves diákok 76%-a dohányzik, 63% alkoholfogyasztó és 12%-uk kipróbált valamilyen drogot. A kábítószer rohamos terjedése az iskolákban az egyént és az iskolai közösséget is veszélyezteti. Az osztályfőnökök a sikeres szocializáció szempontjából sokat tehetnek a diákokért azáltal, hogy kisebb létszámú szakkörben, önképzőkörben, vagy a tanuló motiváltságának megfelelő sportkörökben a kulturális értékeket jeleníti meg számukra. Motiválja őket az érdeklődésük szerint, valamely normatív viszonyítási csoportba való belépésére.

6.3.1. Kábítószer-fogyasztás

Megállapítható, hogy Zala megyében a kábítószer-bűnözés az elmúlt években tovább emelkedett. A rendőrségi adatok arra utalnak, hogy a jelenség nem torpant meg, a fiatalok érintettsége és veszélyeztetettsége tovább fokozódik. Megyében a marihuána, speed, extasy fogyasztása jellemző a fiatalok körében.

A serdülőkori fejlődésben konformitást növelő hatása van a közösen elfogyasztott cigarettának, alkoholnak, drognak, de a kábítószer kipróbálását legtöbb esetben a kíváncsiság motiválja. Ezt követően már tudatosan használják, amely egyfajta új ingerkeresésre ad választ számukra, olyan „örömrészt” tapasztalnak, amely által feszültségeik oldódnak. Az örömrészre mindenkinek szüksége van, azonban nem mindegy, hogy az örömrészt megküzdünk, vagy könnyen elérjük, pl. drog által, amely révén olyan pszichikai „drive” alakul ki, amely periodikus használatára készíti az egyént.

A drogfogyasztás nem csak a szervezetükben okoz maradandó károsodást, hanem sajnos motiváltságukat is elveszítik általa. Fontos feladat az utódok egészségtudatát a fiatalokban adaptálni, tudatosítani. Minden iskolában tartanak előadássorozatot a kábítószer káros hatásairól, de mégis vannak olyan tanulók akik már kipróbálták, vagy fogyasztják. A Zala megyei adatokat vizsgálva, megállapítható, hogy az országos átlageredmények magasabbak ugyan, de ha azt vesszük figyelembe, hogy a diákok negyed része a sok felvilágosítás ellenére sem tartja károsnak a kábítószer-fogyasztását, akkor az eddigieknél hathatósabb cselekvésre van szükség.

A diákok háromnegyed része úgy gondolja, hogy *„A kábítószerrel be kell tiltani, mert káros a társadalom számára”*, de 13% nem ért egyet az állítással. Ők azok a személyek, akik már kipróbálták a hatását. Vannak bizonytalankodók, (12%) akik nem tudnak, nem akarnak ebben a kérdésben állást foglalni.

Környezetüket vizsgálva megállapítható, hogy a drogokat kipróbálók a legkiterjedtebb baráti kapcsolatokkal rendelkeznek. Jellemző, hogy a szabadidejüket elsősorban a baráti társaságok körében töltik el, nem sportolnak és nincs hobbitevékenységük sem. Otthon több zsebpénzt adnak számukra, mint amennyire szükségük van. A szülői deficit drogfogyasztásra inspirálja a fiatalokat. Nincs megfelelő harmonikus légkör, a szülők általában nagyon elfoglaltak, nincsenek közös programok. Tanulmányi eredményük közepes vagy gyengébb. A segítő szolgáltatások bővítését kell tervezni és megvalósítani, hogy az egyéni felelősséget tudatosítsuk, és mélyítsük a serdülőkorban. Megfelelő iránymutatással, szabályozni tudjuk az extrém ingerkeresésüket sajátos, életkoruknak megfelelő válaszokkal, új lehetőségek kínálatával.

A kábítószer-fogyasztás és a bűnelkövetővé válás megelőzése érdekében, a Zala megyei Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztálya is segítséget nyújt az iskoláknak a bűnmegelőzés érdekében. A jogi szabályoknak megfelelő kontroll és a szankciók bemutatása, az egyéni felelősségvállalása és értékválasztás hangsúlyozása az előadások célja.

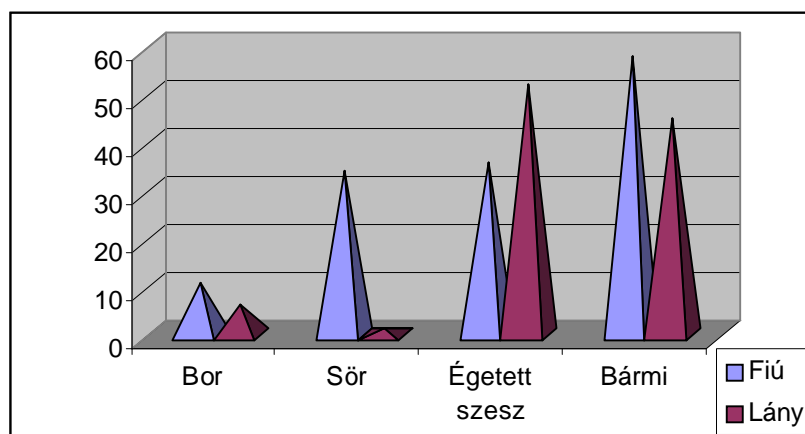
A megyén belül megtervezésre került a felvilágosító előadásokon túl olyan szemléltetési mód, amely a fiatalokat szembesíti a drog hatása alatt elkövetett bűncselekményekkel. A börtön és a kórházlátogatás alkalmával szembesülhettek, a kábítószeres szervezetekre gyakorolt hatásaival, előadásokban elhangzottak igazolásával.

6.3.2. Alkoholfogyasztás

Az alkohol sokféleképpen rombolja az egészséget, környezetet. Korunk egyik legsúlyosabb és a legtöbb szövődménnyel járó népbetegsége az alkoholizmus. Az ittas ember gátlásai oldódnak, önfegyelme, lelkiismereti kontrollja megváltozik, egész környezetére hatást gyakorol. Számos betegség megelőzhető lenne, ha csökkenne az alkoholfogyasztás. Zala megyében országosan a legmagasabb a májbetegségek száma, ami egyértelműen összefüggésben van a szeszesital fogyasztásával.

A szociokulturális tényezők között a családi háttérnek és az adott közösség alkoholfogyasztási szokásainak van a legjelentősebb szerepe.

6.1. ábra: **Fiúk és lányok alkoholfogyasztása italtípusonként**
(alkoholfogyasztók százalékában)

A kutatás alapján, a fiatalok 63%-a alkoholfogyasztó, a lányoknak 61%, míg a fiúknak 65%-a iszik szeszesitalt. A baráti találkozók alkalmával szórakozásból isznak. Az alkoholfogyasztók közül a lányok 88%-a, a fiúk 77%-a csak baráti társaságban fogyaszt

alkoholt. A lányok magasabb arányban fogyasztanak égetett szeszt. A fiúk 58%-a bármit megiszik válogatás nélkül.

Az alkoholizmus etiológiájában a genetikai maghatározottság bizonyított tény. A szülők alkoholista környezetében gyakrabban válik a gyermekük is alkoholistává. A kapott eredmények alapján a szülők 10%-a tartozik a „rendszeres alkoholfogyasztók” közé. A családban a rendszeres alkoholt fogyasztók fiúgyermekai általában követik a szülők magatartását.

A családon kívüli közvetlen szocializációs színtér nagy hatást gyakorol az egyénre. A korcsoportokat vizsgálva a lányok esetében a tizenöt évesek (akik még a középiskola kezdetén vannak) között nincs rendszeres alkoholfogyasztó. A közvetlen környezetük, még nem gyakorolt rájuk túl nagy hatást ezen a téren. A zenés szórakozóhelyekre jóval kisebb arányban járnak, mint a felsőbb osztályokban tanulók. Lányok körében, ahogy magasabb osztályokba lépnek, egyre gyakrabban látogatják a szórakozóhelyeket, és annak arányában emelkedik az alkoholfogyasztásuk.

A fiúknál a 9. osztályban a legmagasabb a rendszeres szeszesített fogyasztók száma, ők így akarnak kitűnni és nagyvá lenni társaik előtt. A 10–12 osztályokban a kezdeti magas szám kissé mérséklődik, majd stagnál. Azok a diákok, akik a középiskola kezdetén státuszt akarnak szerezni maguknak azzal, hogy rendszeresen isznak a barátok körében, a következő években már kevesebben akarnak versenyre kelni a többiekkel.

A fiúknál a gimnáziumok tanulói között, valamivel alacsonyabb a rendszeresen alkoholt fogyasztók száma, mint a szakközépiskolákban. A lányok esetében különbségek nem tapasztalhatók.

6.3.3. Dohányzási szokások

2000-ben országosan a nők 23%-a, férfiak 38%-a dohányzott napi rendszerességgel, amely tovább növekedett, mert 2003-ban már 25%-ra és 42%-ra módosult. A korcsoportokat vizsgálva a 65 év felettiéknél kedvezőbb, míg a fiatalok körében a legmagasabb volt a dohányzók aránya.

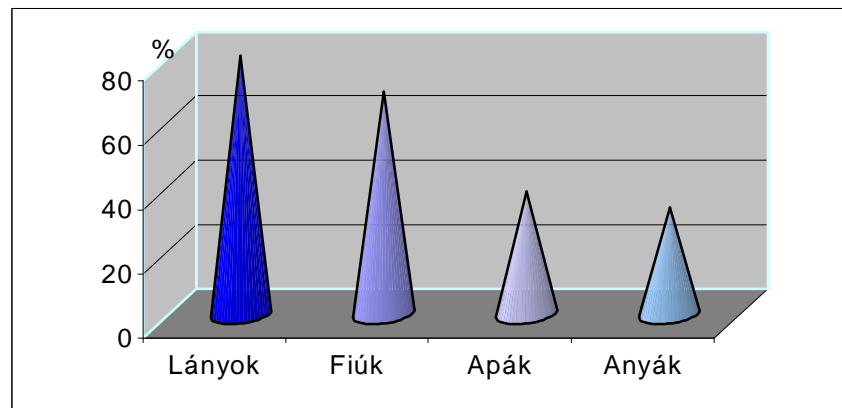
A dohányzással összefüggő halálesetek száma Magyarországon az 1990-2000 közötti időszakban évi 20 százalékra becsülhető. A korai halálozások csökkentésének egyik feltétele, hogy minél kevesebb gyerek kezdjen dohányozni, mert a fiatalok vannak a legjobban veszélyeztetve a „mintaadók” (szülők, pedagógusok, felnőttek) által. Nem hatásosak azok a programok, melyek csak az előadásokra épülnek. A szemléltetés, amelyek konkrétan

bemutatják a dohányzás káros hatásait sokkal célravezetőbbek. A mai fiatalok az első cigarettát 10-14 éves korban fogadják el, főleg társaiktól.

A kilencvenes évek közepétől nőtt a 18-24 éves nők körében a dohányzás. Sajnálatos tény hogy a középiskolás lányok, akik egyben a jövőbeli anyák lesznek, többségben dohányoznak. A szülőket túlszárnyalva, kétszer annyian dohányoznak a gyermekeik, az anyák 32 százaléka, az apák 38 százaléka cigarettázik.

6.2. ábra:

Dohányzás a családban

A nikotin káros hatásairól szóló felvilágosító munka elérte célját. A fiatalok már jól tudják, hogy milyen veszélyeket rejt, ha szenvedélyükké válik. A további nevelő hatásokkal talán elérhető lenne, hogy a jövőben még „divatból” se gyűjtsanak rá. A megkérdezettek 81%-a nagyon jól tudja, hogy a dohányzás káros az egészségére, mégis dohányzik. A dohányzó lányok 51%-a már 10–15 éves korától elkezdte a dohányzást, míg a fiúknak a 44%-a. A rendszeres dohányosok átlagosan napi 10 szál cigarettát szívnek. Arra a kérdésre, hogy miért dohányoznak, a 15, 16, és 17 éves lányok 42%-a válaszolta, hogy „nem esik jól, de dohányzom”. A fiúk minden korcsoportjába tartozók, a lányok közül a 18–19 évesek többsége válaszolta, hogy „azért dohányzom, mert szeretem az ízt, jólesik”. A fiatalok 17%-a azonban *divatból* dohányzik.

Érdekes képet kapunk, ha a családokat megvizsgáljuk annak alapján, hogy ki, vagy kik dohányoznak otthon. A gyermek szokásait miképpen formálja, alakítja követendő példának tekintik-e esetleg azt aényt, ha a szülő otthon dohányzik.

A vizsgálat szerint, ahol a szülők mindketten dohányoznak, ott a gyermekük nem dohányzó lesz az esetek többségében, ők egyáltalán nem gyújtanak rá. Az a kisebbség aki mégis rászokik, nagyon erős dohányos lesz, rendszeresen és sokat cigarettázik, ez 9%. Ahol az apa dohányzik de az anya nem dohányzó, ott a fiúk többsége lesz dohányzó, az apát tekintik

példaképüknek. Követendő példának tartják, hogy ők is a dohányosok táborába tartozzanak. Ugyanez megfigyelhető a lányok esetében, akik dohányozni fognak, ha az anya cigarettázik.

A baráti társaságok hatása, befolyása, azonban sokkal nagyobb, mint a családé. A családok 45%-ában csak a fiatalok dohányoznak

6.2. tábla: **Dohányzási szokások a korcsoportonként megkérdezettek százalékában**

Megnevezés	Összes dohányzó	Ebből: 10–15 éves korától dohányzó	Dohányzó anya	Dohányzó apa
Összesen	76	48	33	38
Fiúk összesen	69	44	33	39
15 éves	77	64	33	48
16 éves	69	34	33	41
17 éves	67	25	45	29
18–19 éves	62	39	22	34
Lányok összesen	80	51	33	37
15 éves	77	45	37	35
16 éves	76	49	31	38
17 éves	86	56	36	40
18–19 éves	82	52	26	34

Forrás: A zalai diák ifjúság életmódbeli sajátosságai, 2004

6.4. Lányok és fiúk deviáns szokásai korévenként

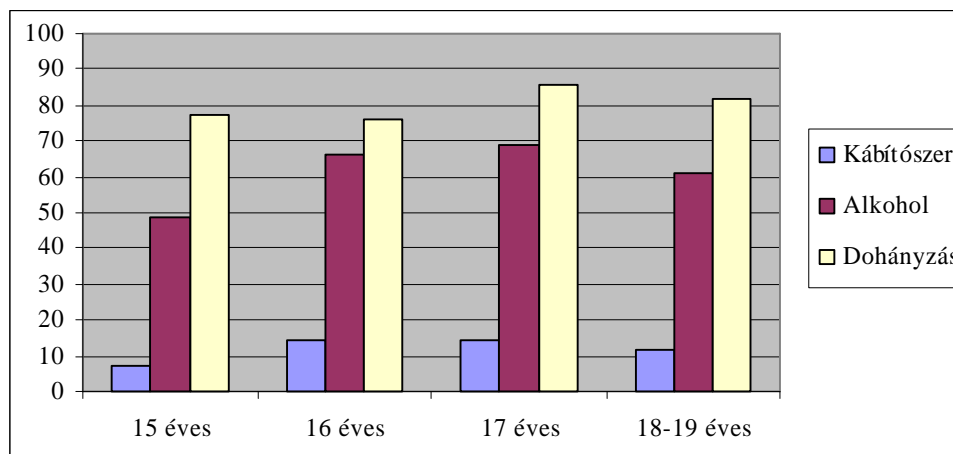
A tanulókat már gyermekkorukban olyan információ halmaz éri közvetve és közvetlenül a tömegkommunikáción keresztül, hogy egyre többen lesznek koraérettek. A középiskolák tanulói pedig egyre inkább a felnőtt világ részévé kívánnak válni. Ezért a szocializációs környezetükből igyekeznek átvenni mindazt, ami alapján őket a felnőtt táborba sorolják. Így a deviáns magatartásformák utánzása is bizonyos esetekben az életük részévé válhat. Az iskola a szocializáció egyik legfontosabb intézménye, ahol a társadalmi elvárásokat és normákat közvetíthetnék a diákok felé. Az egészség érték közvetítő eszközrendszere mindenképp az iskola nevelő hatása lehetne. Az egészség megőrzése érdekében a pedagógusok képesek a diákok gondolkodásmódját befolyásolni az egészség, az egészséges életmód mint érték elfogadásában is.

Kutatásokban igazolt az alkohol és kábítószer-függőség összekapcsolódása, továbbá a dohányzás köztes szerepe.

A legújabb kutatások szerint a nők esetében, gyorsabban és kevesebb idő alatt alakul ki az alkoholizmus és hamarabb válnak drogfüggővé is mint a férfiak.

A lányok deviáns szokásait vizsgálva kitűnik, hogy a pedagógusok nevelőmunkájára nagy szükség van. Míg a 15 éves lányok 7%-a kábítószer fogyasztó, addig a 16 éveseknél ez már megkétszereződik. A fiúknál ilyen drasztikus növekedés nem tapasztalható, azonban 15 évesen ők már magasabb arányban tartoznak a drogfogyasztók közé.

6.3. ábra: **Lányok deviáns szokásai korévenként (%)**

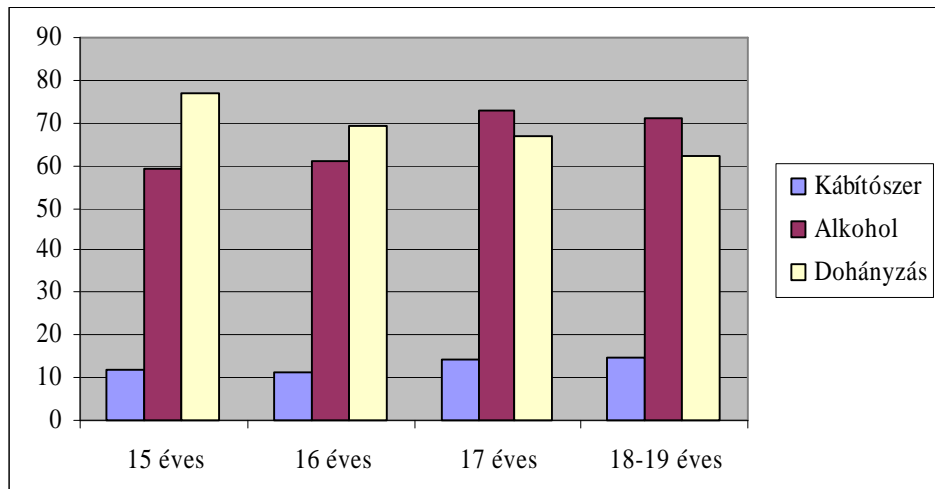

Iskolai nevelő hatás nélkül az életkor emelkedésével egyre több fiatal válhat drogfüggővé. Zala megyében a kábítószerrel való visszaélés miatt az eljárás alá vont személyek megoszlása az elmúlt években a 18-21 évesek korcsoportjában volt a legmagasabb. A Zala Megyei Drogambulancián nyilvántartottak száma folyamatos növekedési tendenciát mutat, és évről évre emelkedik a 18 év alatti fiataloknak a száma, akik egészségügyi ellátásban részesülnek kábítószerrel való visszaélés miatt.

Az alkoholfogyasztás a lányok minden korévében alacsonyabb mint a fiúk, kivéve a 16 éveseket, ahol a lányok 66% a fiúk 61%-a fogyaszt alkoholt.

A lányok többet dohányoznak, mint a fiúk, kivéve a 15 éveseket ahol egyenlő az arány a fiúk és a lányok között.

6.4. ábra:

Fiúk deviáns szokásai korévenként (%)

2000-ben az Európai Tanács nizzai ülésén elfogadták a társadalmi kirekesztődés elleni küzdelem közös célkitűzéseit. Ennek kapcsán a tagállamok különböző akcióterveket és célkitűzéseket dolgoznak ki a társadalmi kirekesztődés kockázatának megelőzése érdekében. Feltáró elemzések készülnek, hogy a társadalmi kirekesztődés okait és folyamatait feltárják. Azok az emberek, akik a deviáns magatartásformákat követik, sok esetben válnak az ital vagy a kábítószer rabjaivá. Hatásuk alatt képtelenek magatartásukat kontrollálni, ami miatt a társadalom kirekesztettjei közé tartozhatnak.

Ennek érdekében fiataljainkat sokkal nagyobb gonddal és törődéssel kell körülvennünk, a társadalom minden szocializációs színterén egyetemlegesen.

7. TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK HATÁSA A FIATALOK VALLÁSI FELFOGÁSÁBAN

7.1. Vallásosság

A társadalom többsége szerint a vallás jelentése nyilvánvaló, érthető, mégis a szociológiában, filozófiában, pszichológiában és egyes tudományterületeken belül, valamint a politikai életben különböző megfogalmazások és tézisek születtek. A kutatók között sincs egységes álláspont, definíció, általánosan elfogadott meghatározás nem létezik. Mégis több évszázada különböző meghatározások és megfogalmazások születtek a vallási élet alakulását definiálva. A társadalmi változások hatásai mindenkor megfigyelhetők a vallási élet alakulásában. A tudományos megfogalmazások és definíciók közül némelyek a társadalom alakulását jelentősen befolyásolták a rendszerváltoztatása előtt.

Emil Durkheim: vallást a szent (szentség) és profán közti különbség alapján definiálja.
Max Weber: azt hangsúlyozta, hogy a vallás a társadalmi változás legfontosabb forrása. A vallási eszmék gyakran megzavarják, sőt akár forradalmian megváltoztatják a fennálló társadalmi rendet.

Karl Marx: megfogalmazása szerint a vallás „a nép ópiuma”, mivel eltereli a figyelmet az evilági egyenlőtlenségekről és igazságtalanságokról a túlvilági élet ígéretével.

Lenin: a vallást szélsőségesen elítélte, mint ami kihatással volt társadalmunk elmúlt időszakára. Szerinte „a legveszélyesebb fajta „förtelen”, a legundorítóbb „fertőzés”. Isten szellemi ideáját tartotta a legveszedelmesebbnek.

Egyes kutatók a szekularizáció kifejezést különböző megfogalmazásban, értelmezésben használták, amely vallástudományi, vallásszociológiai, teológiai és egyben politikai fogalom. Az első szekularizációs elmélet szerint, míg a racionális gondolkodás egyre nagyobb teret nyer majd a társadalomban, addig a vallás gyengülni fog és az egyház befolyása pedig fokozatosan megszűnik. A tizenkilencedik században már számos szerző a vallás fokozatos elhalását, eltűnését jósolta meg, míg voltak akik cáfolták. Durkheim a társadalmi munkamegosztásról c. könyvében azt írta: „hogya van olyan igazság, amelyet a történelem vitathatatlanul bizonyít, akkor az az, hogy a vallás a társadalmi életnek egyre kisebb részét öleli át.” (Andorka 2003, 552)

A társadalmi változás hatásának a vizsgálata, elemzése a vallás kérdéskörében ma is kiemelt téma a szociológiában. Az újabb felfogás szerint ma már nem a vallás és egyház eltűnését értik alatta hanem az átalakulását, változását. Az egyházak rugalmasabbak lettek, alkalmazkodóan viszonyulnak társadalmi szokásokhoz, normákhoz. A protestáns egyházakban országon belül is nagy különbségeket találunk. „R. Capiche svájci vallásszociológusnak a Nemzetközi Vallásszociológiai Társaság elnökének megjegyzése a társaság 1994-es budapesti konferencián: „Nem az a kérdés, hogy lesz-e vallás a jövőbeni társadalmakban, hanem az a kérdés, hogy milyen vallás vagy vallások fognak a társadalmakban élni”. Ennek alapján elgondolkozhatunk azon, hogy a vallásszociológiának nem kellene-e feladnia azt az álláspontját, hogy nem értékeli a vallásokat és nem tesz közöttük különbséget.” (Andorka 2003, 555)

Az elmúlt politikai rendszerben nagy hangsúlyt helyeztek a társadalom szekularizációjára, amely a vallás elhalásának folyamatát tervezte, elemezte. Az Állami Egyházügyi Hivatal (létrehozása után, 1951) különböző programokat dolgozott ki az ifjúság átnevelésére. Kommunista erkölcs volt a nevelés alapja, melyet párthatározatokban fogalmaztak meg célkitűzésekkel együtt. Megállapították „a vallás elhalása hosszú folyamat lesz, amely nem

fejeződik be a szocializmus teljes felépítésével. Biztosítani kell, hogy a tanuló ifjúság céltudatos világi nevelőmunkában részesüljön. Ezért a világnézeti nevelőmunkát az iskolai oktató- és nevelőmunkában kell végezni.” (Köpeczi 2004, 39)

A rendszerváltást követően az Állami Egyházügyi Hivatal megszüntetése után az iskolákban újra elkezdődhetett a vallási nevelés. Törvények biztosítják a vallásszabadságot, ami a demokráciánk alapfeltétele lett. Mindenki szabadon dönthet arról, hogy vallásos vagy ateista nézeteket vall. A történelmi egyházak kibővíthették hitoktatásukat, minden állami kontroll nélkül. A nevelés terén hangsúlyossá vált a vallások iránti tolerancia, melyet az oktatási intézmények pedagógiai programjában kiemelten meghatároznak. A hívők újra elkezdtek templomba járni, és egyre több szülő beíratta gyermekét hittanra. A fiatalok körében megnőtt azoknak a száma akik istenkeresők lettek.

A vallásosság társadalmunkban jelentős változásokat hozott, amit a különböző kutatások alátámasztanak. A rendszerváltás előtti években felnőtt generáció tagjai, a vallásos nevelés hiánya miatt, már csak hiányosan tudta a tradicionális vallási szokásokat az utódoknak átörökíteni. A „szabad vallásgyakorlás” magával hozta a „szabad egyház építését is”, amely jelenleg a fiatalok számára áttekinthetetlen. Az egyházak és vallások között sokan nem tudtak és tudnak különbséget tenni. Elég száz fő ahhoz, hogy „egyházként” a bírósági bejegyzés megtörténjen. Előfordulhat, hogy a legfurcsább elnevezésű közösségek elfogadásra kerüljenek, azt sem vizsgálva, hogy káros-e a társadalom számára. Hivatalosan jelenleg már több száz egyház létezik Magyarországon.

A vallásosság és a nevelés kérdésköre szorosan összefügg egymással. A nevelés már a családban kezdődik, amely lényegesen meghatározza a fiatalok további gondolkodásmódját, viselkedését. PISA vizsgálatának megállapítása szerint a vizsgálatokban részt vett országok közül, Magyarországon hat a legerősebben a család kulturális tőkéje a diákok életmódjára és iskolai teljesítményére. A kutatás ezért kiterjedt a család vallásos nézeteire, a valláshoz tartozására.

7. 2. Vallásosság változásának tendenciái

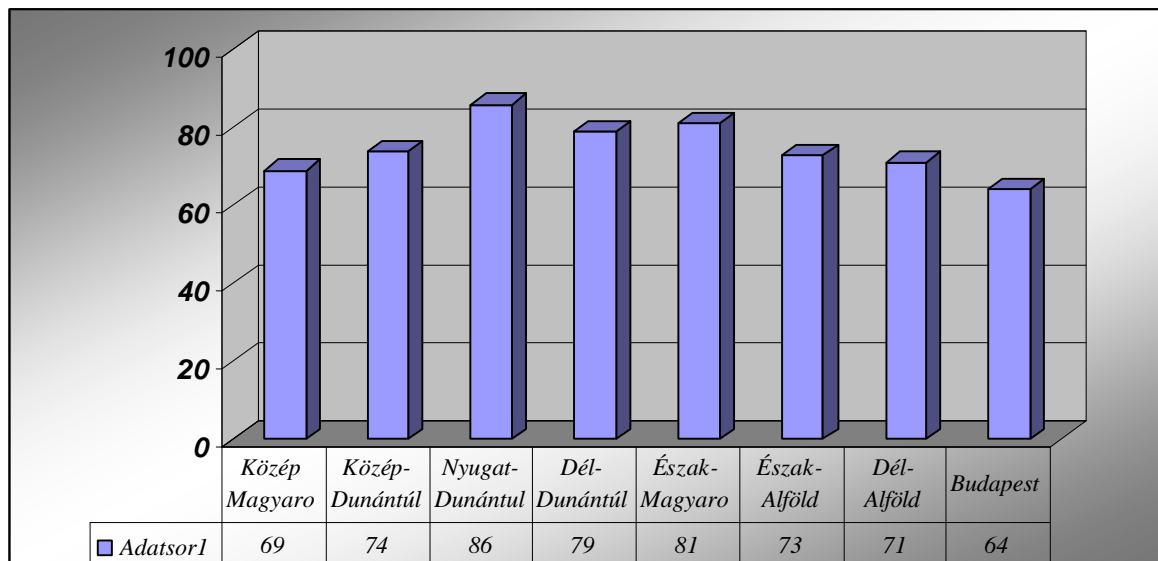
Az ezredfordulón tartott népszámlálásokhoz az Európai Unió ajánlásokat, különböző ismérveket dolgozott ki az országok részére, vallásra és felekezetre vonatkozóan, hogy az adatok összehasonlíthatóak legyenek. Társadalmunk vallásosságáról több évtizeden keresztül nem voltak ismereteink. Hosszú évtizedek után a 2001-es népszámlálás alkalmával, régi hiányt pótolva tették fel ismét a vallásra vonatkozó kérdéseket. Mégis társadalmi és tudományos polémia váltott ki. Ennek ellenére a válaszok mégis pontosak és jók voltak, a

feldolgozás után kapott adatok jól használhatók. A kérdőív szerkesztésénél a főbb meghatározások voltak iránymutatók:

- egy egyházhoz, vagy vallási közösséghez való formális tartozás
- egy egyház vagy vallási közösség életében való részvétel
- vallásos hit

A kapott adatok alapján a lakosság 75%-a tartozik különböző vallási felekezethez, amely területi különbségeket is mutat. Az eredmények alapján látható, hogy Nyugat-Dunántúl az ország legvallásosabb területe, ahol a katolikus egyházhoz tartoznak a legtöbben. Országos szinten a 15-19 éves korúak közül 66,5% tartozik az egyházakhoz, a fiúk 65%, míg a lányok 68%-a.

7.1. ábra: **Régiók, egyházhoz, felekezethez tartozásuk szerint, a 2001-es népszámlálás alapján (%)**

Forrás: KSH népszámlálási adatbázisa

A Nyugat-Dunántúl régióban csak nagyon kismértékben mutatható ki a területi különbség. A népesség 86%-a tartozik valamilyen egyházhoz. Ezen belül Vas megye lakosainak 89%-a, Zala megyének 86%-a, míg Győr-Moson-Sopron megyének 85%-a.

7.1. tábla: **Népesség vallás szerint, a 2001 népszámlálási adatok alapján (%)**

Terület	Egyházhoz, felekezethez tartozó	Ebből				Felekezethez nem tartozik	Ismeretlen
		katolikus	református	evangélikus	más egyház, felekezet		
Ország	75	73	21	4	2	14	11
Nyugat-Dunántúl	86	89	4	6	1	6	8
Zala megye	86	94	3	2	1	6	8

Forrás: KSH népszámlálási adatbázis

A népszámlálás adatai szerint a lakosság többsége hívőnek mondta magát, azonban a mélyrehatóbb vizsgálatok mégis bizonyítják a vallás fellazulását. Ma már mindenki számára biztosított a lelkiismereti és vallásszabadság, mégis megfigyelhető a vallásgyakorlás folyamatosan csökkenő mértéke. A különböző felmérések egyértelműen bizonyítják, hogy akik vallásosnak tartják magukat csak kis részük jár rendszeresen templomba, és még kevesebben élnek „vallásos életet”.

7.3. Vallásosság több dimenziós vizsgálata

A társadalmi normák változása hatást gyakorol a hívők közösségére, és a keresztény normák átalakulására.

A vallásos nevelés határfokának vizsgálatához összefoglalva, az alábbiakban felsorolt legfontosabbnak tartott vallásosság dimenziók szerepeltek a kérdőívben.

1. család vallásossága, egyházhoz tartozása
2. hit bizonyos vallási tételekben
3. rituálék gyakorlása, bennük való részvétel gyakorisága
4. vallási ismeretek (Biblia ismerete)
5. a vallás által előírt erkölcsi normák megtartása
6. hittanórák és egyházi ifjúsági rendezvények látogatása

Zala megye lakosságának 86%-a történelmi egyházakhoz tartozik, mégis meglepő eredmény, hogy a diákok 84%-a keresztény hívőnek vallotta magát. Megfigyelhetők az iskolák közötti különbségek területi elhelyezkedésük szerint, valamint iskolatípusonként. A megyeszékhelyen működő gimnáziumok tanulói közül kevesebben „hívők”, mint a kisebb városokban. Diákok vallásossága szignifikáns összefüggést mutat jelenlegi lakóhelyükkel, egyben vallásosságukat a lakóhelyi közösségek és szokások is meghatározzák.

Az eredmények igazolják a környezeti befolyás szerepét az egész személyiség identitásformálásában.

A kérdések választ adnak arra, hogy milyen életfelfogások és viselkedési normák kísérik azokat a tanulókat, akik vallásosnak mondják magukat. A vallásosság részben meghatározza a proszociális viselkedésformákat a diákok körében. A rendszeresen templomba járók között megfigyelhetők az altruisztikus motivációk viselkedésükben és véleményalkotásukban egyaránt. A szülők háromnegyed része vallásos, de gyermekeiket azok is megkereszteltették, akik nem hívők. Ebből következtethető, hogy nem vallási meggyőződésből hanem „divatból” vagy „szokásból” vették igénybe az egyházi szolgáltatást, esetleg a nagyszülők befolyására.

Társadalmi réteghelyzetüket kifejező változók és a gyerekek vallásossága közötti összefüggés megállapítható és szoros összefüggésben van az anyák társadalmi és vallási hovatartozásának jellemzőivel. Ahol nem mindkét szülő vallásos, ott az anyák egyházhoz tartozása meghatározó a gyermek számára. A szülők iskolai végzettségét tekintve az érettségivel rendelkezők körében a legmagasabb a hívők száma. A vallásos diákok közül meglepően magas a templomba járók száma, ahol mindkét szülő vallásos és a katolikus egyházhoz tartoznak. A lányok 63%-a, míg a fiúk 79%-a jár templomba, ami azért meglepő mivel a korábbi kutatások azt igazolták, hogy a lányok vallásosabbak.

Nincs szignifikáns kapcsolat a fiatalok vallásos meggyőződése és a deviáns magatartásformák között, ahol csak az ünnepnapokon vesznek részt az egyházi szertartásokon. Ők nem tartják fontosnak, hogy a keresztény tanítás szerint kell élni és templomba járni. A nem rendszeresen templomba járó, vallásos diákok egy része kipróbálta a drogot, és ugyanúgy szórakozni és italozni jár a barátokkal, mint akik nem vallásosak. Akik rendszeres templomba járók, szolidabb az életvitelük társaiknál és elégedettebbek környezetükkel is. A drogot egyikük sem próbálta ki.

7.2. táblázat: **Templomba járás a deviáns viselkedések százalékában**

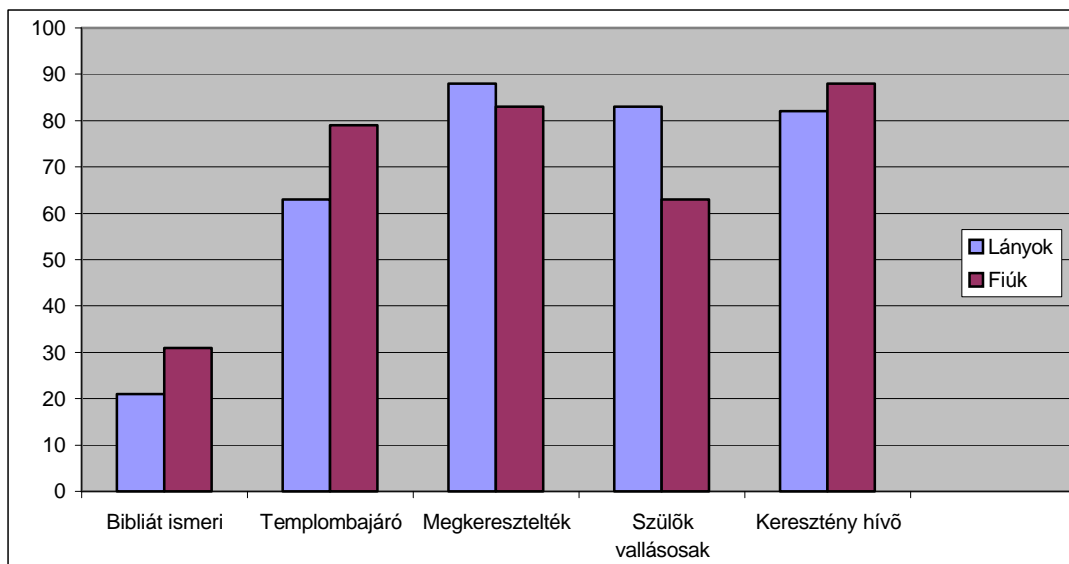
	Deviáns viselkedések	Rendszeres templomba járó (N=364)	Csak ritkán, ünnepnapokon (N=495)	Nem jár templomba (N=382)
1.	Dohányzó	21	31	24
2.	Alkoholfogyasztó	15	23	25
3.	Kábítószer kipróbálta	-	4	8
4.	Zenés szórakozóhelyekre jár	9	32	27

A fiataloknak majdnem fele úgy gondolja, (40%) hogy „*Minden ember számára fontos lenne, hogy higgyen Istenben*” amivel a kisebbség (38%) nem ért egyet, és 22%-uk még bizonytalan ebben a kérdésben.

A Bibliai történeteket a diákok 25%-a ismeri annak ellenére, hogy kultúrájának és különböző művészetek megértésének az alapja.

Az egyházak által tartott ifjúsági összejöveteleken csak kevesen vesznek részt (4%), ahol baráti kapcsolatokat nem alakítanak ki.

7.2. ábra: **Vallásosság a diákok és családjuk életében (%)**

A szabad vallásgyakorlás jogát demokratikus államunkban már senki nem vonja kétségbe, mégis beigazolódnak a szekularizációban megfogalmazott tézisek, mely szerint a vallás nem fog megszűnni, hanem az egyházak átformálódnak, átalakulnak. Nyugat-Dunántúl az ország „vallásos” területei közé tartozik, mégis észrevehető a szekularizáció folyamatai, amelyeket a diákok körében végzett „vallásra” kiterjedő vizsgálat is alátámasztott.

8. MAGYAR KÖZÉPISKOLAI DIÁKOK SZLOVÉNIÁBAN ÉS HORVÁTORSZÁGBAN, A KUTATÁS TÜKRÉBEN

8.1. Magyarság a határon túl

A magyarok elszórtan élnek a világban de kisebbségi közösségeket alkotnak az európai és tengeren túli országokban, amely természetessé teszi a szélesebb területi együttműködést. A kapcsolatok működtetését szolgáló csúcsszervezet a Magyarok Világszövetsége. A horvátországi és szlovéniai magyarok kapcsolatban vannak a Magyarországon kívül élő magyarokkal és a Magyarok Világszövetségével is.

Az elmúlt évtizedekben a határon túli magyar közösségek drasztikus fogyása volt a jellemző a népszámlálási adatok alapján. Hozzávetőlegesen háromszázezer fővel csökkent a Kárpát-medencei magyarság lélekszáma. Egy évtized alatt másfélszer annyi magyar „tűnt el”, mint ahány magyar Kárpátalján, Horvátországban és Szlovéniában együttvéve él a statisztikai adatok alapján.

A határon túlnyúló együttműködési hálózat kiépítése, nem csak a regionális, hanem helyi szinten is szükséges, amely kooperációt tesz lehetővé és megalapozza a kölcsönös bizalmat, nem csak gazdasági, hanem az oktatás és kulturális téren is. Európát a regionális sokszínűség jellemzi, így azokat meg kell őrizni és továbbfejleszteni. Zala megyének is fontos a határmenti régiókkal való együttműködés, mivel hidat képeznek a saját és szomszédos országok között. Ilyen együttműködések a „Rába-Mura négyes határkörzet”, Ausztria, Magyarország, Szlovénia, Horvátország, egymáshoz közelfekvő tájai, és az Alpok-Adria térségben működő határokon átnyúló együttműködés.

A diák-ifjúság kutatás Szlovéniában a Lendvai Kéttannyelvű Gimnáziumban, Horvátországban az Eszéki Gimnázium és Szakközépiskolában készült.⁷

8.2. Szlovéniában élő magyarok történeti és demográfiai áttekintése, oktatási rendszere

A Szlovéniában élő muravidéken magyar kisebbségek két csoportját találjuk. Az első világháború előtt az őrségek Vas vármegyéhez, míg a lendvaiak Zala vármegyéhez tartoztak, akiket jelenleg is erős szálak fűznek Magyarországhoz.

⁷ Lendván kétnyelvű tanítás mellett döntöttek, azaz egyetlen tanórán belül magyarul és szlovénul is folyik az oktatás, míg Horvátország Eszéki Gimnázium és szakközépiskolában csak magyar nyelvű az oktatás van.

Az 1980-as években felerősödött a magyarság asszimilálódása, az elvándorlás és a vegyes házasságkötések révén. A független Szlovéniában 1991-ben megtartott népszámlálás adatai szerint a magyar közösségek létszáma a korábbi 20-25 ezer főről 8.503 lélekszámra csökkent.

8.1. tábla: **magyar lakosság foglalkoztatási csoportjai 1991-ben**

Foglalkoztatási csoport	NVT ⁸	Muraszombat	Murántúl	Többi	Összesen
Külföldön	456	5	23	19	503
Munkaviszonyban	3448	89	123	434	4094
Munkanélküli	493	5	23	43	564
Háztartásbeli	347	5	10	47	409
Gyerekek, tanulók, egyetemisták	298	22	17	97	1334
Munkaképtelenek	178	1	6	5	190
Nyugdíjasok	1083	30	34	216	1363
Többi	38	0	3	5	46
Összesen	7241	157	239	866	8503

Forrás: Kisebbségek és határon átnyúló együttműködés az Alpok-Adria térségben p.289

A 2002-ben tartott népszámlálási adatok alapján további nagyarányú csökkenés jellemző a magyar nemzeti közösségek lélekszámát vizsgálva.

8.2. táblázat: **A nemzetiségileg vegyesen lakott terület lakosainak összetétele nemzeti hovatartozásuk szerint, az 1981 és 2002 közötti időszakban**

Közigazgatási Egység	Összesen			Magyarok			Összetétel %-ában		
	1981	1991	2002	1981	1991	2002	1981	1991	2002
Dobronak- Dobrovnik	1.643	1.561	1.307	1.015	928	616	61,8	59,4	47,1
Hodos-Hodoš	495	459	356	361	316	159	72,9	68,8	44,7
Lendva-Lendava	12.550	12.276	11.151	6.008	5.309	3.917	47,9	43,2	35,1
Moravske Toplice	7.236	6.798	6.151	638	467	351	8,8	6,9	5,7
Šalovci	2.584	2.147	1.718	295	223	169	11,4	10,4	9,8
Összesen	24.508	23.241	20.683	8.317	7.243	5.212	33,9	31,2	25,2

Forrás: A Szlovén Köztársaság Statisztikai Hivatala: Népszámlálás, 1981, 1991 és 2002.

⁸ NVT= nemzetiségileg vegyesen lakott terület

Az 1981-es népszámlálási adatok szerint a vizsgált területen 8.317 lelket számláltak, míg 2002-ben csak 5.212 főt, ami azt jelenti, hogy a magyar nemzeti közösség tagjainak száma ebben az időszakban 37,3 százalékkal csökkent. A drasztikus csökkenés indokolja, hogy a Szlovéniában élő magyarok élethelyzetének alakulásait már a fiatalság körében figyelemmel kísérjük. A kutatások, új eredmények feltárása szükségszerű és nagy jelentőségű, mivel fontos megismerni a magyar kisebbségben élő diákok gondolkodását, szokásait, életük alakulását. Pár év múlva felnőttként, a jövőjükéről már ők fognak dönteni.

Lényegesen csökkent a huszonöt éven aluli fiatalok korcsoportja, az idősebbek aránya azonban meghaladja a fiatalokét. A magyar lakosság, kor szerinti megoszlása az országos átlaghoz viszonyítva az elöregedésről tanúskodik. A születési arányszám jóval alacsonyabb, mint Szlovénia összlakosságánál. A magyarság helyzete rendezett, az ország Alkotmánya őshonos közösségnek tekinti őket, akik kiépítették a kulturális autonómiát. Regionális szinten Zala megye és a muravidéki magyarok szervezetei között jól működő oktatási és kulturális együttműködés van. 1986 óta minden évben *együttműködési megállapodás* megkötésére kerül sor a Muravidéki Magyar Nemzeti Öngazgatási Közösség, valamint Zala Megye Közgyűlése között, amely regionális szinten az oktatás és a művelődés terén biztosít lehetőségeket. A megállapodásokban részletesen megfogalmazzák az együttműködés formáit. Szlovénia szintén csatlakozott az EU tagállamaihoz, így a határellenőrzések megszüntetésével még jobban megerősödött Zala megyével a kulturális kapcsolatuk. Az Alkotmány biztosítja a nemzeti hovatartozás szerinti nyelvhasználatot, és az állam támogatja a magyar kisebbségi közösségek anyaországgal történő kapcsolattartását. A magyarság megmaradása érdekében különböző projektek és intézkedések születtek.

Lendva Zalaegerszeg testvérvárosa, Szlovénia keleti részén a Szlovén-Horvát-Magyar határ közelében, a Mura folyó mellett fekszik. A város lakóinak száma 13800 fő, összetételét tekintve szlovének, magyarok és más nemzetiségiek lakják.

Nemzetiségileg vegyes területeken törvény rendeli el a kétnyelvű oktatást. A Murántúl szlovénok és magyarok lakta vidékein érvényesülő kétnyelvű nevelési és oktatási modell a kétirányú nyelvmegőrzési modellek közé tartozik. Legfőbb jellemzője, a kétnyelvű oktatás, ahol közös tagozatokba járnak a különböző nemzetiségű és anyanyelvű tanulók. Mindkét nyelv, minden tantárgya tanítási nyelvnek számít, ami abban nyilvánul meg, hogy bizonyos időközönként áttérnek egyik nyelvről a másikra, így egyetlen tanórán belül magyarul és szlovénul is folyik az oktatás. A tanítás folyamatában, valamint az iskola beszélt és írott ügyvezetésében, mindkét nyelv, két etnikai közösség egyenjogú helyzetének megvalósítását veszik alapul. Lényeges feladat a minőségi nevelő-oktató munka által biztosítani a tanulók

számára az egyenlő továbbtanulás lehetőségeit, és ezzel az etnikai közösségek szociális struktúrájának zavartalan fejlődését. Ez a modell a szlovén nemzetiségű tanulókat is gazdagítja. Fejlesztik tudásukat, lehetőségeiket, betekintést nyernek a két etnikai közösség kultúrájába és nyelvébe. Ezáltal elérhető a nemzetiségi szempontból vegyesen lakott területek kulturális értékeinek megőrzése.

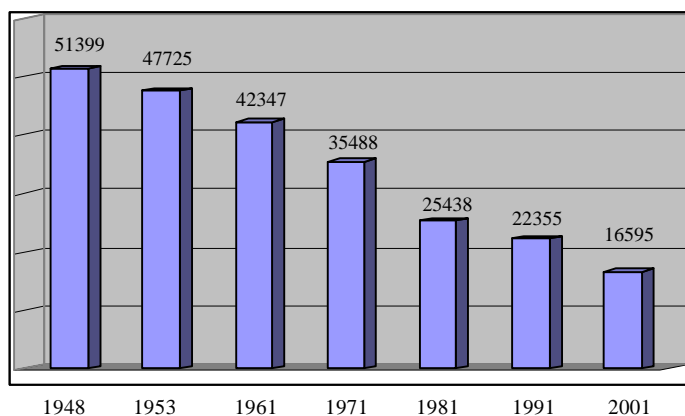
A statisztikai adatok szerint, a muravidéki iskolákban folyamatosan csökken a magyar diákok létszáma. A Lendvai Kéttannyelvű Középiskolában a 2004/2005-ös tanévben kétszáznyolcvan diák tanult, akik együttműködési kapcsolatot, rendszeres közös programokat alakítanak ki a Zala megyei Lentiben a Gönczi Ferenc Gimnáziummal.

8.3. Horvátországban élő magyarok történeti és demográfiai áttekintése, oktatási rendszere

A magyar népesség csökkenése ezen a területen már 1910 óta folyamatosan érzékelhető. Az 1991-es népszámlálás alkalmával 23.355 fő volt a magyarok száma, amely azóta folyamatosan nagy mértékben csökkenő tendenciát mutat. Tíz évvel később 2001-ben már huszonöt százalékkal kevesebb volt a magyarság száma, amely 16.595 főre csökkent, ez az ország népességének a 0,3 százalékát jelentette.

8.1. ábra:

**Horvátországi magyarok számának csökkenése
1948 – 2001 évek között**

Az 1991-es népszámlálás szerint a magyar népesség 15-19 éves korcsoportjához tartozók összesen 900-an voltak, ebből 452 fiú és 448 lány, mely a magyar népesség 4,88 %-át tette ki. A háború után teljesen összeomlott a magyar nyelvű oktatási rendszer, nagyon sokan elhagyták otthonukat.

Az eszéki híd a Dráva legfontosabb átkelőhelye, melyet annak idején a rómaiak is felrobbantottak, és a délszláv háború sem kímélte. A helyreállítások során elsőként építették újjá. A pusztítások nyomai még ma is láthatók a magyarlakta területeken. A kutatásban

résztevő eszéki magyar középiskolában tanulók családja közül sokan menekült státuszban éltek 2004-ben. Sajnálatos, hogy a szerb agresszió idején szünetelt a magyar kisebbség anyanyelvi oktatása, amely kihatással van a közösségekre. A magyar középiskolában tanulók létszáma jelentősen lecsökkent.

8.3. táblázat: **Magyar tannyelvű általános és középiskolák, osztálytagozatok száma, tanulók és pedagógusok létszáma**

	Tanév									
	1988/89	1989/90	1990/91	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98
ÁLTALÁNOS ISKOLA										
Iskolák száma	13	13	-	-	-	1	1	1	11	7
Osztály tagozatok száma	49	48	-	-	-	2	4	4	28	22
Tanulók (fő)	627	598	-	-	-	10	26	25	231	235
Tanítók (fő)	59	58	-	-	-	2	7	9	48	42
KÖZÉPISKOLA										
Iskolák száma	1	1	-	-	-	-	-	-	-	3
Osztály tagozatok száma	16	17	-	-	-	-	-	-	-	4
Tanulók (fő)	143	148	-	-	-	-	-	-	-	27
Pedagógusok (fő)	19	19	-	-	-	-	-	-	-	23

Forrás: Kisebbségek és határon átnyúló együttműködés az Alpok-Adria térségben, (p.189)

Az asszimilációs hatások itt is jelen vannak, vegyes házasságok, és a születések csökkenése miatt, de a Magyarországra irányuló migráció is jelentős. A magyar kisebbség zöme kelet-Szlavóniában és Baranyában tömörül, akikkel a határon átnyúló együttműködés kialakítását, és támogatását az anyaország folyamatosan elősegíti.

A hagyományok ápolása már az 1991-es háborút megelőzően jelentős szerepet játszott a horvátországi magyarság körében. A Horvát Dunamente területén a háború után csak 1998-ban alakulhattak újra a civilszervezetek. 1995. áprilisában Eszéken írták alá a Magyar-Horvát Kisebbségvédelmi Egyezményt, majd megalakult a Magyar-Horvát Kisebbségi Vegyes Bizottság. A Horvát országgyűlés 2000 májusában, végre elfogadta a rég várt törvényeket, többek között az etnikai és nemzeti közösségek, illetve kisebbségek nyelvén történő oktatásáról és nevelésről szóló törvényt is. A kisebbségek jogainak védelmére Horvátországot számos nemzetközi jogszabály is kötelezi.

Magyarok a volt közösségekben
az 1971 és 1991-es népszámlálási adatok szerint

Volt Községközi Közösségek	Magyarok száma a volt Községközi Közösségekben összesen			Magyarok száma a volt Községközi Közösségekben százalékarányban		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991
ZágrábVKK	1425	1269	1208	0,19	0,15	0,13
Bjelovar KK	6095	3670	2690	1,56	0,99	0,75
Dalmácia KK	207	510	726	0,06	0,06	0,08
Horvát Zagorje KK	17	26	26	0,01	0,02	0,02
Karlovac KK	57	59	63	0,03	0,04	0,04
Lika KK	25	20	20	0,02	0,02	0,02
Eszék/Osijek KK	25292	18169	15895	2,95	2,10	1,78
Rijeka KK	1220	1058	1222	0,25	0,20	0,21
Sisak KK	96	89	78	0,06	0,05	0,05
Barazdín (Varasd) KK	217	184	168	0,07	0,06	0,06
Zágráb KK	537	385	259	0,25	0,18	0,12
Összesen	35488	25439	22355	0,80	0,55	0,47

Forrás: Horvát Köztársaság Statisztikai Hivatala: Népszámlálás, 1971, 1981, 1991

Mivel a horvátországi magyarság többsége Eszék – Baranya megye és Vukovár – Szerémség megye területén él, a magyar nyelvű oktatást is ezeken a területeken találjuk. A „diák-ifjúság” kutatás Horvátországban a magyar nyelvű középiskolában Eszéken valósult meg, amely az eszéki Magyar Oktatási és Művelődési Központ keretein belül működik. Gimnázium, vendéglátóipar, szállodai és bolti eladói szakközépiskolákban folytathatják a diákok tanulmányaikat.

A háborús események miatt a horvátországi magyar nyelvű oktatás is megsérült, amit a mai napig nehezen tudnak pótolni. Az Eszéki Magyar Oktatási és Kulturális Központ átadására 1999-ben került sor, ahol magyar általános iskola és gimnázium talált otthonra, majd 2000. évtől óvoda is működik.

Az eszéki magyar iskolaközpont középiskolás diákjai körében a kutatás 2004 őszén készült, amikor kevesebb tanuló iratkozott be mint a korábbi években. A szülők egy részének az anyagi helyzete nem engedhette meg, hogy a környező településekről gyermekük bejáróként az iskolát látogassa. Az utazás költségei jelentős terhet róttak a családokra, mivel a korábbi bérlettámogatást megvonták a diákoktól. A munkanélküliek száma az előző évhez

képeket közel 2%-al emelkedett, 2004 év végén Eszék-Baranya megyében csaknem 35.000 munkanélkülit tartottak nyilván.

Az alacsony tanulólétszám miatt az iskola vezetése több magyar nyelvű iskolalátogatást tervezett, hogy felmérjék az igényeket. Fontosnak tartják a magyar nyelv ápolását még azok körében is, akik nem a magyar iskolákban iratkoznak be.

2005-ben Horvátország hivatalosan is megkezdte csatlakozási tárgyalásait az Európai Unióval, belépésük után a kisebbségben élő magyaroknak, még szorosabb lehet az anyaországgal való kapcsolatuk.

8.4. „Magyar hagyományok ápolása” eredmények összehasonlítása

Horvátországban és Szlovéniában is jellemző, a magyar kultúra ápolása, amely több szinten megvalósul. Az iskolák diákjai a magyarországi kulturális rendezvényeket látogatják és vendégszereplésekben közreműködnek, amely a kapcsolatok kiépítésének a legelterjedtebb és leghatékonyabb formája. Kirándulások alkalmával megtekintik a történelmi helyeket. Regionális szinten különböző megállapodásokban igyekeznek a magyar kultúrát terjeszteni, de az államközi kulturális megállapodások is a nemzeti közösségek kulturális kapcsolatát ápolja.

Az iskolák tanóráin magyar kulturális és történelmi jellegű írásokat használnak a pedagógusok. Mindkét középiskolában fontosnak tartják a hagyományok ápolását, amelynek elősegítője az anyanyelvi oktatás.

A zalai középiskolások negyede nem tartja fontosnak a magyar hagyományok ápolását, amely elsősorban nem az oktatás és nevelés hiányossága. A globalizáció folyamata, a határok megnyílása és a média hatása az európai nemzetek egységét tudatosítja, amely jelentősen befolyásolja gondolkodásukat. A „modern” ember felfogásában sokan úgy gondolják, hogy a hagyományok ápolása csak „maradi” felfogás, amely a jelen kor emberének már semmit nem jelent. Ezzel szemben a lendvai és eszéki diákok fontosnak tartják a magyar hagyományok ápolását, amely egyértelműen kifejezi az anyanemzethez való tartozásukat. Az identitásukat és motiváltságukat a pedagógusok figyelemmel kísérik, igyekeznek felkelteni az érdeklődésüket a magyar történelem iránt. Személyiségfejlődésükben már korán beépült a magyarság tudatuk, amely az emberi kapcsolatok hálózatát kiszélesíti és pozitív befolyást eredményez. Az iskolák informális csoportközegeiben, kommunikációs folyamataiban, feldolgozzák a magyarországi iskolalátogatások tapasztalatait, amelyek pozitív hatásokat eredményeznek.

8.5. táblázat: **„Magyar hagyományok ápolásáról” adott vélemények összehasonlítása**

Terület	„Fontos a magyar hagyományok ápolása”			
	Igen	Nem	Bizonytalan	%
Zala megye	58	25	17	100
Lendva	94	0	6	100
Eszék	97	0	3	100

8.5. A családok szocializációs környezete és a diákok elégedettségének mutatói

A családok összehasonlításánál szembeűnő a lendvai és eszéki diákok családcentrikussága, amely abban is megnyilvánul, hogy ismerik a szűlők és nagyszűlők személyes adatait. Az eszéki diákok családjainak életszínvonalala alacsonyabb, mint a lendvai és zalai diákoké.

8.6. táblázat **családok életszínvonalala az átlaghoz képest**

Válaszlehetőségek		Válaszok százalékos megoszlása		
		Lendva	Eszék	Zala megye
1.	Sokkal rosszabb	-	4	-
2.	Roszzabb	9	19	13
3.	Átlagos	64	43	61
4.	Jobb	17	25	19
5.	Sokkal jobb	10	-	7
	Százalék	100	100	100

Az átlagos életszínvonalnál „sokkal rosszabb helyzetben” 4%-uk él, „az átlaghoz képest rosszabb helyzetben ” 19%-uk él. Ezzel szemben az utóbbi két helyen Zala megyében 13%, Lendván csak 9% él rosszabbul.

Mindkét helyen rendszeresen együtt étkeznek terített asztal mellett a családok tagjai, és így sokkal több időt fordítanak a napi étkezésekre és a beszélgetésekre. Hétköznapokon Horvátországban átlagosan 58 percet, vasárnaponként 125 percet, míg Szlovéniában napi 47 és 94 percet fordítanak étkezésre.

8.7. táblázat:

Problémák megbeszélése

Válaszlehetőségek		Válaszok százalékos megoszlása		
		Lendva	Eszék	Zala m.
1.	Szüleimmal	47	42	43
2.	Barátaimmal	28	26	31
3.	Tanáraimmal	8	15	9
4.	Szüleimmal és barátaimmal	11	9	8
5.	Senkivel	4	4	6
6.	Egyéb ⁹	2	3	3
	Százalék	100	100	100

Az otthoni nyelvhasználat, beszélgetések családi könyvtár különórák, a különböző kulturális intézmények látogatása, békés családi otthon, jelentős hatással bír az iskolai eredményekre, amely diákok tanulmányi eredményét befolyásolja. Lendvai gimnázium tanulóinak 4,1 az eszéki diákoknak 3,9 a tanulmányi átlaguk. A kulturális és társadalmi tőke elméletek szerint a szülők iskolai végzettsége és a család kulturális szintje a gyerekek iskolai eredményeire, és tanulmányaira kihatással vannak. Pierre Bourdieu [1978] francia oktatásszociológus szerint a társadalmi hierarchia csúcsára való feljutáshoz elengedhetetlenül szükséges az anyagi, kulturális és társadalmi tőke birtoklása, amely elit pozíciót biztosíthat. Az anyagi tőkén kívül az otthonról hozott kulturális tőke színvonala is meghatározó. Szerinte a szülői házban és baráti körben elsajátított kultúra ereje akkora, hogy az oktatás már nem képes jelentősen változtatni rajta.

James Coleman [1988] szerint az emberi tőke mércéjének a szülők iskolázottságát tekinti. A családon belüli társadalmi tőke bizonyos mértékig attól függ, hogy a felnőttek ténylegesen jelen vannak-e a családban, továbbá hogy mennyi figyelmet fordítanak gyerekeikre. Ezeket az állításokat igazolják a horvát és szlovén magyar diákok családi háttere, ahol a szülők jelentős figyelmet fordítanak gyermekeikre, családi közösségben, együttlétben töltik mindennapjaikat. Az iskolák hatékonyabb munkájának elérésében a szülői háttér segítsége mindkét területen sokkal nagyobb. A szülők és pedagógusok együttműködése bővíti a tanulók által felhalmozható kulturális tőke színvonalát, befogadását, mivel nem csak a szülők fordítanak sok figyelmet gyermekeikre, hanem mindkét iskolában a pedagógusok is.

⁹ Minden esetben rokon került megjelölésre, testvér, nagyszülő, egyéb rokon

8.8. táblázat:

A szülők foglalkozásának összehasonlítása (%)

Középiskolák	Fizikai dolgozó		Szellemi dolgozó		Nem dolgozik	
	apa	anya	apa	anya	apa	anya
Zala megye	63	46	29	38	8	16
Lendva	59	45	25	43	7	12
Eszék	68	43	19	36	13	21

A lendvai diákok szülei közül apák negyede, míg az anyák majdnem fele érettségivel rendelkező szellemi dolgozók, az eszéki diákok szüleinél ez valamivel alacsonyabb. Szlovéniában a magyar kisebbségben élő családok igyekeznek megőrizni a hagyományokat, identitásukat, ezért a szülők természetesnek tartják, hogy a kéttannyelvű középiskolában taníttassák gyermekeiket, mivel az érettségi után az egész ország területén nehézségek nélkül integrálódhatnak.

Horvátországban ugyanilyen törekvések tapasztalhatók, de ott az utóbbi években már a magyar oktatás visszaszorulása miatt többen a horvát középiskolákba írátták be gyermeküket, hogy az egyetemi továbbtanulásuk gördülékenyebb legyen.

Az egyének által átélt, érzékelt események során kialakult tapasztalati tudás, hozzásegíti a fiatalokat a véleményalkotáshoz. A táblázat bemutatja a lendvai és eszéki diákok véleménykülönbségét és elégedettségük mértékét.

A lendvai diákok a legelégedettebbek, amely jól látszik a magasabb értékelési pontszámokból. Szocializációs környezetükben nincs kisebbségi érzésük, egyenrangú állampolgároknak érezhetik magukat, nem csak az iskolában, hanem a lakókörnyezetükben is. Ezt bizonyítja az önértékelésük. Szüleikkel a legelégedettebbek, akik a ranglista első helyét foglalják el, szemben az eszékiekkel, ahol a hatodik helyen csak a 2,9-es értékelést kapták. Többen elégtelenre értékelték szüleiket, amely nem volt jellemző a másik két helyen. A szülőkkel szembeni nagyfokú elégtelenségük fő oka a környezeti státuszuk rendezetlenségéből adódhat, ezt mutatja az önmagukkal szembeni elégtelenségük is. Megítélésük szerint az életszínvonaluk kedvezőtlen.

8.9. táblázat:

Diákok elégedettségi rangsora 1-5-ig skálán

Lendvai gimnázium			Eszéki gimnázium		
Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mértékben elégedett	Rang-sor	Mivel, kivel elégedett	Milyen mértékben elégedett
1.	Szülőkkel	4,8	1.	Barátokkal	4,4
2.	Osztálytársukkal	4,5	2.	Fiatalokkal	4,3
3.	Önmagukkal	4,4	3.	Oktatás színvonalával	4,2
5.	Barátokkal	4,2	4.	Tanárokkal	3,8
5.	Mindennapi időtöltésükkel	4,2	5.	Iskolájuk színvonalával	3,4
5.	Fiatalokkal	4,2	6.	Szülőkkel	2,9
7.	Környezetükkel	4,0	7.	Osztálytársakkal	2,7
8.	Iskolájuk színvonalával	3,7	9.	Mindennapi időtöltésükkel	2,5
8.	Oktatás színvonalával	3,7	9.	TV műsorokkal	2,5
8.	Idős emberekkel	3,7	9.	Szórakozó helyekkel	2,5
11.	Tanárokkal	3,4	11.	Szórakozási lehetőségekkel	2,4
12.	Szórakozási lehetőségekkel	3,2	12.	Önmagukkal	2,3
13.	Szórakozó helyekkel	2,6	13.	Idős emberekkel	2,2
14.	Tv műsorokkal	2,3	14.	Bolti kiszolgálással	1,9
15.	Bolti kiszolgálással	2,2	15.	Környezetükkel	1,7
16.	Politikusokkal	1,3	16.	Politikusokkal	1,2

A családalapítással kapcsolatos kérdésekre a fiatalok többsége mindkét helyen fontosabbnak tartja a házasságkötést, mint az élettársi közösséget. Megfigyelhető, hogy elsősorban azok, akik rendszeres templomba járók.

8.10. táblázat:

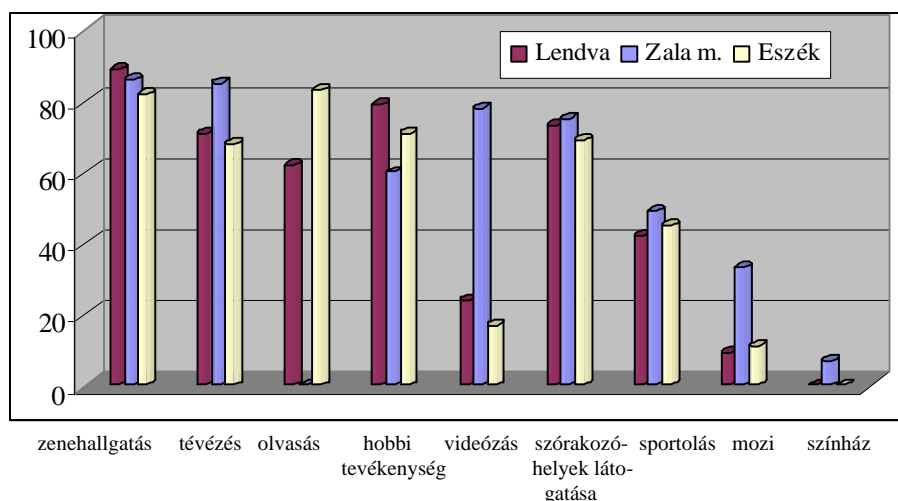
Családról alkotott vélemények

Középiskola	Az élettársi kapcsolatnál fontosabb a házasság			
	Egyetért	nem ért egyet	bizonytalan	%
Lendva	44	27	29	100
Eszék	47	30	23	100

8.6. Szabadidős tevékenységek összehasonlítása

A szabadidő eltöltésének a lényege, elsősorban a pihenés, kikapcsolódás és az egészséges stresszoldás, ami az utóbbi évtizedekben alaposan megváltozott. Hogyan és miként alakulnak ki azok a kortárs csoportok, akik elsősorban az egészséges magatartásformák irányát választják, és milyen tényezők motiválják azokat a serdülőket, akik a deviáns magatartásformákat választják a szabadidős tevékenységükben.

8.2. ábra: **Szabadidős tevékenységek összehasonlítása (%)**

Az olvasás és a hobbival eltöltött szabadidő jelentősen különbözik. Zala megye tanulói saját szórakoztatásukra nem olvasnak könyveket, de a különböző hobbitevékenységgel eltöltött szabadidős programjuk is alacsonyabb a szomszédos országok diákjainál. A tévzésre az eszékiek fordítják a legkevesebb, míg a Zala megyében élők a legtöbb időt a videózással együtt. A zenehallgatás, valamint a házibulik és szórakozóhelyek látogatása, mindhárom helyen jelentős helyet foglal el. A kulturális szokások hatása megfigyelhető mindkét középiskolában a tanulók mintakép, példaképválasztásában, mivel a média befolyása sokkal kisebb hatású, mint a Zala megyei középiskolások körében, ugyanakkor a családi minta erősebbnek bizonyul. A barátok befolyása meghatározó mind a három területen.

8.11. táblázat

Diákok példaképei

	Lendva	%		Eszék	%
1.	Barátok	27	1.	Barátok	21
2.	Családtagok	21	2.	Irodalmi, történelmi hősök	19
3.	Irodalmi történelmi hősök	15	3.	Családtagok	17
4.	Pop sztárok	13	4.	pedagógusok	15
5.	Pedagógusok	9	5.	sportolók	13
6.	Sportolók	7	6.	Pop sztárok	8
7.	Médiasztárok	5	7.	médiasztárok	5
8.	Film hősök	1	8.	filmhősök	1
9.	Politikusok	1	9.	Ismerősök	1
10.	Ismerősök	1	10.	Politikusok	0

8.7. Deviáns viselkedésformák jellemzői

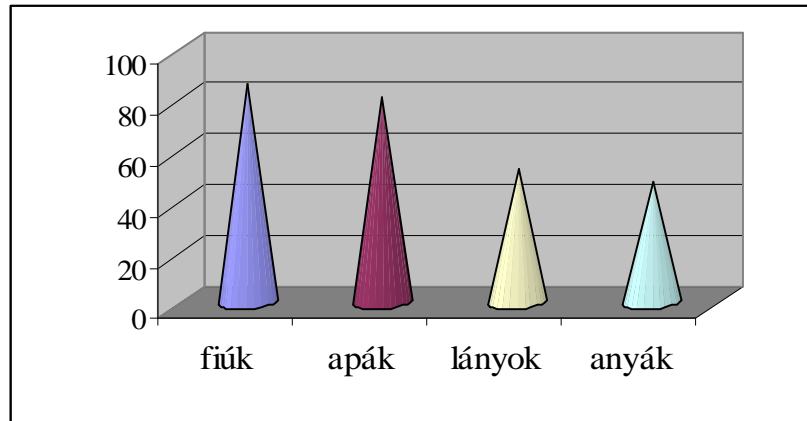
A korábbi fejezetekben már bemutatásra került, hogy a diákok az iskolák nevelő hatása által már jól ismerik a dohányzás, alkoholfogyasztás káros hatásait. A deviáns magatartásformákat, különböző motivációk befolyásolják, de a család és baráti társaságok hatása is jelentős.

A serdülőknél a nikotínexpozíció igen gyorsan alakít ki nikotínfüggőséget a kortárs csoportokban. A 15-16 éves tanulóknál szintén megfigyelhető, hogy a családok otthoni légköre, hangulata, befolyásolja gyermekük viselkedését, és akiket a család nem tud kötni, bizonyos esetekben valamiféle deviáns csoportminták után orientálódnak. A családi kötődések és kapcsolatok alakulása lendvai középiskolában valamivel jobb, amely azzal is magyarázható, hogy a szülők többen vannak együtt gyermekeikkel, akiket rendszeresen bevonnak az otthoni munkákban. Lendvai középiskolások körében a legmagasabb a dohányzók száma, amely igazolja a szociális tanulás fontos szerepét a dohányzás kialakulásában. A modellkövetés itt is megfigyelhető. A három térség közül a szülők legmagasabb arányban itt dohányoznak. Tanulók közül a fiúk többen cigarettáznak, mint a lányok. Az apák 81%, a fiúk 86%-a, az anyák majdnem fele dohányzó 47%-uk, míg a lányok 53%-a. A fiatalok a szülők dohányzása révén azt feltételezik, hogy társadalmi norma és a felnőttesség jele. A szülőkkel való együttes tevékenység és a cigarettához való könnyű hozzájárulás a dohányzást jelentősen elősegíti, a dohányzó szülők gyerekeinél. Szintén megfigyelhető, hogy a fiúk az apát, míg a lányok az anyát tartják követendő mintaképnek. Ahol mindkét szülő dohányzik, gyermekük nagyon erős dohányos lesz az esetek többségben.

A dohányzó fiúk közül mindössze 9%-uk nem gyújt rá napi rendszerességgel. A dohányzó lányok negyede csak alkalmatosan, míg a többségük naponta dohányzik. Átlagosan kevesebb mint négy szál cigarettát szívnak, míg a fiúknál a hét szál az átlagos napi adag.

8.3. ábra:

Lendva, dohányzás a családban (%)

Lendva és Eszék középiskolákban rendszeres felvilágosító munkát végeznek a pedagógusok, a tanórák alkalmával, ahol foglalkoznak az egészséget károsító hatásokkal. Magyarországról rendszeresen hívnak pszichológusokat, orvosokat, akik előadásaikban illusztrálják a drog, cigaretta és szeszesital egészségre ártalmas hatásait. A kortárs csoportok szocializációs szerepének felértékelődése leginkább a 16 éves korcsoportban figyelhető meg, amikor a beilleszkedés fokozott igényei miatt a deviáns magatartásformák jellemzői szerint akarnak megfelelni.

Az eszéki diákok közül a fiúk 69%-a dohányzó, míg a lányok közül 43% gyújt rá. Az alkoholfogyasztás az eszéki diákok körében a legmagasabb, ahol a diákok 79%-a fogyaszt valamilyen szeszesitalt, míg a lendvai középiskolában 61%-uk. Mindhárom térségben meghaladta a 10%-ot a kábítószer kipróbálása a diákok körében, Zala megyében 12%, Lendván 13%, míg az eszéki diákok 11%-a próbálta ki.

8.8. Területi különbségek

A három területen a szocializációs környezetek közötti különbségek tapasztalhatók, amit elsősorban a véleménykülönbségek eredményei mutatnak. Zala megyében a családoknak kevesebb közös programjuk van, mint a másik két területen, mivel a csonkacsaládok száma magasabb. Ugyanakkor az eszéki diákok sokkal elégedetlenebbek szülőikkel, ami összefüggést mutat a családok életszínvonalának alakulásával. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy

elégedettebbek az iskolájukkal, pedagógusokkal, mivel az iskolához való viszonyulásukat meghatározza az iskolai légkör, amit leginkább az oktatás-nevelés attitűdje alakít. Ha a pedagógusok figyelembe veszik a diákok személyiségét, képességét, a tanulók stresszoldását eredményezheti, fokozza elégedettségüket iskolai környezettel szemben. és kiegyensúlyozottabbak lesznek környezetükben, iskolájukban.

A fiatalok jövőterve a munkavégzés szempontjából mindhárom területen különböző. Zala megye iskoláiban a külföldi munkavégzést tervezik, míg az eszéki tanulók Magyarországra szeretnének jönni, a lendvai diákok viszont saját környezetükben akarnak dolgozni tanulmányaik befejezése után.

9. ÖSSZEGZÉS

A kutatás társadalmi jelentősége

A statisztikai adatok alapján nem csak országosan, hanem megyei szinten is megnőtt a kábítószer és a szeszesital-fogyasztás hatására elkövetett bűncselekmények száma a fiatalok körében. Ez tette szükségessé, hogy a középiskolákban mélyreható vizsgálat készüljön, amely feltárja a tanulók szocializációs környezetét, a serdülőkorúak gondolkodását, felfogását, elképzelését, érzelmeit és szokásait.

A kutatási célok megvalósultak, az eredmények segítséget nyújtottak a hathatós intézkedések meghozatalában, a nevelési koncepciók kidolgozásában. A „deviáns magatartások vizsgálata” c. fejezetben bemutatásra kerültek a Zala megyei diákok deviáns szokásai, amelyek rávilágítottak arra, hogy ezen a téren már kevésnek bizonyul a felvilágosító munka. A nevelést ki kell egészíteni olyan valós tények bemutatásával, mely által nem csak elképzelésük lesz a dohányzás káros hatásairól a serdülőkorú fiataloknak, hanem szembesülhetnek azokkal a veszélyekkel, amelyek közvetlenül az egészségüket károsítják. A kutatási összefoglalóban olyan javaslat készült, hogy a felvilágosító előadások eredményesebbek lehetnének, ha szemléltető módszereket alkalmaznának. Ezt követően sorkerült a kórházlátogatásra, ahol röntgenfelvételeken az orvosok elmagyarázták és megmutatták a dohányzás károsító hatásait.

A kutatás igazolta, hogy nem alakul ki a szülők és pedagógusok között olyan kapcsolati háló, ahol a folyamatos kommunikációban egymást megerősítve kifejlődne egy stabil, zárt, lokális normarendszer. Az iskola a szülőktől, míg a szülők az iskolától várják gyermekük nevelését. A szülők többsége úgy gondolja, hogy az oktatás színtere az iskola, ezért amíg ők az egész napos munkájukat végzik, a pedagógusok gondoskodjanak az oktatásukról és nevelésükről. Pénzzel, igyekeznek pótolni mindazt, amit idő hiányában képtelenek megadni gyermeküknek. Szeretet, a törődés és segítségnyújtás a fejlődésükhöz és továbbtanulásukhoz is elengedhetetlen. Előfordul, hogy otthon észre sem veszik, ha a középiskolás gyermekük hajnalban megy haza a „buliból”, így sok szülő már későn szembesül azzal a ténnyel, hogy gyermeke alkoholt fogyasztott vagy kábítószer-függő lett.

A dohányzó szülő nincs tekintettel környezetében gyermekére, ezért azokat a viselkedésformákat örökíthetik tovább, amelyek a gyermekük egészségét tönkre tehetik. Megfigyelhető, hogy azok a fiatalok, akik ezekben a családokban rászoknak a cigarettára, nagyon erős dohányosokká válhatnak.

A kutatási eredmények és javaslatok után elkészült cselekvési terv, egyértelművé tette az iskolák számára, hogy a szülői értekezletek keretén belül meghívott vendégek (orvosok, rendőrök) tartsanak előadásokat a dohányzás, alkohol és kábítószer-fogyasztás káros hatásairól és a szülői felelősségről.

Annak érdekében, hogy az iskola egészségnevelő, -fejlesztő programja hatékonyan megvalósuljon, a „diák-ifjúság” kutatási eredmények figyelembevételével, egészségnevelési csoportok közreműködésével tervezték meg Zala megyében a módszereket. Az iskolák dohányzásellenes programjának kidolgozása a szülők bevonásával készült, ami kiegészült a diákok által tervezett, kivitelezett kortársoktatásokat alkalmazó módszerekkel. Az egészségfejlesztő TEAM szakemberei (az iskolaigazgató, pedagógus, iskolaorvosok, védőnő, iskolapszichológus, gyermek- és ifjúságvédelmi felelős, testnevelő, drogügyi koordinátor) vettek részt az egészségnevelési program megtervezésében. A cél megvalósítása érdekében rövid-, közép- és hosszú távú programtervet készítettek. Rövid távú, amely azonnali beavatkozást igényel, illetve egy éven belül megoldandó feladatok közé tartozik. Ez volt a helyes táplálkozás javítása és kábítószer visszaszorítása. A középtávú, a három-négy évre tervezett célkitűzésekben fő hangsúlyt kapott a mozgáskultúra, és deviáns magatartásformák csökkentése. A hosszú távú, a nyolc - tizenkét évre tervezett, mindenek felett az „egészségügyi problémák nélküli életet” célozza. Az egészségnevelést és felvilágosítást minden középiskolában folyamatosan megtervezik. A Zala megyei középiskoláknak céltudatosabban kell bekapcsolódnia a nevelésbe, hogy a fiatalok normarendszere pozitív irányba változzon.

Az iskoláknak feladata a családi hatásokon túl a tanulók elképzeléseinek, gondolkodásának, viselkedésének formálása, alakítása. Ezért kiemelt intézkedési terv készült annak a megfigyelésére is, hogy a meghozott különböző döntések, szolgáltatások, mennyiben segítik a fiatalok felkészítését a tanulásban és a munkában. Az iskolákban miként valósul meg a követelmények teljesítése, a társadalmi normák elsajátítása. A nevelés szintjei jól elkülöníthetők egymástól, de a végső cél a személyiségformálás lehetőségének előmozdítása olyan iskolamodell keretén belül, ahol az interakciók tudatos alkalmazásával a pedagógusok szakszerű és célirányos munkát végeznek. Az iskolák megszüntetése és integrálása nemcsak a diákok továbbtanulási esélyeit csökkentik, hanem a pedagógusok hivatástudatát is. Éppen ezért a jövőben, (amennyiben szükséges) sokkal tervszerűbben kell előre megtervezni és kidolgozni az iskolák összevonásának koordinációját. Bebizonyosodott, hogy a diákok többsége vallásosnak tartja magát, így a megyei intézkedési terv elkészítésében az egyházak képviselőit is bevonják, hogy az „ifjúságot segítő koordinációt” még eredményesebbé tegyék.

Az is bebizonyosodott, hogy a megyén belül, magasabb presztízzsel bíró iskolákban, az eredménymutatók alapján képzett faktorok nem utalnak az iskola kifejezetten pozitív szerepére a továbbtanulás tekintetében, mivel a tanulók magas óraszámban vesznek részt a különórákon, a leszakadók pedig az iskola elhagyására kényszerülnek. Az intézkedési terv további feladatai között szerepel, hogy gondoskodjanak és szélesítsék a diákok motivációs tevékenységét, javítva a közösségi életet. Az iskola jó hangulata és a pedagógus elhivatottsága visszatükröződik a tanulók elégedettségében.

A tudomány fejlődése magával hozta az ismeretek kibővülését. Szükség van a gyakorlati életre való felkészítésre, ezért sikeresebbek azok az iskolák, ahol a tudomány területeket szemléletesen tudják bemutatni, és érdekessé teszik az elméleti tudást a gyakorlat által.

Az oktatás során arra kellene törekednünk, hogy az iskolapadokban olyan pályaválasztási aspirációk érvényesüljenek, hogy olyan döntéseket tudjanak hozni, amely a továbbtanulásukat segíti és a későbbiekben itthon tudják megtalálni számításaikat a munka világában. „E. Denison (1967) kimutatta, hogy az iskolai végzettség emelkedése lényegesen hozzájárult a fejlett országok gazdasági fejlődéséhez, nemzeti jövedelmének emelkedéséhez.” (Andorka, 2003, 387)

Az iskolák között korábban nem volt megfelelő párbeszéd, amely segíthette volna a lemaradók problémáit. A feltárt eredmények után hangsúlyt kapott az iskolák közötti tapasztalatcsere jelentősége, szükségessége. Széleskörűen elkezdődhetett a párbeszéd tanárok és diákok között, amely a határon túli iskolákkal is kiegészült. A huszonegyedik század kihívásaira csak úgy tudunk megfelelően felkészülni és új oktatási reformokat megvalósítani, ha átfogóan megismerjük kisebb területegységeinként (megye, régió, határon átnyúló területek) a diákok szocializációs környezetét. Mélyreható vizsgálatok elkészítésével feltárhatók az iskolák által megfogalmazott célkitűzések megvalósulása és hiányossága, a csoportközégek sajátossága. Zala megyei „diák-ifjúság” kutatás eredményei a reformok elősegítését szolgálta, segítséget nyújtott a nevelési célkitűzések további tervezéséhez, megfogalmazásához, „egészségesebb életmódnevelés” koncepciójának kidolgozásához. Széleskörű megyei szintű intézkedési tervek készültek egy átfogó „megyei ifjúsági cselekvési terv” kiegészítésével. Jelentős mértékben hozzájárult az iskoláztatási egyenlőtlenségek okainak feltárásához. A legsúlyosabb problémák identifikálása pedig, lehetővé tette az „eszközök” megválasztását.

Az etnikai kisebbségek körében még mindig oktatási egyenlőtlenségek és hiányosságok tapasztalhatók. Lényeges a roma kisebbség esélyegyenlőségének további javítása a hiányosságok feltárása, értékelése, hogy az oktatáspolitikai megfelelő segítséget nyújthasson.

A feltárt adatok a megyei ifjúsáspolitikai kialakításában és az országos sztemerend módszerek kidolgozásához is segítséget nyújtott. Az egészségfejlesztési programok az egészséget károsító rizikófaktorok csökkentését célzó intézkedések meghozatalát segítette. A kutatás adatait „Zala megyei diák-ifjúság életmódbeli sajátosságai” címmel a KSH Zala megyei Igazgatósága 2060-7/98/2004 számú önálló kiadványában jelentette meg, amelyet az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Ifjúsági Főosztálya is hasznosított. A nevelés hatékonyságának növelése érdekében a minisztérium támogatásával a Zala Megyei Közgyűlés megbízásából elkészülhetett a Zala megye ifjúsági cselekvés terve, melynek célja, hogy középtávú feladatokban meghatározza a fiatalok életfeltételeinek komplex javítását, a nevelés hatékonyságának növelését.

A volt kelet és közép-európai országok többsége egy közösséget alkot az Európai Unióval, ez egyben azt is jelenti, hogy a Trianon következményeként a határon túli magyarság népesedése, nyelvhasználata, oktatása, változóban van.

A kutatás három különböző területén történt, Zala megyében és a vele határos országokban. Az adatok összehasonlítása rámutat, a szocializációs környezetek különbözőségeire, mivel Lendva és Eszék eltérő szerkezetű helyi társadalmat takar. Az eredmények igazolják, hogy a kisebbségben élő magyar diákok részben már asszimilálódtak az adott közösségen belül. Az „Alpok-Adria együttműködés” keretén belül a kutatás kiterjedt a Zala megyével szomszédos Horvátország és Szlovénia magyar lakta területein élő középiskolás tanulóakra. A közös tapasztalatcsere alapján tovább erősödött a megye kapcsolata a Szlovén és Horvát magyar iskolákkal, ami mindenképpen pozitív változásokat eredményezett a fiatalok gondolkodásmódjában, felfogásában.

Az eredmények alapján érzékelhetők, hogy az oktatási tevékenység alapfeltétele egy adott kisebbség fennmaradásának. A szervezettség meghatározza a magyar hagyományok és a kultúra valós értékeit.

Az oktatás-nevelés területén, további kapcsolatok kiépítésére van szükség, amely gazdagítja nem csak a diákok, hanem a pedagógusok tapasztalatait mindhárom területen. Az eredmények alapján láthatjuk a kisebbségben élők ragaszkodását az anyanyelvhez.

IRODALOMJEGYZÉK

Andorka Rudolf.: (2003) Bevezetés a szociológiába, Osiris Kiadó, Budapest

BAGAVOS. C. – FOTAKIS, C.: (2001) Demographic dimensions of labour force trends: national and regional diversities within the European Union. Genus, 2001/1. p. 83-107. (A munkaerőpiaci trendek demográfiai vonatkozásai : nemzeti és regionális különbségek az Európai Unión belül, In: Demográfia 45.évf. 1/2002)

Bagdy Emőke.: (1977) Családi szocializáció és személyiségzavarok, Tankönyv Kiadó, Budapest

Bábosik István – Mezei Gyula.: (1994) Neveléstan, Telosz Kiadó, Budapest

Bábosik István.: (2004) Neveléelmélet, Osiris Kiadó, Budapest

Báthory Zoltán.: (1992) Tanulók, iskolák-különbségek, Tankönyvkiadó, Budapest

Báthory Zoltán.: (2002) Változó értékek, változó feladatok – A PISA 2000 vizsgálat néhány oktatáspolitikai konzekvenciája, (In:Új Pedagógiai Szemle, 9.sz. p.9.) OKI, Budapest

Báthory Zoltán - Falus Iván.: (szerk. 1997) Pedagógiai Lexikon I–III., Keraban Könyvkiadó, Budapest

Berner, Hans.: (2004) Az oktatás kompetenciái, AULA Kiadó, Budapest

Bourdieu, Pierre.: (2002) Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke, (In: Életvilágok találkozása, szerkesztette: Perjés István-Kovács Zoltán) Aula Kiadó, Budapest

Böckler, Stefan és társai.: (2004) Kisebbségek és határon átnyúló együttműködés az Alpok Adria térségében, Alpok-Adria Munkaközösség, Trento

Dr.Buda Béla.: (2003) Az iskolai nevelés – a lélek védelmében, (Az iskolai mentálhigiéné alapelvei) Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

Bruner, Jerome.: (2004) Az oktatás kultúrája, Gondolat Kiadó, Budapest

Campbell, Ross.: (2002) Dühöngő ifjak, Harmat kiadó, Budapest

Coleman, James S.: (2002) A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében, (In: Életvilágok találkozása, szerkesztette: Perjés István-Kovács Zoltán) Aula Kiadó, Budapest

Daróczi Etelka.: (szerk. 2003) Kettős szorításban, KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Kutatási Jelentések 74. Budapest

Ferge Zsuzsa.: (1984) Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága, Akadémiai Kiadó, Budapest

Forray R. Katalin.: (1998) Társadalmunk és középiskolája, Akadémiai Kiadó, Budapest

Forray R. Katalin – Híves Tamás.: (2004) A szakképzési rendszer szerkezeti és területi átalakulása (1990-2000). Felsőoktatási Kutatóintézet, Budapest

Forward, Susan.: (2000) Mérgező szülők, Háttér Kiadó, Budapest

Gaszó Ferenc.: (1988) Megújuló egyenlőtlenségek, Kossuth Könyvkiadó, Budapest

Giddens, Anthony.: (2003) Szociológia, Osiris Kiadó, Budapest

Hablicsek László.: (2007) Népeiségünk következő évtizedei-különös tekintettel a területi különbségekre, (In:Demográfia, 50. évfolyam 4) KSH Népeiségtudományi Kutatóintézet, Budapest

Hadházy Jenő.: (2003) A tanulói személyiség megismerésének metodológiai kérdései, (In: A tanulói személyiség megismerése, szerkesztette: Schmercz István) Élmény 94. Bt. Nyíregyháza

Halász Gábor és Lannert Judit.: (szerk 2003) Jelentés a magyar közoktatásról, Országos Közoktatási Intézet, Budapest

Horti Mária.: (2000) Fejlődés a párkapcsolatban és a családban, (In: Családorientált gyógyítás az alapellátásban, szerk: Dr. Koltai Mária) Pécsi Orvostudományi Egyetem Továbbképző Központ, Pécs

Illés Iván.: (2002) Közép- és Délkelet-Európa az ezredfordulón, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, p.295

Kelemen Gábor.: (2000) Alkoholizmus, szenvedélybetegség és erőszak a családban, (In:Családorientált gyógyítás az alapellátásban, szerkesztette: Dr. Koltai Mária) Pécsi Orvostudományi Egyetem Továbbképző Központ, Pécs

Koncz István - Nagy Andor József.: (2004) A média pedagógiai és pszichológiai problémái, (In: Neveléstudomány, szerk. Bábosik István) Osiris Kiadó, Budapest

Kovács Zoltán - Perjés István.: (2002) Az iskola külső és belső világának interdiszciplináris vizsgálata, (In:Életvilágok találkozása, szerk. Perjés István és tsa) Aula Kiadó, Budapest

Kovács Zoltán - Perjés István - Sass Judit.: (2005) Iskolák szervezeti kultúrája, (In: Szervezeti láttelepek, A szervezetpszichológia hazai kutatási irányai, szerkesztette: Faragó Klára - Kovács Zoltán) Akadémiai Kiadó, Budapest

Kozma Tamás.: (1985) Tudásgyár? Az iskola mint társadalmi szervezet, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Kozma Tamás.: (1999) Bevezetés a nevelésszociológiába, Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest

Köpeczi Bócz Edit.: (2004) Az Állami Egyházügyi Hivatal tevékenysége, Akadémiai Kiadó, Budapest

Kron, Friedrich W.: (2003) Pedagógia, Osiris Kiadó, Budapest

Meleg Csilla.: (szerk.2003) Iskola és társadalom, Szöveggyűjtemény, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs

Meleg Csilla.: (2006) Az iskola időarcai, Dialóg Campus Kiadó, Budapest

Mihály Ottó.: (1999) Az emberi minőség esélyei, OKKER Kiadó, Budapest

Perjés István.: (2003) Az iskola mítosza, AULA Kiadó, Budapest

Ranschburg Jenő.:(1993) Szeretet, erkölcs, autonómia, Integra-Projekt Kft, Budapest

Rémesné Köpeczi Bócz Edit.: (2004) A zalai diák ifjúság életmódbeli sajátosságai, Központi Statisztikai Hivatal Zala Megyei Igazgatóság, 2060-7/98/2004, Zalaegerszeg

Rémesné Köpeczi Bócz Edit.: (2005) Devianciák a Zala megyei középiskolások körében, (In: Educatio, Felsőoktatási Kutatóintézet, tizenharmadik évfolyam negyedik szám) Budapest

Reinerman, Craig – Duskin, Ceres.: (1996) Dominant Ideology and Drugs in the Media, pp: 73-87, (In: Making Trouble Cultural Constructions of Crime, Deviance, and Control, Editors: Ferrell, Jeff and Websdale, Neil) New York, Aldine de Gruyter

Riemann,Fritz.: (1998) A szorongás alapformái, Háttér Kiadó, Budapest

Scott, Robert.: (1972) A proposed framework for analyzing deviance as a property of social order, pp. 9-35 (In: Scott R – Douglas J.: Theoretical perspectives on deviance, New York, Basic Books

Statistical yearbook, Szlovénia.: (2005) Ljubljana

Statistical yearbook, Horvát.: (2005) Zagreb

Szekszárdi Júlia.: (2006) Az iskolák belső világa, (In: Jelentés a magyar közoktatásról 2006, szerkesztette: Halász Gábor, Lannert Judit) Országos Közoktatási Intézet, Budapest

Szijártó Zsófia.: (2000) Étkezési- és evészavarok, (In: Családorientált gyógyítás az alapellátásban, szerkesztette, Dr. Koltai Mária) Pécsi Orvostudományi Egyetem Továbbképző Központ, Pécs

Tóth Pál Péter – Turai Tünde.: (2004) A magyar lakosság külföldiekhez való viszonyáról szóló szakirodalom összefoglalása, (In: Kutatási Jelentések 76, Külföldiekkel vagy idegenekkel, szerk. Tóth Pál Péter) KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest

Vári Péter.: (szerk. 2003) Pisa–vizsgálat 2000 mintafeladatokkal, Műszaki Könyvkiadó Kft. Budapest

Veczkó József.: (2002) Gyermek- és ifjúságvédelem - Család- és gyermekérdekek, APC-Stúdió, Gyula

Zala megye statisztikai évkönyv.: (2003) Központi Statisztikai Hivatal Zala megyei Igazgatósága, Zalaegerszeg

Zala megye statisztikai évkönyv.: (2004) Központi Statisztikai Hivatal Zala megyei Igazgatósága, Zalaegerszeg

Zrinszky László.: (2000) Iskolaelméletek és iskolai élet, OKKER Kiadó, Budapest

MELLÉKLETEK

TÁBLÁZATOK

Forrás: Rémesné Köpeczi Bócz Edit (2004)
A zalai diák ifjúság életmódbeli sajátosságai,
KSH. Zala megyei Igazgatósága pp. 38-46

CALÁDOK ÉLETKÖRÜLMÉNYEI

Megnevezés	Lányok					Fiúk					Mind- össz- sze- sen
	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	
	Éves										
Személyek száma	167	188	196	184	735	158	132	102	114	506	1 241
Nagyszülőkkel laknak	48	45	58	31	182	35	29	21	18	103	285
Család nem él együtt (elvált, meghalt)	28	31	45	42	146	17	25	21	16	79	225
Apa jellemzői											
Átlagéletkora, év	44	44	46	47	45	47	47	46	47	47	46
Fizikai dolgozó	106	125	130	118	479	82	84	65	75	306	785
Szellemi dolgozó	48	53	49	57	207	57	34	30	31	152	359
Jelenleg nem dolgozik	13	10	17	9	49	19	14	7	8	48	97
Alkoholt fogyaszt	137	143	171	155	606	142	104	81	83	410	1 016
Ebből: rendszeresen	11	15	18	12	56	13	16	9	11	49	105
Dohányzik	58	71	78	63	270	76	54	30	39	199	469
Anyja jellemzői											
Átlagéletkora, év	43	41	44	44	43	42	45	44	43	44	44
Fizikai dolgozó	79	81	105	76	341	71	61	48	53	233	574
Szellemi dolgozó	61	76	68	71	276	54	59	35	44	192	468
Jelenleg nem dolgozik	27	31	23	37	118	33	12	19	17	81	199
Alkoholt fogyaszt	28	32	19	26	105	28	36	17	21	102	207
Ebből: rendszeresen	2	2	3	1	8	1	3	4	4	12	20
Dohányzik	61	59	71	48	239	52	43	46	25	166	405
Család életszínvonala											
Az átlaghoz képest rosszabb	32	25	12	11	80	24	19	20	13	76	156
Sokkal rosszabb	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Átlagos	95	101	126	129	451	90	88	57	73	308	759
Jobb	27	41	47	32	147	35	19	18	20	92	239
Sokkal jobb	13	21	11	12	57	9	6	7	8	30	87
Családi légkör: jó	131	139	158	136	564	140	101	65	91	397	961
rossz	36	49	38	48	171	18	31	37	23	109	280
Zsebpénzt kap:											
rendszeresen	151	167	165	159	642	125	126	97	105	453	1095
nem kap	16	21	31	25	93	33	6	5	9	53	146
Közösen étkezik a szülőkkel	156	181	187	179	703	115	121	89	96	421	1124
Ebből: rendszeresen	69	53	74	60	256	53	42	29	44	168	424
csak hétvégén	87	128	113	119	447	62	79	60	52	253	700

CSALÁDOK ÉLETKÖRÜLMÉNYEI (folytatás)

Megnevezés	Lányok					Fiúk					Mind- össz- sze- sen, %
	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	
	Éves										
Személyek száma	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Nagyszülőkkel laknak	29	24	30	17	25	22	22	21	16	20	23
Család nem él együtt (elvált, meghalt)	17	16	23	23	20	11	19	21	14	16	18
Apa jellemzői											
Átlagéletkora, év	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Fizikai dolgozó	63	67	66	64	65	52	64	64	66	60	63
Szellemi dolgozó	29	28	25	31	28	36	26	29	27	30	29
Jelenleg nem dolgozik	8	5	9	5	7	12	10	7	7	10	8
Alkoholt fogyaszt	82	76	87	84	82	90	79	79	73	81	82
Ebből: rendszeresen	8	10	11	8	9	9	15	11	13	12	10
Dohányzik	35	38	40	34	37	48	41	29	34	39	38
Anya jellemzői											
Átlagéletkora, év	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Fizikai dolgozó	47	43	53	41	46	45	46	47	46	46	46
Szellemi dolgozó	37	40	35	39	38	34	45	34	39	38	38
Jelenleg nem dolgozik	16	17	12	20	16	21	9	19	15	16	16
Alkoholt fogyaszt	17	17	10	14	14	18	27	17	18	20	17
Ebből: rendszeresen	7	6	16	4	8	4	8	24	19	12	10
Dohányzik	37	31	36	26	33	33	33	45	22	33	33
Család életszínvonala											
Az átlaghoz képest rosszabb	19	13	6	6	11	15	14	20	11	15	13
Sokkal rosszabb	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Átlagos	57	54	64	70	61	57	67	56	64	61	61
Jobb	16	22	24	17	20	22	14	18	18	18	19
Sokkal jobb	8	11	6	7	8	6	5	6	7	6	7
Családi légkör: jó	78	74	81	74	77	89	77	64	80	78	77
rossz	22	26	19	26	23	11	23	36	20	22	23
Zsebpénzt kap: rendszeresen	90	89	84	86	87	79	95	95	92	90	88
nem kap	10	11	16	14	13	21	5	5	8	10	12
Közösen étkeznek a szülőkkel	93	96	95	97	96	73	92	87	84	83	91
Ebből: rendszeresen	44	29	40	34	36	46	35	33	46	40	38
csak hétvégén	56	71	60	66	64	54	65	67	54	60	62

DIÁKOK SZOKÁSAI

Megnevezés	Lányok					Fiúk					Mind- össz- sze- sen
	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	
	Éves										
Rendszeresen sportol	72	81	87	73	313	82	93	68	51	294	607
Idő hiányában nem sportol	39	49	32	64	184	39	27	16	29	111	295
Nem sportol, de rendszeres testmozgást végez	31	35	28	38	132	37	12	18	34	101	233
Van hobbija	95	84	137	151	467	90	81	53	59	283	750
Nincs hobbija, mert nem igényli	18	39	21	10	88	43	17	23	27	110	198
Nincs rá ideje	54	65	38	23	180	25	34	26	28	113	293
Múlt évben olvasott könyv, db/fő	6	4	5	4	–	2	3	4	3	–	–
Ebből: kötelező könyv, db/fő	5	4	3	4	–	2	1	2	3	–	–
szünetben saját szórakoztatására olvasott, db/fő	1	–	2	–	–	–	2	2	–	–	–
Dohányzik	128	142	168	151	589	121	91	68	71	351	940
Ebből: rendszeresen	77	113	114	105	409	89	67	61	65	282	691
alkalomszerűen	51	29	54	46	180	32	24	7	6	69	249
10–15 éves korától	58	69	94	78	299	78	31	17	28	154	453
15 éves kora felett	70	73	74	73	290	43	60	51	43	197	487
Alkoholt fogyaszt	81	124	135	112	452	94	80	74	81	329	781
Ebből: rendszeresen csak baráti társaságban	–	13	22	21	56	28	16	13	18	75	131
Alkoholfogyasztók közül,											
égetett szeszt fogyaszt	46	64	79	45	234	21	37	24	35	117	351
bort	–	5	13	9	27	14	4	2	15	35	62
sört	–	1	1	4	6	29	31	21	32	113	119
bármit	35	58	52	60	205	49	42	45	54	190	395
Kábítószerrel kipróbálta	11	23	27	21	82	19	14	14	17	64	146
Televíziót néz rendszeresen	131	153	182	176	642	151	121	75	69	416	1 058
Ebből: thriller, akció, horror film	118	121	138	118	495	151	118	71	51	391	886
show műsorok, (Big-brother, Mónika show, stb.)	123	139	157	162	581	106	109	53	42	310	891
szórakoztató, kabaré	15	37	40	25	117	19	26	21	14	80	197
Sport	9	3	7	2	21	47	68	42	48	205	226
Videót néz	92	136	139	148	515	143	118	91	104	456	971
Ebből: thrjller, akció, horror szórakoztató filmek	86	83	101	113	383	81	118	87	101	387	770
	34	79	58	62	233	11	9	3	15	38	271

DIÁKOK SZOKÁSAI (folytatás)

Megnevezés	Lányok					Fiúk					Mind- össz- sze- sen, %
	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	
	Éves										
Rendszeresen sportol	43	43	44	40	43	52	70	67	45	58	49
Idő hiányában nem sportol	23	26	16	35	25	25	21	15	25	22	24
Nem sportol, de rendszeres testmozgást végez	19	19	14	21	18	23	9	18	30	20	19
Van hobbija	57	45	70	82	64	57	61	52	52	56	60
Nincs hobbija, mert nem igényli	11	21	11	5	12	27	13	23	24	22	16
Nincs rá ideje	32	34	19	13	24	16	26	25	25	22	24
Múlt évben olvasott könyv, db/fő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Ebből: kötelező könyv, db/fő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
szünetben saját szórakoztatására olvasott, db/fő	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Dohányzik	77	76	86	82	80	77	69	67	62	69	76
Ebből: rendszeresen	60	80	68	70	69	74	74	90	92	80	74
alkalomszerűen	40	20	32	30	31	26	26	10	8	20	26
10–15 éves korától	35	37	48	42	41	50	24	17	24	30	37
15 éves kora felett	42	39	38	40	39	27	45	50	38	39	39
Alkoholt fogyaszt	49	66	69	61	61	59	61	73	71	65	63
Ebből: rendszeresen csak baráti társaságban	–	11	16	19	12	30	20	18	22	23	17
Alkoholfogyasztók közül,	100	89	84	81	88	70	80	82	78	77	83
égetett szeszt fogyaszt	57	52	59	40	52	22	46	32	43	36	45
bort	–	4	10	8	6	15	5	3	19	11	8
sört	–	1	1	4	1	31	39	28	40	34	15
bármit	43	47	39	54	45	52	53	61	67	58	51
Kábítószerrel kipróbálta	7	14	14	12	11	12	11	14	15	13	12
Televíziót néz rendszeresen	78	81	93	96	87	96	92	74	61	82	85
Ebből: thriller, akció, horror film	90	79	76	67	77	100	98	95	74	94	84
show műsorok, (Big-brother, Mónika show, stb.)	94	91	86	92	90	70	90	71	61	75	84
szórakoztató, kabaré	11	24	22	14	18	13	21	28	20	19	19
Sport	7	2	4	1	3	31	56	56	70	49	21
Videót néz	55	72	71	80	70	91	89	89	91	90	78
Ebből: thrjller, akció, horror szórakoztató filmek	93	61	73	76	74	57	100	96	97	85	79
	37	58	42	42	45	8	8	3	14	8	28

ISMERETEK, JÁRTASSÁGOK, KAPCSOLATOK

Megnevezés	Lányok					Fiúk					Mind- össze- szen
	15	16	17	18–19	össze- sze- sen	15	16	17	18–19	össze- sze- sen	
	Éves										
Van barátja	148	141	166	167	622	153	130	99	114	496	1 118
Ebből: sok barátja van	105	75	101	97	378	122	112	60	74	368	746
Középfokú vagy magasabb nyelvvizsgálóval rendelkezik	13	13	39	42	107	5	9	18	22	54	161
Ebből: angol	4	3	9	15	31	1	3	3	3	10	41
Német	5	7	18	18	48	3	4	7	12	26	74
Egyéb	4	3	12	9	28	1	2	8	7	18	46
Számítógép kezeléshez ért	95	143	162	155	555	121	101	93	106	421	976
Ebből: szöveg szerkesztéshez	41	51	36	53	181	32	49	34	40	155	336
internethez	47	68	85	139	339	61	93	80	92	326	665
Jogosítvánnyal rendelkezik	–	–	16	20	36	–	–	19	24	43	79
Ebből: rendszeresen vezet	–	–	–	11	11	–	–	13	18	31	42
Hangszeren játszik	48	67	88	73	276	49	53	46	38	186	462
Zenét hallgat rendszeresen	121	152	169	156	598	149	126	93	97	465	1 063
Ebből: komolyzenét	17	18	21	15	71	14	22	14	9	59	130
Szórakozni jár rendszeresen	101	125	148	146	520	116	121	86	91	414	934
Ebből: disco, klubok, zenés szórakozóhelyek	41	72	99	96	308	83	101	73	74	331	639
pizzéria, presszó, étterem	25	19	18	28	90	50	68	51	41	210	300
Mozi	36	34	40	51	161	41	38	31	38	148	309
színház	6	9	11	8	34	15	8	8	5	36	70
Mobiltelefonnal rendelkezik	154	175	187	179	695	154	126	81	103	464	1 159
Számítógéppel rendelkezik	89	85	100	135	409	94	115	81	89	379	788
Vallással kapcsolatos ismereteik											
Bibliát nem ismeri	27	40	24	20	111	46	21	18	15	100	211
Teljes Bibliát ismeri	7	49	43	59	158	45	32	36	42	155	313
Csak részben ismeri	133	99	129	105	466	67	79	48	57	251	717
Olvasni szokta	40	36	63	29	168	18	32	30	29	109	277
Járt hittanórára	140	143	159	164	606	52	101	83	84	320	926
Templomba járó	105	111	134	110	460	120	111	84	84	399	859
Ebből: rendszeresen ünnepeken	35	52	59	41	187	56	29	44	48	177	364
Megkeresztelték	70	59	75	69	273	64	82	40	36	222	495
Szülők vallásosak	149	173	171	151	644	122	123	84	91	420	1 064
Egyházi ifjúsági alkalmakra jár	127	158	163	164	612	78	84	76	79	317	929
Keresztény hívő	3	6	2	2	13	11	9	8	3	31	44
Keresztény hívő	130	149	169	155	603	127	123	90	103	443	1 046

ISMERETEK, JÁRTASSÁGOK, KAPCSOLATOK (folytatás)

Megnevezés	Lányok					Fiúk					Mind- össz- sze- sen, %
	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	15	16	17	18–19	össz- sze- sen	
	Éves										
Van barátja	89	75	85	91	85	97	98	97	100	98	90
Ebből: sok barátja van	71	53	61	58	61	80	86	61	65	74	67
Középfokú vagy magasabb nyelvvizsgával rendelkezik	8	7	20	23	15	3	7	18	19	11	13
Ebből: angol	31	23	23	36	29	20	33	17	14	19	25
Német	38	54	46	43	45	60	45	39	55	48	46
egyéb	31	23	31	21	26	20	22	44	32	33	29
Számítógép kezeléshez ért	57	76	83	84	76	77	77	91	93	83	79
Ebből: szöveg szerkesztéshez internethez	25 28	27 36	18 43	29 76	25 46	20 39	37 70	33 78	35 81	31 64	27 54
Jogosítvánnyal rendelkezik	–	–	8	11	5	–	–	19	21	8	6
Ebből: rendszeresen vezet	–	–	–	55	31	–	–	68	75	72	53
Hangszeren játszik	29	36	45	40	38	31	40	45	33	37	37
Zenét hallgat rendszeresen	72	81	86	85	81	94	95	91	85	92	86
Ebből: komolyzenét	14	12	12	10	12	9	17	15	9	13	12
Szórakozni jár rendszeresen	60	66	76	79	71	73	92	84	80	82	75
Ebből: disco, klubok, zenés szórakozóhelyek pizzeria, presszo, étterem	41 25	58 15	67 12	66 19	59 17	72 43	83 56	85 59	81 45	80 51	68 32
mozi	36	27	27	35	31	35	31	36	42	36	33
színház	6	7	7	5	6	13	7	9	5	9	7
Mobiltelefonnal rendelkezik	92	93	95	97	95	97	95	79	90	92	93
Számítógéppel rendelkezik	53	45	51	73	56	59	87	79	78	75	63
Vallással kapcsolatos ismereteik											
Bibliát nem ismeri	16	21	12	11	15	29	16	18	13	20	17
Teljes Bibliát ismeri	4	26	22	32	21	29	24	35	37	31	25
Csak részben ismeri	80	53	66	57	64	42	60	47	50	49	58
Olvasni szokta	24	19	32	16	23	11	24	29	25	22	22
Járt hittanórára	84	76	81	89	82	33	77	81	74	63	75
Templomba járó	63	59	68	60	63	76	84	82	74	79	69
Ebből: rendszeresen ünnepnapokon	33 67	47 53	44 56	37 63	41 59	47 53	26 74	52 48	57 43	44 56	42 58
Megkeresztelték	89	92	87	82	88	77	93	82	80	83	86
Szülők vallásosak	76	84	83	89	83	49	64	75	69	63	75
Egyházi ifjúsági alkalmakra jár	2	3	1	1	2	7	7	8	3	6	4
Keresztény hívő	78	79	86	84	82	80	93	88	90	88	84

FELSOROLT ÁLLÍTÁSOKRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNY LÁNYOK

Sor- szám	Egyetért vagy nem az alábbi állításokkal	Egyetért	Nem ért egyet	Bizonytalan, nem tudja	Egyetért	Nem ért egyet	Bizonytalan, nem tudja
		Fő			%		
1.	Minden gyermeknek fontos, hogy családban nevelkedjen	712	9	14	97	1	2
2.	Fontos döntéseim előtt kikérem a szüleim véleményét	549	165	21	75	22	3
3.	Az élettársi kapcsolatnál fontosabb a házasság	425	274	36	58	37	5
4.	Számomra lényegtelen az egyházi esküvő	130	503	102	18	68	14
5.	Minden ember számára fontos lenne, hogy higgyen Istenben	287	281	167	39	38	23
6.	Fontos, hogy keresztény tanítás szerint éljen és járjon templomba	229	369	137	31	50	19
7.	A kábítószert be kell tiltani, mert káros a társadalom számára	558	90	87	76	12	12
8.	A dohányzás nem káros az egészségre	90	601	44	12	82	6
9.	Idősebbeknek nem adom át a helyemet, mert én is fáradt vagyok	19	703	13	2	96	2
10.	Nem tartom fontosnak a divatos öltözködést	73	608	54	10	83	7
11.	Sok mindent tanulunk feleslegesen, a tananyagot csökkenteni kellene	676	45	14	92	6	2
12.	A középiskolákban kötelezővé kellene tenni a viselkedés kultúra tanítását	334	206	195	45	28	27
13.	Középiskolákban tanítani kellene a vallástörténetet	171	482	82	23	66	11
14.	Ha befejezem a tanulmányaimat külföldön szeretnék dolgozni	315	139	281	43	19	38
15.	A roma kisebbségben élők egyenrangú állampolgárok velem	296	319	120	40	44	16
16.	Szívesen ülnék roma gyerek mellett a padban	45	532	158	6	72	22
17.	A romák kapjanak több támogatást az államtól, mivel szegényebbek	53	595	87	7	81	12
18.	Jó, hogy az EU-hoz csatlakozunk, mert jobb lesz az anyagi helyzetünk	302	278	155	41	38	21
19.	A bevándorlók kapjanak letelepedési engedélyt, bárholnan érkeztek	215	328	192	29	45	26
20.	Fontosnak tartom a magyar hagyományok ápolását	417	181	137	57	25	18
21.	Nem tartom fontosnak, hogy a környezetemre vigyázzak, mert mások sem vigyáznak	140	521	74	19	71	10
22.	Sötétben félek egyedül az utcán, mert nem biztonságos	119	553	63	16	75	9

**FELSOROLT ÁLLÍTÁSOKRÓL ALKOTOTT VÉLEMÉNY
FIÚK**

Sor- szám	Egyetért vagy nem az alábbi állításokkal	Egyetért	Nem ért egyet	Bizonytalan, nem tudja	Egyetért	Nem ért egyet	Bizonytalan, nem tudja
		Fő			%		
1.	Minden gyermeknek fontos, hogy családban nevelkedjen	467	15	24	92	3	5
2.	Fontos döntéseim előtt kikérem a szüleim véleményét	405	91	10	80	18	2
3.	Az élettársi kapcsolatnál fontosabb a házasság	345	136	25	68	27	5
4.	Számomra lényegtelen az egyházi esküvő	71	343	92	14	68	18
5.	Minden ember számára fontos lenne, hogy higgyen Istenben	208	196	102	41	39	20
6.	Fontos, hogy keresztény tanítás szerint éljen és járjon templomba	146	232	128	29	46	25
7.	A kábítószert be kell tiltani, mert káros a társadalom számára	369	71	66	73	14	13
8.	A dohányzás nem káros az egészségre	81	410	15	16	81	3
9.	Idősebbeknek nem adom át a helyemet, mert én is fáradt vagyok	56	395	55	11	78	11
10.	Nem tartom fontosnak a divatos öltözködést	91	359	56	18	71	11
11.	Sok mindent tanulunk feleslegesen, a tananyagot csökkenteni kellene	486	15	5	96	3	1
12.	A középiskolákban kötelezővé kellene tenni a viselkedés kultúra tanítását	187	182	137	37	36	27
13.	Középiskolákban tanítani kellene a vallástörténetet	66	430	10	13	85	2
14.	Ha befejezem a tanulmányaimat külföldön szeretnék dolgozni	217	91	198	43	18	39
15.	A roma kisebbségben élők egyenrangú állampolgárok velem	182	268	56	36	53	11
16.	Szívesen ülnék roma gyerekek mellett a padban	30	369	107	6	73	21
17.	A romák kapjanak több támogatást az államtól, mivel szegényebbek	35	410	61	7	81	12
18.	Jó, hogy az EU-hoz csatlakozunk, mert jobb lesz az anyagi helyzetünk	59	288	159	12	57	31
19.	A bevándorlók kapjanak letelepedési engedélyt, bárholnan érkeztek	119	281	106	24	55	21
20.	Fontosnak tartom a magyar hagyományok ápolását	298	126	82	59	25	16
21.	Nem tartom fontosnak, hogy a környezetemre vigyázzak, mert mások sem vigyáznak	46	430	30	9	85	6
22.	Sötétben félek egyedül az utcán, mert nem biztonságos	96	349	61	19	69	12

FELSOROLT ÁLLÍTÁSOKRÓL ALKOTOTT ÖSSZESÍTETT VÉLEMÉNY

Sor- szám	Egyetért vagy nem az alábbi állításokkal	Egyetért	Nem ért egyet	Bizonytalan, nem tudja	Egyetért	Nem ért egyet	Bizonytalan, nem tudja
		Fő			%		
1.	Minden gyermeknek fontos, hogy családban nevelkedjen	1 179	24	38	95	2	3
2.	Fontos döntéseim előtt kikérem a szüleim véleményét	954	256	31	77	21	2
3.	Az élettársi kapcsolatnál fontosabb a házasság	770	410	61	62	33	5
4.	Számomra lényegtelen az egyházi esküvő	201	846	194	16	68	16
5.	Minden ember számára fontos lenne, hogy higgyen Istenben	495	477	269	40	38	22
6.	Fontos, hogy keresztény tanítás szerint éljen és járjon templomba	375	601	265	30	48	22
7.	A kábítószert be kell tiltani, mert káros a társadalom számára	927	161	153	75	13	12
8.	A dohányzás nem káros az egészségre	171	1011	59	14	81	5
9.	Idősebbeknek nem adom át a helyemet, mert én is fáradt vagyok	75	1098	68	6	89	5
10.	Nem tartom fontosnak a divatos öltözködést	164	967	110	13	78	9
11.	Sok mindent tanulunk feleslegesen, a tananyagot csökkenteni kellene	1162	60	19	94	5	1
12.	A középiskolákban kötelezővé kellene tenni a viselkedés kultúra tanítását	521	388	332	42	31	27
13.	Középiskolákban tanítani kellene a vallástörténetet	237	912	92	19	74	7
14.	Ha befejezem a tanulmányaimat külföldön szeretnék dolgozni	532	230	479	43	18	39
15.	A roma kisebbségben élők egyenrangú állampolgárok velem	478	587	176	39	47	14
16.	Szívesen ülnék roma gyerek mellett a padban	75	901	265	6	73	21
17.	A romák kapjanak több támogatást az államtól, mivel szegényebbek	88	1 005	148	7	81	12
18.	Jó, hogy az EU-hoz csatlakozunk, mert jobb lesz az anyagi helyzetünk	361	566	314	29	46	25
19.	Bevándorlók kapjanak letelepedési engedélyt, bárholnan érkeztek	301	508	432	24	41	35
20.	Fontosnak tartom a magyar hagyományok ápolását	715	307	219	58	25	17
21.	Nem tartom fontosnak, hogy a környezetemre vigyázzak, mert mások sem vigyáznak	186	951	104	15	77	8
22.	Sötétben félek egyedül az utcán, mert nem biztonságos	215	902	124	17	73	10

„A kutatás lebonyolítója és elemzője a KSH Zala Megyei Igazgatóság munkatársa Dr.Rémes Jenőné, aki a Ph.D. tudományos fokozat megszerzéséhez és a további tudományos kutatásaihoz is felhasználja a kapott eredményeket. Elsősorban a társadalmi kirekesztettség projekt keretén belül a fiatalok bűnelkövetők vizsgálatához, valamint a szomszédos országok középiskoláiban tanuló diákok körében végzett kutatások összehasonlító elemzéséhez.” (p.36)